

Politiets og forsvarernes forhold til mediene under etterforskning av straffesaker

Innstilling fra fellesutvalget nedsatt av Advokatforeningen og riksadvokaten om veiledende normer for uttalelser til offentligheten fra politiet og forsvarerne på etterforskningsstadiet

Til Advokatforeningen og riksadvokaten

Advokatforeningen og riksadvokaten oppnevnte 17. januar 2000 et utvalg som skulle søke å nå frem til noen felles veiledende atferdsnormer for uttalelser til offentligheten fra politiet og forsvarerne på etterforskningsstadiet.

Utvalget legger med dette frem sin enstemmige innstilling.

Oslo 25. oktober 2001

Janne Kristiansen

Harald Stabell

Tor Martin Kindem

Knut H. Kallerud

Jenny Pedersen

Knut Mikkelsen

Gunnar Larsen

Arvid Jacobsen

Liv Merete Wiker

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning

1.1 Oppnevning og sammensetning

1.2 Utvalgets mandat

1.3 Utvalgets arbeid

Kapittel 2. Hovedpunkter i innstillingen

Kapittel 3. Rettslige rammer

3.1 Innledning

3.2 Ytringsfrihet, informasjon og taushetsplikt

3.3 Uskyldspresumpsjonen

3.3.1 Generelt om anvendelsesområdet for uskyldspresumpsjonen

3.3.2 Nærmere om innholdet i artikkel 6(2)

3.3.3 Særlig om uttalelser til mediene på etterforskningsstadiet

3.4 Politiets og påtalemyndighetens informasjonsoppgave og taushetsplikt

3.4.1 Generelt

3.4.2 Nærmere om politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt under etterforskningen

3.4.3 Taushetsplikt etter strafferegistreringsloven

3.4.4 Taushetsplikt etter domstolsloven

3.4.5 Adgangen til å offentliggjøre dommer, kjennelser og forelegg

3.4.6 Nærmere om riksadvokatens rundskriv

3.4.7 Journalisters deltakelse ved politiaksjoner mv

3.4.8 Deltakelse i programmer om uopklarte saker

3.4.9 Deltakelse i debattprogram om konkrete saker

3. 5. Rettslige og yrkesetiske rammer for forsvarernes arbeid

3.5.1 Innledning

3.5.2 Forholdet til taushetsplikten

3.5.3 Nærmere om taushetsplikten

3.5.4 Disiplinærordningen

4. Politi og forsvareres forhold til hverandre, allmennheten og mediene

4.1 Innledning

4.2 Politi og forsvarere - fiender eller samarbeidspartnere?

4.3 Politiets og forsvareres kontakt med og oppfatning av journalister

4.3.1 Innledning

4.3.2 Hvordan oppleves omtalen i mediene av aktørene?

4.3.3 Hvordan oppleves det å svare på spørsmål fra journalister?

4.3.4 Gir mediene det riktige bildet av en sak?

4.3.5 Hvordan oppfattes mediernes håndtering av straffesaker på etterforskningsstadiet?

4.3.6 Deltakelse i debatter

4.4 Journalisters oppfatning av politiet og forsvarerne

4.4.1 Innledning

4.4.2 Om kontakten mellom journalister og politiet/forsvarerne

4.4.3 Politiets og forsvarernes tilgjengelighet

4.4.4 Omtale av enkeltsaker

4.4.5 Bør politi og forsvarere uttale seg mer?

4.4.6 Om "lekkasjer"

4.4.7 Om politiets og forsvarernes kunnskap om mediene

4.4.8 Muligheter for forbedringer

Kapittel 5. Konsekvenser av medieomtale

5.1 Dagens mediebilde

5.2 Et historisk glimt på krimjournalistikken

5.3 Dagens medievirkelighet belyst ved et eksempel - Orderudsaken

5.3.1 Bakgrunn

5.3.2 Oppdrag til Woldsdal og Partnere AS

5.3.3 Omfanget av mediernes dekning av saken

5.3.4 Hvem var pressens kilder?

5.3.5 Nærmere om hvem som uttalte seg under etterforskningen av Orderudsaken

5.3.6 "Lekkasjer"

5.3.6.1 Anonyme politikilder

5.3.6.2 Uidentifiserte advokatilder

5.4 Hensynet til siktede, fornærmede og vitner

5.4.1 Innledning

5.4.2 Generelle konsekvenser av medieomtale

5.4.3 Konsekvenser av medieomtale for siktede

5.4.4 Konsekvenser av medieomtale for fornærmede, vitner og pårørende

5.5 Hensynet til etterforskningen

5.6 Påvirkes dommere av medieomtale?

5.7 Medieomtale og påvirkning av allmennheten

5.8 Allmennhetens oppfatning av politiet og forsvarerne

6. Utvalgets forslag

6.1 Innledning

6.2 Veiledende normer for uttalelser til mediene på etterforskningsstadiet fra politi/påtalemyndighet og forsvarere

6.3 Noen råd og tips for kontakt med mediene

6.3.1 Ingen identifisert mistenkt/siktet

6.3.2 Mistenkt/siktet

6.4 Andre forslag og tiltak

1. Innledning

1.1 Oppnevning og sammensetning

Den Norske Advokatforening (DNA) foreslo i brev av 13. september 1999 til riksadvokaten å nedsette et utvalg med representanter fra foreningen og påtalemyndigheten for å se på partenes mediekontakt i straffesaker. Riksadvokaten stilte seg i brev av 27. oktober 1999 positiv til forslaget. Det ble så avholdt et møte på riksadvokatens kontor 8. desember 1999, der det ble enighet om utvalgets mandat. Hver av de deltakende parter oppnevnte sine representanter i utvalget. Utvalget ble formelt oppnevnt i brev av 17. januar 2000.

Som medlemmer av utvalget ble oppnevnt:

Advokat Janne Kristiansen, leder

Advokat Harald Stabell

Advokat Tor Martin Kindem

Førstestatsadvokat Knut H. Kallerud, Riksadvokatembetet

Statsadvokat Jenny Pedersen, Nordland statsadvokatembeter

Assisterende politidirektør Knut Mikkelsen, Politidirektoratet

Politiinspektør Gunnar Larsen, Oslo politidistrikt

Etter utvalgets første møte - 7. april 2000 - kom informasjonssjef i Advokatforeningen, Arvid Jacobsen med som koordinerende sekretær. Fra og med møtet 9. november 2000 tiltrådte også Politidirektoratets informasjonssjef Liv Merete Wiker arbeidet som koordinerende sekretær.

1.2 Utvalgets mandat

Advokatforeningen og riksadvokaten var enige om følgende mandat:

Bakgrunn:

Den norske advokatforening og riksadvokaten har blitt enige om i fellesskap å nedsette et utvalg for å søke å nå frem til noen felles veiledende atferdsnormer for uttalelser til offentligheten fra politiet og forsvarere på etterforskningsstadiet. Slike uttalelser bør, i tillegg til allmennhetens berettigede krav på informasjon, bl.a. ta hensyn til mistenkte, siktede, fornærmede, vitner, etterforskningens effektivitet, domstolens upartiskhet og allmennhetens tillit til aktørene i straffesaker. Advokatforeningen og riksadvokaten er bekymret over utviklingen for så vidt gjelder den offentlige omtale av etterforskningen i alvorlige straffesaker og ser et behov for at aktørene bl.a. drøfter hvilke opplysninger som bør gis, hvordan og på hvilket tidspunkt.

Utvalgets oppgaver:

1. Utvalget skal søke å finne frem til veiledende normer for uttalelser fra politiet og forsvarere på etterforskningsstadiet av straffesaker. Det skal tas sikte på å formulere generelle retningslinjer, sannsynligvis på et relativt høyt abstraktnivå. Politiet og forsvarere har ulike oppgaver og det kan vanskelig utvikles spesifiserte regler som gjelder for begge.
2. Retningslinjene bør trolig bl.a. ta sikte på å bidra til å
  - sikre allmennheten saklig, nøktern og korrekt informasjon om etterforskningen av straffesaker
  - gi vern for de impliserte i straffesaker; særlig siktede, fornærmede og vitner
  - ivareta et godt forhold til massemediene, herunder legge forholdene til rette for

- at mediene kan ivareta sine oppgaver
  - hindre at offentlig omtale reduserer mulighetene for en senere upartisk rettergang
  - ivareta allmennhetens tillit til strafferettspleien og dens aktører
3. Utvalget skal avgi en utredning hvor de normer utvalget har kommet frem til presenteres. Forslagenes begrunnes og forklares.
  4. Utvalget skal ikke foreslå håndhevingsregler eller -organ. De normer utvalget foreslår skal tjene som felles generelt grunnlag for aktørene til veiledning og støtte ved uttalelser til offentligheten, ikke som bindende regler som kan sanksjoneres.
  5. Det skal tilstrebes en felles utredning. Utvalget bør tilpasse sitt ambisjonsnivå til dette.
  6. Utredningen avgis Advokatforeningen og riksadvokaten senest 1. desember 2000.

1.3 Utvalgets arbeid

Utvalget har hatt 16 møter, hvorav et over to dager.

Utvalgets medlemmer har mellom møtene utarbeidet utkast til deler av innstillingen som er gjennomgått og drøftet på møtene.

Utvalget har tatt initiativ til og fått utført flere undersøkelser:

I brev av 13. juli 2000 ga utvalget Woldsdal & Partnere AS i oppdrag å utarbeide et faktagrunnlag for å kunne vurdere "Orderud-saken" i et læringsperspektiv. Arbeidet resulterte i to undersøkelser:

En analyse av mediedekningen av kriminalsaker generelt og "Orderud-saken" spesielt. Det ble utført mediesøk i 1300 artikler fra Aftenposten, Dagbladet, VG og Romerikes Blad i perioden 22. juni 1999 til mai 2000, basert på mikrofilm og presseklipp.

Det ble gjennomført en publikumsundersøkelse av Norsk Gallup i august 2000 gjennom selskapets månedlig omnibuss. Et antatt representativt utvalg på 1029 personer over 15 år i Norge ble spurt.

Utvalget har selv gjennomført spørreundersøkelse blant et utvalg forsvarere og ansatte i påtalemyndigheten. Det kom svar fra 48 advokater og 74 fra politiet.

Utvalget har også foretatt en spørreundersøkelse blant pressefolk. Utvalget henvendte seg til 33 redaksjoner og fikk svar fra 13 journalister.

Undersøkelsene er omtalt i innstillingen. Resultatene av undersøkelsene foretatt av Woldsdal & Partnere og innstillingen er også lagt ut på Internett, på Advokatforeningens hjemmeside, www.jus.no og på Politidirektoratets hjemmeside www.politi.no.

På grunn av allerede omfattende arbeid klarerte utvalget i november 2000 med oppdragsgiverne at det ikke ville være mulig å avgi innstilling på forutsatt tidspunkt. Utvalget ba om frist til 1. juli 2001. Fristen er senere utsatt til oktober 2001.

2. Hovedpunkter i innstillingen

I **kapittel 1** finnes utvalgets sammensetning, mandat, oppgaver og orientering om arbeidet.

Kapittel 3 er en gjennomgang av de **rettslige rammene** for så vel politiets som forsvarernes uttalelser til offentligheten. Regler og retningslinjer som ligger til grunn for uttalelser til mediene gjennomgås. Det gis en nærmere omtale av riksadvokatens rundskriv

av 1981 og reglene om **taushetsplikt** drøftes. Retningslinjer for forsvarere som Advokatforeningen vedtok i 1999 og relevante deler av "Regler for god advokatskikk" er også tatt inn.

Kapittel 4 drøftes politi og forsvareres forhold til hverandre - og til mediene. En undersøkelse utvalget har foretatt indikerer at politi/påtalemyndighet og forsvarere har stor gjensidig respekt for hverandre, selv om medierapportering kan gi innrykk av motsetninger. En undersøkelse blant journalister viser at mange mediefolk synes de får for lite informasjon - særlig fra politiet.

I **kapittel 5** drøfter utvalget konsekvenser av medieomtale. Flere medier og Internett medfører økt informasjonsmengde, samtidig som konkurransen mellom mediene har blitt større. Utvalget har fått gjennomført en undersøkelse i fire aviser om Orderud-saken. Svarene fra en egen spørreundersøkelse foretatt blant et representativt utvalg av befolkningen indikerer at publikum fikk svekket sin tillit til så vel forsvarere som politi og påtalemyndighet i forbindelse med etterforskningen av Orderud-saken.

Utvalgets **forslag og konklusjoner** er gjengitt i **kapittel 6**:

Utvalget forslår 10 veiledende normer for uttalelser fra politi/påtalemyndighet og forsvarere til mediene på etterforskningsstadiet av straffesaker:

1. Vis respekt for mediernes sentrale rolle som informasjonsformidler.
2. Vær bevisst at enhver er å anse som uskyldig inntil endelig dom foreligger.
3. Ta hensyn til at medieomtale kan være en betydelig tilleggsbelastning.
4. Gi ikke uttalelser eller opplysninger anonymt. Be om å bli oppgitt som kilde.
5. Gi saklig informasjon.
6. Vurder å gi informasjon til øvrige parter om hvilke opplysninger du gir til mediene.
7. Utlever ikke straffesaksdokumenter uten samtykke fra politiet.
8. Unngå forhåndsprosedyre.
9. Tenk på at dine uttalelser kan svekke troverdigheten til deg selv og din profesjon.
10. Vis respekt for andres profesjonelle oppgaver i saken.

Utvalget foreslår videre at et utvalg får i oppdrag å utrede om forsvarere bør få en rettslig taushetsplikt om innholdet i straffesaksdokumenter, og hvilke unntak fra taushetsplikten som i tilfelle bør gjelde. Selv om forsvarere gjennomgående behandler straffesaksdokumenter med varsomhet, og selv om det i Advokatforeningens egne regler er fastsatt at straffesaksdokumenter ikke må utleveres uten politiets samtykke, er det antakelig en mangel at ikke forsvarere har taushetsplikt for eksempel om sensitive opplysninger om vitner og fornærmede i straffesaker.

I dag kan personer ansatt i politiet og påtalemyndigheten holdes strafferettslig ansvarlig for uttalelser i strid med instruks fra riksadvokaten. Etter utvalgets oppfatning er dette uheldig og det bør utredes nærmere om, og eventuelt på hvilken måte, det skal lov- eller forskriftsfestes regler som helt eller delvis erstatter riksadvokatens rundskriv fra 1981.

Begge disse temaene er formentlig av atskillig offentlig interesse og utvalget mener at de bør utredes av et utvalg hvor både forsvarere, politiet, påtalemyndigheten og mediene er representert.

Utvalget mener det vil være en fordel om så vel forsvarere som politi og påtalemyndighet får mer opplæring og forståelse av hvordan mediene arbeider og mulighet for å lære hvordan man bør opptre overfor mediernes representanter. Trolig kan det være hensiktsmessig med felles seminarer for politiet og forsvarere.

3. Rettslige rammer

3.1 Innledning

Politiet og forsvarere har forskjellig utgangspunkt for uttalelser til offentligheten under etterforskningen av straffesaker på grunn av ulike oppgaver også på dette trinn i saken. Politiet skal objektivt og effektivt skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale og forberede rettens behandling av saken, sml straffeprosessloven § 226. Forsvareren skal ivareta den mistenktes interesser. I mediene hender det at motsetningsforholdet blir overdrevet, og det kan legges føringer på uttalelsene. Både politiet og forsvareren vil kunne mene at allmennheten har krav på saklig informasjon om saken, men kan - på grunn av ulikt ståsted - være uenige om hva som er saklig informasjon. I blant kan hensynet til oppklaring av straffesaken og hensynet til hva som tjener den mistenkte, føre til uenighet om det skal gis uttalelser og hva som eventuelt bør sies.

For mediene vil oppgaven med å informere allmennheten best mulig veie tungt. For å få frem relevant og interessant informasjon blir nok enkelte artikler "spisset" ved at politi og forsvarere settes opp mot hverandre. Når den ene siden uttaler seg, kan journalister håpe at den andre siden vil gå lengre i sine uttalelser enn det denne i utgangspunktet hadde til hensikt.

I dette kapittelet skal de rettslige sidene av uttalelser til offentligheten behandles. Med dette menes hvilke regler og prinsipper som regulerer politiets og forsvarernes uttalelser til offentligheten. Med uttalelser til offentligheten menes første og fremste uttalelser til mediene.

De rettslige reguleringene kan dels innebære *plikt* til å uttale seg, og dels *forbud* mot å uttale seg. Utenfor disse områdene er det et vidt område der det vil være adgang til å gi uttalelser, men hvor det vil bero på et *skjønn* om man skal uttale seg, og hva man i tilfelle skal si.

En rekke av temaene som behandles under pkt 3.2, 3.3 og 3.4 er også beskrevet av et utvalg oppnevnt av riksadvokaten for å utarbeide et utkast til mediestrategi for den høyere påtalemyndighet. Dette utvalget avga en utredning 16. februar 2000. Utredningen er trykket som Riksadvokatens utredningsgrupper - rapport nr 1/2000: "Statsadvokatene og mediene". Utvalget har under dette kapittelet funnet grunn til å gjengi en god del fra kapittel 6 i den nevnte utredningen, fremfor bare å vise til den.

3.2 Ytringsfrihet, informasjon og taushetsplikt

Ytringsfriheten er en demokratisk rett som i Norge har vært beskyttet gjennom Grunnloven siden 1814. Også gjennom Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) er ytringsfriheten beskyttet. Selvsagt har både representanter for politiet og forsvarere ytringsfrihet på linje med andre borgere. For uttalelse under etterforskning av konkrete straffesaker, har likevel ytringsfriheten og de begrensninger som ytringsfriheten er undergitt, mindre interesse sett i forhold til andre rettslige skranker for slike uttalelser. Grensene for ytringsfriheten er av større interesse i forhold til generelle uttalelser om straffesaksbehandlingen, personene/organene innenfor straffesakssystemet o l, som ikke er tema for denne utredningen. Ytringsfriheten og begrensningene i denne vil derfor ikke bli nærmere behandlet her.

I det moderne samfunnet har alvorlige kriminalsaker alltid vakt stor interesse. Allmennheten ønsker, og har krav på, informasjon om hvilke alvorlige straffbare handlinger som blir begått, og om etterforskning og oppklaring av dem. Mediene er i dag den klart viktigste formidler av slik informasjon.

Som et offentlig organ med kunnskap om hendelser av stor interesse, har politiet en viss plikt til å gi allmennheten informasjon, både av eget tiltak og ved å stille seg til disposisjon for å besvare spørsmål fra mediene som formidles videre til publikum. Dette er imidlertid ingen *rettslig plikt* i den forstand at politiet kan møtes med et *krav* om informasjon fra mediene. Som utvalget kommer tilbake til er det en rekke hensyn som vil være bestemmende for hvor langt politiet kan og bør gå i sin informasjon til allmennheten. Det er således riktigere å si at politiet har en viktig informasjonsoppgave, enn at det foreligger en informasjonsplikt.

Det er flere hensyn som ligger bak politiets informasjonsoppgave. Noen av de viktigste hensynene er:

- 1) å gi allmennheten nøktern og saklig informasjon etter alvorlige kriminelle handlinger,
- 2) gjennom utspill i mediene å få inn opplysninger fra publikum som kan brukes i etterforskningen, og
- 3) å informere om at straffbare handlinger blir avdekket og straffet (allmennprevensjon).

Politiets informasjonsoppgave er ikke lovfestet. Offentlighetsloven gir ikke hjemmel for å kreve opplysninger eller informasjon om straffesaker, jf offentlighetsloven § 1 tredje ledd.

Politiets informasjonsoppgave behandles nærmere under punkt 3.4.

Forsvarerne er partsrepresentanter, og har ingen alminnelig informasjonsoppgave i forhold til allmennheten. Ut fra klientens interesser kan det likevel være nødvendig for forsvareren å uttale seg for å balansere fremstillingen i mediene. Utvalget kommer tilbake til dette bl.a. under punkt 3.5.

Motpolen til informasjonsplikt er taushetsplikt. Taushetsplikten setter de viktigste og klareste rettslige skranker for hvilken informasjon som kan gis, både til allmennheten og til enkeltpersoner. For politiet og påtalemyndigheten er det gitt regler om taushetsplikt både i lov, forskrift og rundskriv. Disse reglene blir nærmere behandlet under punkt 3.4 nedenfor. Også forsvarere er til en viss grad bundet av taushetsplikt. Dette behandles nedenfor under punkt 3.5.

3.3 Uskyldspresumpsjonen

I tillegg til reglene om taushetsplikt, kan også andre regelsett begrense adgangen til å gi uttalelser til offentligheten, blant annet konvensjoner som Norge har tiltrådt, jf straffeprosessloven § 4 og menneskerettsloven § 2. I denne sammenhengen er *uskyldspresumpsjonen* i EMK artikkel 6(2) av særlig interesse. Etter EMK artikkel 6(2) skal "enhver som blir siktet for en straffbar handling, ... antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven". Bestemmelsen setter begrensninger for uttalelser til mediene før skyldspørsmålet er rettskraftig avgjort. Uskyldspresumpsjonen gjelder for alle myndighetspersoner og organer som handler i saken. Det er således på det rene at politiet og påtalemyndigheten er bundet av bestemmelsen. Uttalelse fra forsvarere omfattes derimot neppe av art 6 (2), og fremstillingen her retter seg derfor mot politiet og påtalemyndighetens uttalelser. Fremstillingen er hentet fra den tidligere nevnte utredningen "Statsadvokatene og mediene" side 51-53:

3.3.1 Generelt om anvendelsesområdet for uskyldspresumpsjonen

For praktiske formål bør politi og påtalemyndighet forholde seg til uskyldspresumpsjonen under hele etterforskningsperioden og til saken er endelig avsluttet med fellende dom. I utgangspunktet skulle en etter ordlyden anta at prinsippet formelt opphørte å gjelde etter at vedkommende ikke lenger var å anse som siktet, for eksempel fordi saken er henlagt eller det er avsagt frifinnelsesdom. Domstolen har imidlertid lagt til grunn at prinsippet gjelder dersom den frifunnede reiser erstatningssak,¹ men kanskje ikke dersom fornærmede eller etterlatte krever erstatning fra siktede.² Det samme må gjelde dersom saken er henlagt av påtalemyndigheten. Derimot vil påtalemyndigheten ikke være bundet av art 6(2) i en gjenopptagelsessak, her har vedkommendes skyld blitt "bevist etter loven".³ Skyld må også anses "bevist etter loven" dersom siktede har vedtatt forelegg eller er meddelt påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 69 som han ikke har brakt inn for retten.

Et spørsmål som kan reise tvil er i hvilken utstrekning art 6(2) gjelder dersom det ikke er mulig å fremstille en person for retten for slik å "bevise skyld etter loven". I praksis har spørsmålet oppstått hvor en person har tatt livet av nærstående for deretter å ta sitt eget liv. I slike tilfeller kan det være et sterkt behov for at politiet offentlig fastslår de faktiske forhold for å unngå spekulasjon slik at et lokalsamfunn kan falle til ro. Det må i et slikt tilfelle trolig være adgang til å gi de nødvendige opplysninger i en nøktern form.⁴

3.3.2 Nærmere om innholdet i artikkel 6(2)

Det grunnleggende innhold i uskyldspresumpsjonen er at personer under straffeforfølgelse ikke skal bli utsatt for uttalelser fra offentlige myndigheter om at de er skyldige før dette er bevist og avgjort av kompetent myndighet.⁵ En siktet skal heller ikke bli behandlet som om han var skyldig uten at dette er avgjort av kompetent myndighet.⁶

Det avgjørende er om uttalelsene eller behandlingen innebærer *skyldkonstatering*. Det vil således i utgangspunktet ikke være i strid med uskyldspresumpsjonen å gi uttrykk for at etterforskningen har etablert *mistankegrunnlag*.⁷ Opplysning for eksempel om at en person er under etterforskning, er fengslet, har tilstått osv. vil således ikke krenke uskyldspresumpsjonen, men det bør ofte tillegges at skyldspørsmålet vil bli avgjort av retten. Uttales derimot at vedkommende er skyldig, at det ikke kan være tvil om hans skyld, at han har begått handlingen osv., er uskyldspresumpsjonen trådt for nær.

Opplysninger til mediene om endelige "positive" påtalevedtak (vedtatt forelegg, påtaleunntatelse som ikke er brakt inn for retten, overføring til konfliktråd) vil neppe i seg selv være i strid med uskyldspresumpsjonen, men kan som nevnt foran være utelukket av andre grunner. For tiltalebeslutninger og siktelser gjelder det samme, men det kan etter omstendighetene være nødvendig å klargjøre at slike påtalevedtak bare innebærer mistankekonstatering og at skyldspørsmålet ikke er avgjort.

Beslutninger om bruk av tvangsmidler faller isolert sett utenfor artikkel 6 som gjelder *avgjørelse* av straffesaken.⁸ Uttalelser fra aktor i et fengslingsmøte faller derfor utenfor, men på dette stadium av saken er det heller intet behov for å gå utover mistankekonstatering. Under hovedforhandlingen kan aktor selvsagt i tråd med sin funksjon i prosessen gi uttrykk for at tiltalte er skyldig.

"Negative" påtalevedtak, særlig henleggelse, kan det også opplyses om uten hinder av uskyldspresumpsjonen. Det gjelder også henleggelse etter "bevisets stilling". Gis nærmere begrunnelse av henleggelsen, må enhver skyldkonstatering unngås.

Etter at frifinnende dom er avsagt må det selvsagt ikke gis uttalelser om at vedkommende likevel er skyldig eller på annen måte reises tvil om grunnlaget for straffedommen.

¹ Sekanina, A 266-A (19993). Se også Rt 1994 side 721, Rt 1994 side 729, Rt 1994 side 732, Rt 1996 side 864 og Rt 1997 side 504.

² Høyesterettsdom 24. september 1999 (Tengs-saken, dissens 3-2)

³ Ender gjenopptakelsessaken med frifinnelse stiller det seg selvsagt annerledes.

⁴ Det kan for øvrig spørres om konvensjonen beskytter avdøde personer.

⁵ Se for eksempel Barberà, Messegue og Jabardo A 146 (1988) hvor det heter uskyldspresumpsjonen vil bli krenket dersom en avgjørelse "reflects the opinion that he is guilty" uten at dette tidligere er bevist etter loven (para 91).

⁶ Se kommisjonsavgjørelse i Krause No 7986/77 DR 13 (1978) page 73.

⁷ Se kommisjonsavgjørelse i DR 27 (1982) side 37 hvor det uttales (side 43): "the authorities ... do not violate Article 6(2) if they state that suspicion exist, that people have been arrested, that they have confessed etc. What is excluded, however, is a formal declaration that somebody is guilty."

⁸ Se også Rt 1997 side 112 og Rt 1998 side 116.

3.3.3 Særlig om uttalelser til mediene på etterforskningsstadiet

For politiet er nok faren for å krenke uskyldspresumpsjonen størst innledningsvis i etterforskningen, for eksempel ved stor pressepågang etter en opprørende forbrytelse. Strasbourg-organene har i flere avgjørelser drøftet uttalelser fra politiet under etterforskningen:

I den såkalte Krause-saken⁹ uttalte den sveitsiske justisministeren på fjernsynet forut for hovedforhandlingen bl.a.:

“Petra Krause cannot be considered simply as a Palestinian fighter for freedom. She is a person who has committed common law offences - offences in connection with explosives - and she must accept responsibility for this. In autumn she will have to stand trial as a prisoner on remand. One cannot fight against terrorism by releasing terrorists.”

Kommisjonen fant ikke brudd på konvensjonen siden statsråden hadde lagt til at Petra Krause ville bli stilt for retten.

Heller ikke i X v Austria¹⁰ ble det konstatert brudd. I en pressemelding uttalte politiet bla :

“It emerges from the ... investigation ... that the baby was, in all probability, killed by its grandmother ...”

....

The grandmother, who denies having committed the crime, has been temporarily admitted to the V... neurologic clinic...”

Kommisjonen kom til at den første uttalelsen, isolert sett kom “very close to asserting the applicants guilt and are open to criticism on that account”, men fremhevet at siste del av uttalelsen i noen grad “restores the doubt as to someone whose guilt has not been proved”.

De to nevnte kommisjonsavgjørelsene er avsagt i 1978 og 1980. Det kan tenkes at resultatet ville blitt et annet om saken hadde blitt behandlet av domstolen i dag i lys av senere praksis.

Den sentrale avgjørelsen fra domstolen på området er *Allenet de Ribemont*¹¹ hvor domstolen fant at uskyldspresumpsjonen var brutt. På en pressekonferanse gav den franske innenriksministeren og to høyere offiserer i politiet i Paris uttalelser bl.a. om Mr. Riebemont før hans sak var prøvet for retten. Bl.a. ble uttalt:

“The instigator (anstifteren), Mr De Varga, and his acolyte (medhjelper), Mr de Ribemont, were the instigators of the murder. The organiser was Detective Sergeant Simoné and the murderer was Mr Frèche.” (para 11)

Retten uttalte:

“(I)n the instant case some of the highest-ranking officers in the French police referred to Mr *Allenet de Ribemont*, without any qualification or reservation, as one of the instigators of a murder and thus an accomplice (medskyldig) in that murder. This was clearly a declaration of the applicant's guilt...” (para 41).

3.4 Politiets og påtalemyndighetens informasjonsoppgave og taushetsplikt

3.4.1 Generelt

Som omtalt under punkt 3.2 har politiet og påtalemyndigheten i politiet en informasjonsoppgave i forhold til allmennheten, men er også bundet av regler som setter grenser for hva som kan gis av informasjon.

Politiets informasjonsoppgave i straffesaker er ikke lovregulert på den måten at det finnes positive lovregler som angir innholdet i oppgaven eller i hvilke tilfeller politiet skal gi informasjon. Offentlighetsloven gjelder ikke for saker som behandles etter rettspleielovene, jf offentlighetsloven § 1 tredje ledd. Reglene om taushetsplikt setter skranker for hva politiet kan gi av informasjon, men det er klart at det ikke foreligger noen plikt til å gi informasjon om alt som ikke er taushetsbelagt. Det er vanskelig å angi innholdet av, og grensene for, informasjonsoppgaven, og det er en rekke hensyn å ta. Blant

⁹ No 7986/77 Krause DR 13 (1978) side 73

¹⁰ No 9077/80 DR 26 (1981) page 211

¹¹ *Allenet de Ribemont* A 308 (1995)

annet må - i tillegg til taushetsplikten - personvern hensyn (til offer, vitner eller mistenkt), hensynet til oppklaring av saken, etterforskningens effektivitet, domstolenes upartiskhet og allmennhetens tillit til aktørene i straffesaker vektlegges. I riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981, del II - nr 1/1981, er det gitt en rekke retningslinjer for politiets og påtalemyndighetens uttalelser til offentligheten om konkrete straffesaker. Dette rundskrivet kommenteres nærmere nedenfor.

Også i politiinstruksen § 5-5 tredje ledd er det gitt en bestemmelse om politiets "opplysningsvirksomhet". Bestemmelsen lyder:

Med de begrensningene som følger av lov, og så langt det ellers finnes mulig og tjenestemessig forsvarlig, skal politiet på forespørsel gi allmennheten og massemedia opplysninger om etaten og dens arbeid. For øvrig påligger det politiet å gi slik informasjon av eget initiativ når dette finnes påkrevet eller hensiktsmessig, og ressursene og arbeidssituasjonen ellers tillater det. Denne opplysningsvirksomhet skal ha et forebyggende siktemål, og dessuten være et bidrag til å fremme forståelse for politiets oppgaver og styrke tilliten mellom politi og publikum.

Selv om bestemmelsen bruker uttrykket "skal", fremkommer det tydelig av bestemmelsen at den ikke gir enkeltpersoner eller mediene krav på informasjon, men pålegger politiet en informasjonsoppgave innenfor det som er hensiktsmessig og forsvarlig. I den vurderingen som må gjøres, vil retningslinjene i riksadvokatens rundskriv være avgjørende så langt de rekker.

Det følger av dette at innenfor det området der det er adgang til uttalelser, vil det bero på et skjønn hvor langt politiet bør gå i sine uttalelser til allmennheten. Under kapittel 6 nedenfor vil utvalget komme tilbake til de nevnte hensynene og til utvalgets forslag til veiledende normer for uttalelser.

Et annet spørsmål i tilknytning til politiets informasjonsoppgave, er *hvem* innenfor politiet som skal uttale seg. Det er politimesteren som er ansvarlig for at det er gitt retningslinjer i politidistriktet om uttalelser til allmennheten. Politimesteren selv kan alltid uttale seg, og han/hun kan gi retningslinjer for uttalelser fra andre i politidistriktet; se politiinstruksen § 5-5 fjerde ledd og riksadvokatens rundskriv punkt IV nr 8.

3.4.2 Nærmere om politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt under etterforskningen

For politiet er bestemmelse om taushetsplikt gitt i politiloven § 24, som for behandling av straffesaker viser til straffeprosessloven §§ 61a - 61e. Politiloven § 24 gjelder både for politiets tjenestemenn og for påtalemyndigheten i politiet. For politiets virksomhet utenom straffesakene, viser politiloven § 24 til andre regelsett, og inneholder også tillegg og begrensninger til disse regelsettene. Siden denne utredningen kun tar for seg uttalelser under etterforskningen av straffesaker, behandles ikke disse sidene av politiloven § 24 her. For politiets taushetsplikt for virksomheten utenom straffesakene, vises det til Auglend, Mæland og Røsandhaug: "Politirett" side 322 - 335 og side 337 - 341.

Det er dermed straffeprosessloven §§ 61a - 61e som danner lovgrunnlaget for politiet og påtalemyndighetens taushetsplikt i straffesaksbehandlingen. Reglene om taushetsplikt er også tatt inn i påtaleinstruksen kapittel 3.

Utvalget har ikke funnet det hensiktsmessig å redegjøre i særlig grad for tolkningen av taushetspliktsbestemmelsene. Det vises til Bjerke og Keiseruds kommentarutgave til straffeprosessloven side 177 - 211 med videre henvisninger. Utvalget er også kjent med at

dette temaet er grundig behandlet av førstestatsadvokat Tor-Geir Myhrer i hans doktorgradsavhandling. Avhandlingen vil bli publisert i nær fremtid.

Det kan likevel slås fast at utgangspunktet er at politiet har taushetsplikt for det man i straffesaker får vite om "noens personlige forhold", og forhold som det vil være av "konkurransmessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den som opplysningen angår", jf straffeprosessloven § 61a, første ledd. Taushetsplikten gjelder også for andre opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak er nødvendig å holde hemmelig, jf § 61a, annet ledd. Taushetsplikten er etter dette vidtrekkende.

Særskilt nevnes at "noens personlige forhold", jf. § 61a, første ledd nr. 1, i utgangspunktet også omfatter opplysning om at en bestemt person er anmeldt eller mistenkt for en straffbar handling. Det innebærer en særlig plikt til forsiktighet dersom en journalist stiller spørsmål om politiet har mottatt sak mot en bestemt person, eventuelt om den er avgjort. Dette kan være et rent "fisketur-spørsmål", stilt kun for å få bekreftet at vedkommende person er under straffeforfølgning. Med mindre noen av unntakene fra taushetsplikt kommer til anvendelse, for eksempel at saken og hvem som er mistenkt er alminnelig kjent, jf. straffeprosessloven § 61b nr. 3, kan ikke et slikt spørsmål besvares. Det presiseres at det kan være like "farlig" å besvare spørsmålet benektende som bekreftende, idet en journalist som ofte stiller slike spørsmål og får benektende svar, straks vil forstå at det faktisk foreligger en sak dersom svaret plutselig blir "det kan jeg ikke svare på av hensyn til taushetsplikten". Slike spørsmål kan også bli stilt til kontorpersonalet som dermed kan komme til å røpe taushetsbelagte opplysninger. Det er derfor viktig at politiet har tilfredsstillende rutiner for å unngå dette.

Det er en "aktiv" taushetsplikt som gjelder - man "plikter å hindre" adgang eller kjennskap til opplysningene. Dette innebærer mer enn at taushetsbelagte opplysninger ikke må formidles muntlig eller skriftlig til uvedkommende. Det kan være nødvendig med en aktiv handling for å hindre spredning, for eksempel fysisk sikring av lokaler hvor publikum eller journalister har adgang og betryggende oppbevaring av dokumenter hvis de fjernes fra arbeidsstedet.

Et særskilt spørsmål i denne forbindelse er sikring av politiets sambandsnett. Det er på det rene at en rekke personer og redaksjoner er i besittelse av utstyr som gjør det mulig å lytte på politiets samband, selv om det er straffbart å besitte og bruke slikt utstyr uten tillatelse (telekommunikasjonsloven § 10-4, jf § 5-3). Det vil neppe være straffbart brudd på bestemmelsene dersom politiet gir taushetsbelagte opplysninger over sitt lukkede samband, selv om noen - ved å begå straffbart forhold - får kjennskap til opplysningene. Likevel er det klart at politiet må vise varsomhet med hva som formidles over dette nettet, nettopp fordi man vet at uvedkommende kan høre opplysningene.

I straffeprosessloven §§ 61b og 61c er det gitt en rekke unntak fra taushetsplikten. Bare noen av bestemmelsene skal behandles nærmere her.

For det første er taushetsplikten ikke til hinder for at opplysninger gjøres kjent for andre i den grad de som har krav på taushet samtykker. Her er det viktig å påse at *alle* som har krav på taushet samtykker, før uttalelse eventuelt gis. Videre er det viktig å huske at bestemmelsen om taushetsplikt etter § 61a annet ledd gir en *selvstendig* hjemmel for taushet. Dersom det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak er nødvendig å holde opplysningen hemmelig, kan ikke den som har krav på taushet etter første ledd løse politiet fra taushetsplikten.

Videre følger det av straffeprosessloven § 61c nr 7 at taushetsplikt ikke er til hinder for at opplysninger gis til andre enn partene når dette har særskilt hjemmel i lov eller i generell

instruks fastsatt av Kongen eller riksadvokaten. Dette unntaket regulerer konflikten mellom taushetsplikten og plikt til å gi informasjon gitt i andre regelsett. Bestemmelser i andre regelsett som pålegger informasjonsplikt, er f. eks. barnevernloven § 6-4, arkivloven § 8, legemiddeloven § 25 og serveringsloven § 11. Videre har politiet og påtalemyndigheten informasjonsplikt til en rekke offentlige myndigheter etter påtaleinstruksen kapittel 5.

For opplysninger til mediene er det først og fremst unntaket i straffeprosessloven § 61c nr 8 som er av interesse. Etter bestemmelsen er taushetsplikt ikke til hinder for at "statsadvokaten, politimesteren eller den disse gir fullmakt, gir allmennheten informasjon om straffesaker i samsvar med regler gitt av riksadvokaten". De eneste "regler" som er gitt av riksadvokaten på dette området er riksadvokatens rundskriv av 12 februar 1981, del II - nr 1/1981. Dette rundskrivet behandles nærmere under punkt 3.4.6.

Det skal videre nevnes at også Justisdepartementet har gitt et eget rundskriv om politiets forhold til massemedia - rundskriv G-56/81, av 19 februar 1981. Dette rundskrivet gir retningslinjer om hvordan politiet bør forholde seg overfor pressen i samband med pressens arbeid for å skaffe seg informasjon om saker som er til behandling i politiet. Det er imidlertid i rundskrivet presisert at det gjelder i første rekke politiets *alminnelige gjøremål for å opprettholde ro og orden, beskytte person og eiendom etc.* Når det gjelder informasjon om politiets etterforskningsvirksomhet i straffesaker, viser dette rundskrivet til (den gamle) påtaleinstruksen § 73 (nå straffeprosessloven §§ 61a - 61e og påtaleinstruksen kapittel 3) og til riksadvokatens rundskriv av 12 februar 1981. Justisdepartementets rundskriv har derfor ikke spesiell interesse for det temaet som denne utredningen omfatter, og vil derfor ikke bli nærmere behandlet.

3.4.3 Taushetsplikt etter strafferegistreringsloven

Fra den tidligere nevnte utredningen "Statsadvokatene og mediene" gjengis det fra side 33:

For opplysninger som er hentet fra strafferegisteret, sentrale eller lokale bøtereregistre, og sentrale eller lokale politiopplysningsregistre, gjelder *strafferegistreringsloven § 8*, som går lengre enn de generelle bestemmelsene om taushetsplikt i straffeprosessloven §§ 61a - 61e. I strafferegistreringsloven § 8 annet ledd er det uttrykkelig bestemt at forvaltningsloven §§ 13 - 13 c ikke gjelder som utfyllende regler til taushetsplikten etter strafferegistreringsloven. Det samme er forutsatt for straffeprosessloven §§ 61a - 61e (jf. Ot prp nr. 49 (1986-87) - forarbeidene til §§ 61a - 61e - side 31). Strafferegistreringsloven § 8 suppleres av strafferegistreringsforskriften § 20. For nærmere merknader til disse bestemmelsene kan det vises til Auglend, Mæland og Røsandhaug: "Politirett" side 333 - 335.

Den praktisk viktigste situasjonen for det temaet denne utredningen omhandler, er hvorvidt politiet på spørsmål fra mediene kan opplyse om en mistenkt person er tidligere straffet. Dersom kilden for politiets kunnskap om dette er strafferegisteret, vil man ikke kunne besvare et slikt spørsmål. Dette følger av at strafferegistreringsloven m/ forskrift kun gir hjemmel for å innhente slike opplysninger til bruk i strafferettspleien, det vil si til politiet og påtalemyndighetens bruk, for forsvarer og domstol, og ikke for å gi opplysningene videre til allmennheten. Til andre skal opplysninger fra strafferegisteret gis i form av politiattest, og det er bare til helt bestemte formål det kan begjæres politiattest.

Politiet kan ha opplysninger om mistenktes eventuelle tidligere forhold fra andre kilder, og da beror det på de alminnelige taushetsbestemmelsene i straffeprosessloven om opplysningen kan gis til mediene. Opplysning om dette vil imidlertid normalt være taushetsbelagt også etter straffeprosessloven § 61a første ledd nr 1 som "noens personlige forhold".

3.4.4 Taushetsplikt etter domstolsloven

Etter domstolloven § 128 (slik den lyder etter lovendring 37/1999, i kraft 1. september 2001) kan retten ved kjennelse pålegge taushetsplikt for de tilstedeværende. Vilkårene er at saken har gått for lukkede dører, og at retten finner at sakens opplysninger helt eller delvis av særlige grunner bør holdes hemmelig. Pålegget kan gjelde inntil videre eller for bestandig. Bestemmelsen gjelder "sakens opplysninger", og er derfor ikke begrenset til det som er kommet frem under selve rettsforhandlingen. Brudd på et slikt pålegg er straffbart etter domstolloven § 199.

3.4.5 Adgangen til å offentliggjøre dommer, kjennelser og forelegg

Journalister kontakter ikke sjelden politiet eller påtalemyndigheten for å få kopi av en avsagt *dom*. Etter straffeprosessloven § 28 annet ledd (slik den lyder etter lovendring 37/1999, i kraft 1. september 2001) har nå enhver krav på utskrift av en dom i en bestemt straffesak, så langt det ikke med hjemmel i domstolloven § 130 er gitt forbud mot offentlig gjengivelse av dommen. Krav om slik utskrift kan alltid nektes dersom dommen er eldre enn 5 år, eller dersom den som krever utskrift bare identifiserer dommen ved siktedes navn.

Når retten til utskrift gjelder *enhver*, kan selvsagt også journalister med hjemmel i bestemmelsen kreve slik utskrift. Vedkommende kan henvende seg enten til domstolen eller til politi/påtalemyndighet med sitt krav.

Dersom det er besluttet forbud mot offentlig gjengivelse av dommen etter domstolloven § 130, har en ikke *krav* på å få kopi, men det er ikke forbud mot det. Vedkommende som får kopi må imidlertid informeres om forbudet mot offentlig gjengivelse. Særskilt nevnes at etter domstolloven § 130 tredje ledd, kan retten forby offentlig gjengivelse av dommen inntil den er meddelt partene, såkalt "utsatt offentlighet". Et slikt forbud gjelder likevel ikke for lengre tid enn to uker etter at dommen er avsagt.

Straffeprosessloven § 28 annet ledd gjelder bare dommer, ikke andre rettsavgjørelser. Etter forskrift om offentlighet i rettspleien av 6. juli 2001 nr 757 § 8 (i kraft fra 1. september 2001) er imidlertid utskriftsretten utvidet til også å gjelde *kjennelser som avgjør anker og kjennelser om habilitet, avvisning, gjenopptakelse, erstatning i anledning forfølgning og heving*. Det er de samme begrensninger i utskriftsretten for slike kjennelser, som de som gjelder for dommer.

Som det fremgår av oppstillingen av hvilke kjennelser som det kan kreves utskrift av, omfattes ikke *kjennelser i fengslingsaker*.

Borgarting lagmannsrett reiste i brev av 8. desember 1999 til riksadvokaten spørsmålet om adgangen til å offentliggjøre *kjennelser* i straffesaker, særlig fengslingsaker. I sitt svarbrev av 17. januar 2000 uttalte riksadvokaten oppsummeringsvis bl.a.:

"Ordnningen etter at endringene i domstolloven kapittel 7 av 4. juni 1999 trer i kraft vil etter riksadvokatens oppfatning være:

- "Rettsmøter og rettsavgjørelser - herunder kjennelser i fengslingsaker - er i utgangspunktet offentlige, jf. domstolloven § 124 første ledd.
- Det vil være et alminnelig referatforbud fra forhandlingen i fengslingsmøter, jf. domstolloven § 129 første ledd.
- Uten vedtak etter domstolloven § 130 første ledd bokstav b, må massemedia og allmennheten ha krav på kjennelsen i medhold av hovedregelen i § 124 første ledd. "

I motsetning til det som er omtalt ovenfor vedrørende dommer og kjennelser, er det ingen lovbestemmelser som direkte regulerer adgangen til å gi kopi av eller offentliggjøre et *forelegg*, verken før eller etter en eventuell vedtakelse. Heller ikke påtaleinstruksen

inneholder noen direkte bestemmelser om dette. Fra utredningen "Statsadvokatene og mediene" gjengis fra side 35 - 36:

I utgangspunktet må dette være opplysninger som er underlagt taushetsplikt, jf. straffeprosessloven § 61a, første ledd nr. 1, idet det må kunne sies å være en opplysning om "noens personlige forhold" at vedkommende er siktet for et straffbart forhold. I motsetning til det som gjelder for dommer, hvor jo selve rettsforhandlingene etter domstolloven som hovedregel er offentlige, er det ingen offentlig prosess forut for utferdigelsen av et forelegg. Det er nettopp den offentlige prosessen som er bakgrunnen for reglene om at en dom som hovedregel er offentlig. Vedtakelsen av forelegget behøver heller ikke å innebære noen skylderkjøring, det kan være at siktede velger å vedta forelegget nettopp for å slippe den offentlige prosessen som en hovedforhandling vil være. På den annen side kan det åpenbart være legitime grunner for å ønske å offentliggjøre forelegg. Bl.a. er det en stor del av kriminaliteten som avgjøres med forelegg, og hensynet til allmennprevensjonen tilsier at dette bør komme til allmennhetens kunnskap.

Dersom et ikke vedtatt forelegg oversendes retten for pådømmelse, jf. straffeprosessloven § 268, gjelder forelegget som tiltalebeslutning, og kan offentliggjøres i samme grad som tiltalebeslutninger, jf. påtaleinstruksen § 22-7. Dette innebærer at pressen på anmodning skal gis kopi, med mindre det antas at saken helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører. I og med at forelegget er kommet tilbake med opplysning om at det ikke er vedtatt, er det åpenbart kjent for siktede, og det kan da ikke være nødvendig å forkynne det før det kan offentliggjøres.

I tidsrommet etter utferdigelsen, men før det er besluttet oversendt retten, for eksempel fordi siktede ikke har besvart det enda, og for forelegg som er vedtatt, er spørsmålet om offentlighet noe mer komplisert. Spørsmålet er ikke regulert i straffeprosessloven eller påtaleinstruksen. Et vedtatt forelegg har virkning som en dom, jf. straffeprosessloven § 258 annet ledd, men denne bestemmelsen kan ikke trekkes så langt at man kan si at den også innebærer en hjemmel for å offentliggjøre forelegget.

I riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981, del II - nr. 1/1981, avsnitt IV punkt 7 er det fastsatt at "meddelelse eller opplysninger om påtalevedtak (henleggelse, påtaleunntatelse, forelegg eller tiltale) må så vidt mulig ikke gis før den anmeldte eller mistenkte har fått underretning om avgjørelsen". Riksadvokaten har i brev av 23. november 1999 lagt til grunn at denne bestemmelsen hjemler en adgang, men ingen plikt til å gjøre innholdet i forelegg offentlig. Selv om bestemmelsen i rundskrivet etter ordlyden bare regulerer når offentlighet kan finne sted, må den åpenbart leses slik at den også hjemler en adgang til å gjøre påtaleavgjørelsen kjent. Det vises til straffeprosessloven § 61c første ledd nr. 8, hvorefter taushetsplikt ikke er til hinder for at allmennheten gis informasjon om straffesaker i samsvar med regler gitt av riksadvokaten.

Rundskrivet kan imidlertid ikke trekkes så langt at det er en helt generell adgang til å offentliggjøre alle forelegg uten noen nærmere vurdering - for eksempel ved rutinemessig å la pressen gå gjennom foreleggsprotokollen. En slik praksis vil i alle fall kreve at foreleggene anonymiseres; for å ivareta hensynet til taushetsplikten, jf. straffeprosessloven § 61b nr. 2.

Offentliggjøring med hjemmel i rundskrivet vil kreve en nærmere vurdering av det enkelte forelegget. I det nevnte brevet fra riksadvokaten er det sagt at det må foretas en konkret og åpen vurdering, og at denne vurderingen bør knyttes til både omstendighetene i den enkelte sak og til momenter av mer generell karakter. Følgende momenter er særskilt fremhevet i brevet:

- "Et viktig moment er om det har vært offentlig oppmerksomhet om saken under etterforskingen, slik at underretning om påtaleavgjørelsen er en naturlig oppfølging. I slike tilfeller kan det også være aktuelt for påtalemyndigheten å gjøre avgjørelsen kjent av eget tiltak.
- På forespørsel fra massemediene om konkrete saker vil det regelmessig bli opplyst at saken er avgjort med utstedelse av forelegg, etter at en har forsikret seg om at dette er kjent for siktede og eventuelt fornærmede.
- I hvilken grad massemediene skal gis kopi av forelegget vil bero på et diskresjonært skjønn. Det må her særlig legges vekt på hva saken gjelder og hvilke sensitive personopplysninger gjerningsbeskrivelsen i forelegget er egnet til å avsløre.
- For kriminalitetstyper som sjelden eller aldri får sin avgjørelse i domstolen, kan allmennpreventive grunner tilsi at det søkes etablert en viss grad av offentlighet om vedtatte forelegg.
- At det straffbare forholdet er forøvet i en stilling som det stilles særlige krav til, for eksempel i offentlig tjeneste, kan også begrunne en større grad av offentlighet om reaksjon ilagt ved forelegg. Allmennheten har en legitim interesse i å bli holdt orientert om tjenesteutførelse til personer som på det offentliges vegne er satt til å lede og kontrollere andre."

3.4.6 Nærmere om riksadvokatens rundskriv

Generelt

Riksadvokatens rundskriv Del II-nr. 1/1981 av 12. februar 1981 omhandler meddelelser til offentligheten om straffesaker. Det kan nevnes at i den tidligere nevnte utredningen "Statsadvokatene og mediene" er rundskrivets rettslige karakter gjennomgått og det er påpekt behovet for endring av rettstilstanden på dette området. Det vises til utredningen punkt 6.4.2.1 og 11.3. Inntil videre gjelder rundskrivet uendret.

I avsnitt IV i rundskrivet er tatt inn "regler om politiets og påtalemyndighetens opplysninger og meddelelser til offentligheten". Disse bestemmelsene i rundskrivet er grundig behandlet i utredningen "Statsadvokatene og mediene" punkt 6.4.2, hvor det blant annet gis eksempler på saker som har vært vurdert mot rundskrivets bestemmelser. De fleste eksemplene er hentet fra uttalelser fra riksadvokaten siden det er lite rettspraksis på området. Bestemmelsene i rundskrivet har stor praktisk interesse for politiets kontakt med mediene, og det gjengis derfor fra utredningen side 38-40:

Utvalget har valgt å omtale reglene i rundskrivet enkeltvis. Det må likevel understrekes at bestemmelsene må ses i sammenheng og at i praksis vil gjerne en handlemåte måtte vurderes opp mot flere av reglene.

Nr. 1 - Forbudet mot godtgjørelse for opplysninger

Det absolutte forbudet mot å motta godtgjørelse for de opplysninger som gis til massemedia skaper neppe tolkningsproblemer. Innkassering av "tusentips", eller regulær betaling for opplysninger, vil selvsagt være i strid med bestemmelsen. Selv om det ligger utenfor det straffbare, kan det være grunn til å minne om John Galbraiths ord: "det finnes ikke noe slikt som en gratis lunsj". Påtalemyndighetens tjenestemenn bør være svært varsomme med å akseptere å bli påspandert i noe omfang av ansatte i mediebedrifter.

For intim omgang med journalister

I en klagesak mot en polititjenestemann la riksadvokaten til grunn at tjenestemannen hadde mottatt bevertning og hotellovernattinger, samt lånt en mobiltelefon av en journalist, uten forhåndsbestemt krav om betaling. Ved sine disposisjoner hadde tjenestemannen satt seg i en situasjon hvor han lettere kunne utnyttas eller bli sårbar. "Når dette gjøres over en lengre periode, hvor han arbeider med opplysninger av særlig sensitiv karakter, har han etter riksadvokatens oppfatning klart tatt skrittet fra det naive og inn i det uforstandige og kritikkverdige." Det var likevel ikke grunnlag for å konstatere grov uforstand i tjenesten og statsadvokatens henleggelse ble opprettholdt.

Nr. 2 - Likebehandling, ønske om deltagelse i dokumentarprogram mv.

Mer problematisk kan regelen i nr. 2 om at "ingen deler av massemedia, intet presseorgan mv. må gis fortrinnsrett til informasjon og opplysninger" være utover de klare tilfeller av usaklig favorisering, for eksempel av en bestemt avis generelt eller i en enkelt sak.¹² Journalister ønsker gjerne av konkurransehensyn i størst mulig grad å være alene om en nyhet. Påtalemyndigheten kan selvsagt ikke nekte å uttale seg fordi en har lovet et annet presseorgan eksklusivitet. Men det kan neppe være noe i veien for å opplyse om andre har henvendt seg i anledning saken eller, om en finner det hensiktsmessig, å gi en journalist tilsagn om å gi vedkommende beskjed så snart en avgjørelse er klar eller lignende. Forbudet mot fortrinnsrett kan etter utvalgets syn heller ikke være til hinder for at en statsadvokat av kapasitetshensyn avslår å gi ytterligere kommentarer selv om dette kan innebære at noen presseorganer får opplysninger andre nektes. Men i alminnelighet må en nok være forberedt på å svare på de henvendelser som kommer dersom en allerede har gitt opplysninger eller kommentarer til noen presseorganer.

Et særlig spørsmål oppstår i forhold til etermediene som fra tid til annen anfører at en reell likebehandling tilsier at den som allerede har uttalt seg til avisene også i det minste bør gjenta det samme "på lufta". Et slikt likhetskrav kan neppe utledes av riksadvokatens rundskriv. Det må være legitimt for den påtaleansvarlige å vurdere de ulike mediers gjennomslagskraft. Om en er villig til å uttale seg til en lokal- eller regionavis, innebærer ikke nødvendigvis at en ønsker den publisitet som et innslag i Dagsrevyen eller Tv-2 nyhetene innebærer. På den annen side gjøre en nok klokt i å ha i erindring at de riksdekkende mediene ikke sjelden henter sine oppslag fra lokale kilder.

Etter utvalgets syn kan det heller ikke av denne bestemmelsen utledes noe forbud mot å ta kontakt med en enkelt journalist og gi vedkommende opplysninger som en ønsker publisert. Men dette kan selvsagt av andre grunner være avskåret, eller lite heldig.

¹² Det vil for eksempel lett komme i strid med denne bestemmelsen dersom en politimester etter kritisk omtale av seg selv eller politidistriktet i en avis setter særlig begrensninger for henvendelser fra denne avisen.

I samme bestemmelse heter det at "Meddelelser som ikke gis på forespørsel, bør tilbys samtlige alminnelig leste aviser på stedet eller formidles gjennom NTB". Utvalget antar at det riksadvokaten her har hatt i tankene er pressemeldinger eller annen informasjon som gjøres tilgjengelig i en sak som har stor offentlig interesse.¹³ Er saken av så stor offentlig interesse at det sendes ut pressemelding eller ut en særskilt rapport om den, må en også være forberedt på å gi uttalelser til etermediene. Til tross for ordlyden i bestemmelsen kan i alle fall ikke etermediene unntas.

"Orderud-sokken"

Riksadvokaten avgjorde 1. september 2000 en klage fra Norsk redaktørforening og Norsk presseforbund over forskjellsbehandling og foretok i den forbindelse en nærmere tolking av likebehandlingsbestemmelsen. Klagen gjaldt at Romerike politidistrikt 19. november 2000 besluttet å la VG, som eneste avis, få trykke et bilde av en sokk som politiet mente var et viktig bevis i saken, samtidig som man etterlyste personer som hadde opplysninger om sokken.

Utvalget gjengir fra riksadvokatens avgjørelse:

Bestemmelsen i riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981 pkt IV nr. 2, som ikke har blitt vurdert her tidligere (i hvert fall ikke i senere tid) i tilknytning til en konkret sak, må antas å være fastsatt dels av hensyn til mediene, dels av hensyn til påtalemyndigheten selv. Ved at påtalemyndigheten har som utgangspunkt at ingen skal gis fortrinnsrett til opplysninger tar en sikte på å unngå at påtalemyndigheten bidrar til konkurransevridning mediene imellom. Det også uheldig for påtalemyndigheten selv dersom det utvikles for nære forbindelser til et eller flere utvalgte medier.

Bakgrunnen for bestemmelsen i pkt. IV nr. 2 var utvilsomt, som også statsadvokaten er inne på, å regulere informasjon og opplysninger politiet gir for å ivareta allmennhetens berettigede ønske om å bli informert om behandlingen av straffesaker, jf. uttalelsene i denne retning i pkt. II og III i rundskrivet. Informasjon politiet gir i håp om å få opplysninger som kan bidra i etterforskningen, er lite berørt i rundskrivet. Riktignok er nevnt under pkt. IV nr. 4 bokstav c at det kan gis opplysninger til mediene "for å oppklare lovbrudd", men det man her har i tankene er klarligvis forholdet til taushetsplikten.

Det kan på denne bakgrunn diskuteres om det i det hele gjelder, og bør gjelde, et likebehandlingsprinsipp når politiet selv går ut med informasjon av rene etterforskningstaktiske grunner. Mye kan tale for at politiet i slike tilfeller bør stå betydelig friere og kunne velge den fremgangsmåte en antar gir størst uttelling i form av informasjon som kan bringe etterforskningen fremover. Det kan i alle fall vanskelig aksepteres at politiet avskjæres fra viktig etterforskningsinformasjon fordi det er bundet av et likhetsprinsipp overfor mediene.

Opplysninger til mediene er utvilsomt en viktig etterforskningsmetode i en del saker, og riksadvokaten er kommet til at det ikke gjelder noe absolutt likhetsprinsipp når opplysninger gis mediene i rent etterforskningsøyemed. Politiet bør likevel være meget varsom med å gi eksklusivitet, og det må gjøres en konkret og nøye vurdering av forventet gevinst ved eksklusivitet. Alle medier som henvender seg, må i alle fall få tilgang på de samme opplysningene kort tid etter offentliggjøring. Videre må det selvsagt ikke tas utenforliggende hensyn, for eksempel at "vennlige" medier favoriseres eller "fiendtlige" ekskluderes. Politiet bør også søke å "fordele" opplysningene til ulike medier, under ellers like vilkår, dersom spørsmålet om eksklusivitet oppstår flere ganger, og det bør sikres notoritet over beslutningen om eksklusivitet og begrunnelsen for dette.

Riksadvokaten har etter dette kommet til at Romerike politidistrikt ikke brøt bestemmelsen i pkt. IV nr. 2 i riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981.

Nedenfor hitsettes ytterligere fra utredningen "Statsadvokatene og mediene" side 40 -48.

Nr. 3 første punktum - Uttalelsenes form, kommentarer til rettsavgjørelser mv.

Første del av bestemmelsen i nr. 3 lyder:

"Meddelelser og opplysninger til offentligheten må være strengt refererende og gitt i en nøktern form uten vurderende kommentarer."

---

¹³ Både i "Bjugn-saken" og "Furre-saken" ble for eksempel riksadvokatens rapport delt ut til de journalister som var til stede på pressekonferansen.

Påbudet om refererende og nøktern form må antas særlig å ta sikte på etterforskningsstadiet. Bestemmelsen er neppe til hinder for eksempel for at det knyttes noen vurderinger til en avsagt dom.

"Slugger med silkehansker" "Aktor skuffet over utfallet av Pourin-saken"

I Bergen arbeiderblad sto 15. november 1997 følgende å lese i et intervju med førstestatsadvokat Wangberg:

- Du sa du var skuffet over utfallet av Pourin-saken...
- Jeg skulle ønske jeg aldri hadde kommet med den uttalelsen. "Skuffet" er et helt forfeilet uttrykk i en slik sammenheng. Jeg var overrasket i forhold til mine egne forventninger.
- Men du må vel tolkes dithen at rettferdigheten ikke har seiret, i og med Pourins frifinnelse?
- Jeg vil ikke si det så enkelt, sier Wangberg og trekker pusten:
- Jeg sto i retten og prosederte for domfellelse, det var min overbevisning. Etter fire timer og tretti minutter kom juryen tilbake og erklærte tiltalte ikke skyldig. Jeg aksepterer og respekterer selvsagt den avgjørelsen.
- Hånden på hjertet Wangberg, sier jeg - Er du i løpet av Pourin-saken aldri blitt rokket i din tro på at rett mann sto på tiltalebenken? Ikke en skygge av tvil?
- Nei, sier Walter Wangberg kategorisk. - Men det var en spesiell bevissituasjon. Det er helt avgjørende for aktor. Når du ber retten svare ja på skyldspørsmålet, må du selv være overbevist.

Disse uttalelsene ble klaget inn for riksadvokaten av Pourins forsvarer som bl.a. mente at Wangberg drev "fortsatt prosedyre" og at han forsøkte å så tvil om lagmannsrettens dom. Advokaten viste også til uskyldspresumpsjonen, jf. EMK artikkel 6(2). I brev av 20. januar 1998 til forsvareren uttalte riksadvokaten at det Wangberg hadde gjort var:

"... å tilkjenne sin posisjon og oppgave som påtalemyndighet og aktor og i forsiktige og akseptable vendinger uttrykt sin subjektive reaksjon på at han ikke nådde frem i retten. Noen krenkelse av EMK art. 6(2) er det åpenbart ikke snakk om. Etter riksadvokatens oppfatning hefter det ikke noe kritikkverdig ved Wangbergs uttalelse."

"Rettsens avgjørelse slår beina vekk under samfunnets krav på vern og beskyttelse"

I en drapssak ble siktede løslatt fra varetekt av lagmannsretten. Påtalemyndighetens videre kjæremål ble forkastet. Ifølge Dagbladet 27. mars 1996 uttalte statsadvokaten at han var sjokkert over avgjørelsen som han mente fremsto som uforståelig og som "slår beina vekk under samfunnets krav på vern og beskyttelse." Statsadvokaten uttalte også iflg. avisen:

"Hvordan kan retten si at det ikke er fare for gjentakelse når en krangel om noen flasker øl utløste drapet."

...

"En utilregnelig person i strafferettslig forstand som har tatt livet av et menneske, er nå en fri mann, sier en rystet statsadvokat."

Siktedes forsvarer påklaget uttalelsene til riksadvokaten.

Riksadvokaten uttalte i brev av 17. juni 1996 til forsvareren at det ikke er noe prinsipielt i veien for at en knytter kommentarer til avgjørelser som fattes av andre instanser under sakens gang, for eksempel at en fengslingskjennelse vil bli påkjært.

"Derimot er det i dårlig harmoni med god påtaleskikk dersom påtalemyndigheten offentlig gir inntrykk av å polemisere mot rettsens avgjørelser. Uenighet reguleres gjennom bruk av rettsmidler hvor begge parter har adgang til å argumentere og "kjempe" for sine standpunkter. I media hører denne type prosedering ikke hjemme.

...

Når det gjelder uttalelsenes form nøyer en seg med å vise til forannevnte rundskriv punkt IV nr. 3 ... Slik aktuelle artikkel fremstår kan en vanskelig se at denne normen er fulgt."¹⁴

"Løslatelsen en hån mot barna og foreldrene"

Oslo forhørsrett løslot en siktet som iflg. Dagbladet hadde "tilstått hele 50 grove seksuelle overgrep mot åtte gutter i åtte-niårs alderen." "Jeg fikk mitt livs sjokk som politijurist da byrettsdommer ... avsa en løslatelseskjennelse" uttalte politiadjutanten til avisen. Han gav også uttrykk for at løslatelsen var "et feil signal fra rettsvesenet å sende til de fornærmede, foreldrene og hele området som er berørt. Etter min oppfatning er løslatelsen en hån mot barna og foreldrene".

Klagesaken omfattet også at politiadjutanten sendte kopi av kjennelsen fra det lukkede fengslingsmøtet til en journalist i Dagbladet fordi han fant det "rimelig at politiet måtte gi noe igjen i form av informasjon til pressen

---

¹⁴ I en senere henvendelse anførte forsvareren at statsadvokaten var inhabil, muligens pga. de refererte avisuttalelsene. Riksadvokaten tok ikke dette til følge og erklærte at en hadde full tillit til at saken fortsatt ville få en samvittighetsfull og uhildet oppfølging fra statsadvokatens side.

når dette kunne skje uten å skade etterforskingen". Bakgrunnen for gjenytelsen var at Dagbladet og VG etter anmodning ikke hadde skrevet om saken før etter at det var gjennomført dommeravhør av de fornærmede. Dagbladet benyttet opplysningene i rettsboken blant annet til å referere at siktede hadde "...gått ned 18 kilo i vekt og at han plages av selvmordstanker".

Saken kom til riksadvokaten etter klage fra politiadjutanten som mente saken burde vært henlagt som intet straffbart forhold, ikke etter bevisets stilling. I påtegnning av 17. juni 1997 gav riksadvokaten uttrykk for at politiadjutantens forhold var "sterkt kritikkverdig. Det gjelder både oversendelsen av rettsboken fra det lukkede rettsmøtet, at det ble gitt opplysninger om de forhold siktelsen gjaldt til avisen og hans mer vurderingspregede kommentarer." Når riksadvokaten likevel ikke gikk inn i en nærmere vurdering av om forholdet var straffbart etter straffeloven § 121 og/eller § 325 nr. 1, var det fordi saken ble kjent for riksadvokaten etter klage fra politiadjutanten selv.

"Dommerne viser liten respekt for samfunnet"

Etter at en person avisen Tromsø omtalte som "notorisk kjeltring" hadde fått sin dom nr. 31 hvor han ble idømt samfunnstjeneste, uttalte statsadvokat Hansen Nylund flg. (Tromsø 20. desember 1997):

"Når herredsretten gir en notorisk vinningsforbryter samfunnstjeneste, viser dommerne liten respekt for samfunnet generelt og ofrene spesielt. Et utall personer er berørt av 34-åringens virksomhet. Hva må disse tenke om rettsvesenet?"

Hansen Nylund skjønner ikke at rettsvesenet kan tro at tromsømannen plutselig skal bli "snill gutt". En person som har vært i retten mer enn 30 ganger vet å ordlegge seg. Vedkommende vet hva som må til for å slippe billig sier statsadvokaten."

Domfeltets forsvarer klaget statsadvokaten inn for riksadvokaten som i brev av 19. februar 1998 uttalte bl.a.:

"Riksadvokaten er uenig i Deres kritikk. Påtalemyndigheten kan ikke være avskåret fra å uttale seg eller offentlig tilkjennegi synspunkter på rettslige avgjørelser i enkeltsaker.

Kommentarer eller kritiske merknader til domstolenes bevisvurderinger eller selve avgjørelsen av skyldspørsmålet vil lett komme i konflikt med de optrukne retningslinjer. Likeledes uttalelser som har karakter av en polemisering eller hvor påtalemyndigheten "prosederer" saken i media. Slik er det ikke i dette tilfellet. Her har statsadvokaten uttalt seg om domstolens straffastsettelse i konkret sak ved å gi uttrykk for de samme oppfatninger og argumenter som ble fremført i retten og som danner grunnlag for påtalemyndighetens anke.

...

Uttrykksmåten i intervjuet er utvilsomt "skarper" enn den form som normalt benyttes i rettslige sammenhenger og riksadvokaten ville ordlagt seg annerledes. Men de påklagede forhold ligger langt unna grensen for det utilbørlige og uakseptable og noen "finvurdering" av statsadvokatens uttalelser til media kan ikke være riksadvokatens oppgave. Statsadvokatene innehar selvstendige stillinger med stort rom for egne vurderinger, også ved offentlige uttalelser."

Nr. 3 annet punktum - Forbudet mot identifisering

I siste del av bestemmelsen i nr. 3 heter det:

"Navn må ikke nevnes og opplysninger som lett kan røpe identitet må ikke gis, med mindre dette er påkrevd ut fra formålet med meddelelsen eller navnet allerede må antas velkjent i forbindelse med saken, eller nærmere identifisering er nødvendig for å unngå at mistanke kan rettes mot uskyldige, jf. for øvrig punkt 4b og c."

Før utvalget ser nærmere på hvordan denne bestemmelsen har vært forstått, kan det være grunn til å gi en kort omtale av reglene som gjelder for andre enn politiets og påtalemyndighetens adgang til å identifisere siktede og vitner i straffesaker.

a) Lovforbud mot identifiserende bilder

Etter domstolsloven § 131a er fotografering og opptak av forhandlingen i straffesaker forbudt. Det er også forbudt å "fotografere eller gjøre opptak av den siktede eller domfelte på veg til eller fra rettsmøtet eller under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes, om han ikke samtykker."

Det er nylig vedtatt¹⁵ en ny § 390c i straffeloven (lovendring nr. 37/1999) som, i tillegg til å videreføre den nevnte regelen i domstolsloven § 131a, setter straff for den som uten samtykke fotograferer eller filmer:

---

¹⁵ Forarbeidene til lovendringen er Ot. prp. nr. 55 (1997-98), Innst. O. nr. 28 (1998-99) og forhandlinger i Odelstinget 12. januar 1999. Bestemmelsen er foreløpig ikke satt i kraft.

- en mistenkt som er i politiets varetekt
- en mistenkt eller et vitne når denne under etterforskning er til stede sammen med politiet

Politiets egen adgang til å fotografere mistenkte berøres ikke av bestemmelsen, jf. straffeprosessloven § 160 og påtaleinstruksen kapittel 11. Bestemmelsen om fotoforbud når et vitne eller en mistenkt er sammen med politiet under etterforskning er fremmet på bakgrunn av et forslag fra riksadvokaten for blant annet å hindre at det tas bilder av siktede under befaringer, påvisninger på et åsted eller under rekonstruksjoner. Bestemmelsen i nr. 1 ("en mistenkt som er i politiets varetekt"), som ikke har vært sendt på høring, favner svært vidt og riksadvokaten har i brev av 17. juni 1999 til Justisdepartementet tatt opp enkelte tolkningsproblemer knyttet til bestemmelsen. Etter riksadvokatens oppfatning må bestemmelsen trolig forstås slik at den i alle fall ikke forbyr å ta og publisere bilder som ikke identifiserer mistenkte. Et nytt høringsbrev ble sendt ut 14. desember 1999.

Odelstinget vedtok samtidig med lovendringen å be Regjeringen fremme forslag "om nødvendige lovendringer for å sikre at navn og bilde på mistenkte, siktede eller tiltalte i straffesaker ikke blir offentliggjort. I den forbindelse bør også tilsvarende regler for vitner og fornærmede vurderes."

Justiskomiteen uttalte reservasjonsløst at den "har ingen innvendinger mot at media benytter navn og bilde av en person som er domfelt". Det er ikke klart om komiteen her sikter til rettskraftige dommer, eller om også nylig avsagte dommer i første instans omfattes. Det er heller intet sagt om tilfeller hvor retten for eksempel har domfelt på et mindre alvorlig tiltalepunkt, men for øvrig avsagt frifinnende dom. Riksadvokatens rundskriv, og "Vær Varsom" plakaten, skiller ikke på samme måte mellom uttalelser før og etter dom.¹⁶ "Vær Varsom" plakaten gjelder generelt, men det skal vises "særlig omtanke" ved omtale av saker som er under etterforskning.

Utvalget går ut fra at det forslaget Stortinget har bedt om vil omfatte politiets adgang til offentliggjøring og har derfor ikke gått nærmere inn på behovet for endringer i rundskrivets regler om adgang til identifikasjon.

b) Presseetiske regler om identifisering

Identifisering av siktede og tiltalte har vært et diskusjonstema i pressemiljøet lenge og er ikke sjelden til behandling i pressens faglige utvalg (PFU). I "Vær Varsom" plakaten heter det i punkt 4.7:

"Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertredere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstillе berettigede informasjonskrav."

I en prinsipputtalelse om identifisering har PFU bl.a. uttalt:

"Det grunnleggende er at identifiseringen må tilfredsstillе et berettiget informasjonskrav."

c) Nærmere om identifiseringsforbudet i rundskrivet

Rundskrivets forbud mot identifisering må ses i lys av reglene om taushetsplikt. Etter straffeprosessloven § 61a første ledd nr. 1 plikter ansatte i politiet og påtalemyndigheten "å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i straffesaker får vite om noens personlige forhold". Opplysning om at en person er mistenkt eller siktet for et straffbart forhold, er utvilsomt et personlig forhold. Unntak fra forbudet mot å gi identifiserende opplysninger følger bl.a. av straffeprosessloven § 61b nr. 3 når "ingen berettiget interesse tilsier at de holdes hemmelig, for eksempel når de er alminnelig kjent eller alminnelig tilgjengelig andre steder".

Det samme følger av rundskrivet som bestemmer at identitet kan oppgis "når navnet allerede må antas velkjent i forbindelse med saken". Hva som nærmere ligger i adgangen til å gi identifiserende opplysninger "når dette er påkrevd ut fra formålet med meddelelsen" står uklart for utvalget. Det kan være at formuleringen er ment som en henvisning til nr. 4 bokstav b og c hvoretter det kan gis opplysninger til massemedia for å "korrigere uriktigheter eller usanne rykter og opplysninger som er egnet til å skade omdømmet til noen person ..." og for å "advare mot fare og for å oppklare lovbrudd".

Ved Borgarting lagmannsretts dom av 14. oktober 1996 ble en statsadvokat frifunnet for overtredelse av straffeloven § 121. Faktum i saken var på det rene. Flertallets frifinnende dom bygget på at det objektive gjerningsinnhold i bestemmelsen ikke var overtrådt.

Statsadvokaten lot en journalist i VG låne en fotomappe som inneholdt 17 spaningsfotografier som var tatt av thailandsk politi i den såkalte "Stuer-saken". Han var klar over at formålet med lånet var å bruke fotografiene som illustrasjon til avisens artikler om saken og at to av de siktede i saken ikke tidligere var omtalt offentlig på

¹⁶ Riksadvokatens rundskriv gjelder etter sin tittel meddelelser "om straffesaker – opplysninger om etterforskning, påtaleavgjørelser mv." og ser ikke ut til å være skrevet med tanke på uttalelser etter rettskraftig dom. Det kan i alle fall neppe være snevvrere adgang til å gi uttalelser kort etter rettskraftig dom enn under etterforskningen.

identifiserende måte. Han tok ikke forbehold om sladding av bildene ved offentliggjøring. Saken var viet stor oppmerksomhet i massemediene og statsadvokaten visste at VG kjente navnene på samtlige siktede og at avisen ville navngi de siktede i sin reportasje uavhengig av påtalemyndighetens medvirkning.

Lagmannsrettens flertall (to fagdommere og 3 meddommere) kom til at "dersom man vurderer punkt IV nr. 3 og 4 (i riksadvokatens rundskriv) isolert, synes en identifisering av de to siktede gjennom utlån av fotomappen å være på grensen av regelverket". Siden tiltalte fikk beskjed om at avisen i alle fall ville navngi de siktede i reportasjen "var utlån av fotomappen av underordnet betydning for identifiseringen selv om gode bilder utvilsomt forsterker denne. En identifisering var også medvirkende til at mistanken ikke ble rettet mot uskyldige stuere...". Flertallet la også vekt på at det på det aktuelle tidspunkt "... ikke var noen sterke hensyn som talte mot identifisering av de siktede". Generelt fremhevet flertallet at "når domstolene, som her, er henvist til å måtte bygge på en kombinasjon av straffebud i lovs form og et regelverk fastsatt i rundskriv, som er skjønnspreget i sin utforming, må det innrømmes et spillerom for skjønnet før man konstaterer at det foreligger et straffbart forhold."

Mindretallet (en fagdommer og en meddommer) kom til at utlevering av fotomappen falt utenfor rundskrivets punkt IV nr. 3. Det sentrale var derfor bestemmelsen i nr. 4 hvor mindretallet tok utgangspunkt i at "statsadvokatens adgang til å gi opplysninger om identitet må avgjøres på et selvstendig grunnlag og i samsvar med retningslinjene, uavhengig av hvilke opplysninger pressen oppgir å ha fra andre kilder." Etter mindretallets oppfatning var utleveringen av fotomappen "kvalifisert uskjønnsom".

Spørsmålet om siktede urettmessig har blitt identifisert av påtalemyndigheten har flere ganger vært reist i klager til riksadvokaten, bl.a. i et par saker om offentliggjøring av siktelser som behandles nedenfor under omtalen av nr. 7.

Nr. 4 - medvirke til saklig og nøktern omtale i massemedia, korrigere, advare mot fare mv.

En forutsetning for at allmennprevensjonen skal virke er at oppklaring og irettføring av straffesaker blir kjent for allmennheten. Det er derfor viktig at publikum får orientering om politiets, påtalemyndighetens og domstolenes virksomhet. I nr. 4 d er det således angitt at opplysninger kan gis for å "fremme alminnelig lovlighet".

Omtale av straffesaker, eller av enkelte kriminelles virksomhet, kan også være viktig for å gi borgerne oppfordring til å beskytte seg. Etter nr. 4c kan det gis opplysninger for å "advare mot fare", men denne bestemmelsen tar nok særlig sikte på en konkret fare, for eksempel at en person som anses farlig har rømt eller lignende. Her ser straffeprosessloven § 61c første ledd nr. 5 (og påtaleinstruksen § 3-3 nr. 5) ut til å gå noe lenger enn rundskrivet. Etter disse bestemmelsene er taushetsplikten ikke til hinder for at "opplysningene brukes for å forebygge lovovertrедelser".

Høyesterett har imidlertid fastslått (Rt 1994 side 1632) at bestemmelsen i § 61c første ledd nr. 5 ikke kan "forstås slik at det er tilstrekkelig for frifinnelse at tjenestemannen rent subjektivt har et motiv om å forebygge en lovovertrедelse ved å gi ut ellers taushetsbelagte opplysninger." Det må oppstilles visse objektive skranker, unntaksbestemmelsen kommer bare til anvendelse "når det er en viss nødvendighet eller forholdsmessighet i å gi ut ellers taushetsbelagte opplysninger med sikte på å forhindre lovbrudd. Blant annet må det være rimelig grunn til å frykte lovbrudd, og det må avveies om lovbruddet kan avverges på annen måte."

"Ti på topp"

Ved Troms politikammer ble det i 1991, som flere andre steder, utarbeidet en "10 på topp" liste over de mest aktive kriminelle i distriktet. Politiet gav opplysninger fra listen til avisen Tromsø sammen med ni usladdede bilder av personer på listen. Det ble også gitt opplysninger om arbeids- og boforhold, omgangskrets og hvilken type kriminalitet og fremgangsmåte de forskjellige var kjent for. Fotografiene, med sladding av ansikter, ble gjengitt i avisen sammen med opplysninger som nevnt. Formålet med å gi opplysningene var godt: Man ønsket å understreke for befolkningen viktigheten av å sikre sine eiendeler før feriefra været, og orientere om politiets metode for å komme hverdagskriminaliteten til livs.

Riksadvokaten uttalte i påtegning av 3. mars 1993 for det første at det forelå en objektiv overtrедelse av strafferegistreringsloven § 8 idet opplysninger fra strafferegistret var gitt til utenforstående (avisen). I den sammenheng bildene ble utlevert, og publisert, var det ikke tvil om at det ble gitt opplysninger om "personlige forhold". Det var, etter riksadvokatens oppfatning, i seg selv et brudd på taushetsplikten at journalisten fikk med seg usladdede bilder. At bildene senere ble sladdet hadde likevel en viss interesse i forhold til vurderingen under nr. 4a.

Etter straffeprosessloven § 61b nr. 2 er taushetsplikt ikke til hinder for at opplysningene brukes når behovet for beskyttelse er ivaretatt "ved at individualiserende kjennetegn er utelatt". Etter riksadvokatens oppfatning var det ikke tilstrekkelig at "den store allmennhet ikke gjenkjenner eller får kunnskap om personens identitet. Heller ikke personer som på forhånd sitter inne med noen opplysninger om en eller flere av personene, må på

bakgrunn av oppslaget kunne identifisere vedkommende...". I dette tilfellet var sladding av ansiktene ikke tilstrekkelig.

Riksadvokaten kom til at oppslaget ikke "var preget av den nøkternhet som riksadvokatens rundskriv forutsetter. Tvert imot kan man med den mangelfulle anonymisering fremholde at oppslaget beveget seg i retning av en moderne gapestokk."

Det forelå således etter riksadvokatens syn et objektivt brudd på taushetspliktregler og subjektivt en uaktsomhet fra politikammerets ledelse. Men uaktsomheten var ikke så graverende at den betinget straffansvar (handlingen ble foretatt før reglene om foretaksstraff trådte i kraft).

Nr. 6 - Opplysninger om innstillinger til overordnet

I nr. 6 er fastsatt at:

"Opplysninger om innholdet i innstillinger til overordnet ledd i påtalemyndigheten må ikke gis før tidligst etter at påtalespørsmålet er avgjort."

I avgjørelsen inntatt i Rt 1993 side 1077 kom Høyesteretts kjæremålsutvalg til at straffeprosessloven § 242 ikke gav siktede krav på innsyn i statsadvokatens innstilling til riksadvokaten i spørsmålet om det skulle tas ut tiltale i saken. Kjæremålsutvalget fant at spørsmålet i det vesentlige måtte bero på en avveining av reelle hensyn og drøftelsen i kjennelsen gir derfor også god bakgrunn for rundskrivets regel. Kjæremålsutvalget uttalte bl.a.:

"De reelle hensyn som gjør seg gjeldende, er langt på vei de samme som ligger bak regelen i forvaltningsloven § 18 annet ledd. Påtalemyndigheten har - som lagmannsretten fremholder - et klart behov for å kunne arbeide internt og uforstyrret med egne vurderinger før det tas beslutninger som meddeles utad. Det er ønskelig - og i store saker bortimot nødvendig - at et slikt arbeid kan skje på grunnlag av skriftlig utarbeidede innstillinger fra underordnet til overordnet påtalemyndighet, og det ville således være uheldig om innsynsreglene skulle tvinge påtalemyndigheten til andre arbeidsformer. Den interesse siktede kan ha i å få innsyn i de foreløpige standpunkter som er inntatt under påtalemyndighetens behandling, er ikke av en slik karakter at den kan oppveie disse hensyn."

Det trenger ingen nærmere begrunnelse at de hensyn kjæremålsutvalget nevner gjelder med enda større tyngde i forhold til offentliggjøring.

Etter bestemmelsen er det opplysninger om innholdet i innstillinger som ikke skal gis. Opplysning om at en sak er sendt fra et nivå i påtalemyndigheten til et annet rammes derfor i utgangspunktet ikke. Men en slik opplysning om saksgangen kan innebære en bekreftelse av at personens forhold er til behandling av påtalemyndigheten. Det kan nok i enkelte tilfeller i seg selv være en opplysning som er underlagt taushetsplikt.

I en klagesak fra 1992 kom riksadvokaten til at å bekrefte opplysninger journalisten allerede satt med - in casu at en advokat var siktet for regnskapsovertredelser - måtte anses som å gi opplysninger og ble dermed rammet av bestemmelsen. Det var etter riksadvokatens syn særlig to hensyn som talte for at også bekreftelser omfattes av nr. 6:

- bekreftede opplysninger gir normalt en bredere, og for mistenkte en vesentlig mer ugunstig behandling i media.
- for den som bekrefter opplysninger er det umulig å avgjøre om journalisten faktisk **vet**, eller om det er spekulasjoner, antakelser eller rene "fisketurer" som presenteres som kunnskap. Er det siste tilfelle vil man ved bekreftelsen gi nye opplysninger.

Nr. 7 første punktum - Meddelelse til anmeldte eller mistenkte før offentliggjøring

Etter denne bestemmelsen skal anmeldte eller mistenkte så vidt mulig gis underretning om påtaleavgjørelsen før den eventuelt gjøres offentlig tilgjengelig. Bakgrunnen for bestemmelsen er selvsagt at den det gjelder ikke skal bli kjent med avgjørelsen i sin sak via mediene for første gang. For å overholde bestemmelsen må det derfor sørges for at vedkommende, eller hans advokat, har fått orientering før mediene gis opplysninger. Erfaringsmessig har journalister vanligvis forståelse for dette. I saker med særlig offentlig interesse kan det være nødvendig å sikre at alle involverte gis underretning noenlunde samtidig slik at ikke for eksempel den ene part i en klagesak får anledning til å dominere i mediene fordi avgjørelsen er ukjent for den annen.

Selv om bestemmelsen bare nevner "anmeldte eller mistenkte" fremgår det av sammenhengen at den også omfatter botlagte, siktede og tiltalte.¹⁷ Også fornærmede bør normalt være underrettet før det gis noen offentlig kommentar.¹⁸ Det samme gjelder klagere generelt.

---

¹⁷ Se også påtaleinstruksen § 22-7 som fastsetter at pressen på anmodning normalt skal gis kopi av tiltalebeslutningen etter at den er forkynt for tiltalte.

Nr. 5 og nr. 7 annet punktum - Varsomhet ved offentliggjøring av anmeldelser og siktelser

I påtaleinstruksen § 22-7 er fastsatt at pressen på anmodning normalt skal gis kopi av *tiltalebeslutningen* med mindre det er grunn til å anta at saken helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører.

For *siktelses* derimot, er det ikke noen tilsvarende regel. På den annen side fremgår det av nr. 7 annet punktum at det ikke er noe absolutt forbud mot offentliggjøring av siktelser:

"Det må vises varsomhet mot for detaljerte opplysninger om foreløpige siktelser."

Med uttrykket "foreløpige" siktelser er trolig ment å understreke at det er mer betenkelig med offentliggjøring jo tidligere en er i etterforskningen. Men også den "endelige" siktelse, for eksempel en siktelse som fremgår av en påtegning med forslag til tiltale, kan det være god grunn til ikke å meddele offentligheten.

Varsomhetskravet ved offentliggjøring av siktelser bør også ses i sammenheng med det referatprivilegium som er fastslått gjennom rettspraksis;¹⁹ er siktelsen noenlunde korrekt gjengitt, kan journalisten ikke straffes for ærekrenkelse.

VIP Scandinavia - offentliggjøring av siktelse

I 1992 offentliggjorde Økokrim siktelsen mot flere involverte i selskapet VIP Scandinavia. Riksadvokaten, som behandlet en klage fra en av de siktedes forsvarer, fastslo innledningsvis i påtegning av 3. april 1992 at det ikke var tvilsomt at siktelsen omfattet opplysninger som i utgangspunktet var undergitt taushetsplikt, men at bestemmelsen i nr. 7 viste at det ikke er noe absolutt forbud mot å gi detaljerte opplysninger fra en siktelse eller offentliggjøre den i sin helhet. I den "varsomhetsvurdering" som måtte foretas måtte det etter riksadvokatens oppfatning bl.a. legges vekt på:

- hva (dvs. hvilken type straffbare handlinger) saken og siktelsen gjelder
- hvor sikre opplysningene i den foreløpige siktelsen er
- i hvilken grad forholdene i siktelsen tidligere har vært gjenstand for omtale i media

Riksadvokaten fant at kravet til nøktern form (jf. punkt 3) åpenbart var tilfredsstillt i dette tilfellet idet siktelsen i fortettet juridisk form gav uttrykk for hva påtalemyndigheten mente siktede hadde gjort seg skyldig i. At siktelsen var omfattende endret ikke dette. I dette tilfellet hadde etterforskningen pågått i ca 4 år og siktelsen var således neppe av særlig "foreløpig" karakter, antagelig ville den på sentrale punkter samsvare med det endelige påtalevedtak. Det var ikke sannsynlig at noen del av saken ville gå for lukkede dører. Siktede hadde allerede over lang tid vært gjenstand for negativ mediaomtale og offentliggjøring av siktelsen kunne i denne situasjon neppe ha noen særlig ytterligere forhåndsdommende effekt.

Det var på denne bakgrunn ikke grunn til å rette kritikk mot Økokrim for offentliggjøringen av siktelsen. Riksadvokaten presiserte avslutningsvis at "påtalemyndigheten fremdeles må vise stor tilbakeholdenhet på dette felt, og at den foreliggende avgjørelse ikke representerer noen oppmykning av det "varsomhetskrav" som er nedfelt i rundskrivet punkt 7 if."

Etter nr. 5 skal det også "vises særlig varsomhet med opplysninger om og innholdet i **anmeldelser**, før disse er vurdert og nærmere undersøkt og prøvet". Bestemmelsen må forstås på bakgrunn av at i utgangspunktet vil allerede det forhold at det er inngitt en anmeldelse mot en person være undergitt taushetsplikt.

3.4.7 Journalisters deltakelse ved politiaksjoner mv

Fra utredningen "Statsadvokatene og mediene" gjengis fra side 55-57:

Journalister og fotografer har fra tid til annen fått anledning til å følge politiet i arbeidet. Dette reiser noen særlige problemer. Opplysninger som fremkommer ved ransakinger, pågripelser og lignende er åpenbart "personlige forhold" som omfattes av taushetsplikten etter straffeprosessloven § 61a. Også det forhold at noen er pågrepet, eller at det er foretatt ransaking rettet mot en person, vil i alminnelighet i seg selv være omfattet av taushetsplikten. Journalister er, selv om de måtte være invitert med av politiet, vanligvis å anse som "andre". Ansatte i politiet og påtalemyndigheten plikter derfor å hindre at de får kjennskap til taushetsbelagte opplysninger med mindre det er gjort særlig unntak fra taushetsplikten.

Riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981 representerer som nevnt et unntak fra taushetsplikten. I medhold av rundskrivet punkt IV nr. 4 bokstav a kan det "under hensyntagen til personvern og mulige uheldige virkninger for den videre etterforskning og saksbehandling" gis opplysninger til massemediene for å "medvirke

---

¹⁸ Fornærmede som har inngitt anmeldelse skal etter påtaleinstruksen § 17-2 underrettes om henleggelse. Krevs det påtalebegjæring fra fornærmede og det er grunn til å anta at han ikke er kjent med anmeldelsen, skal det tas kontakt etter reglene i påtaleinstruksen § 7-3. Fornærmede skal også underrettes om at det er tatt ut tiltale i saken, jf. straffeprosessloven § 264a og påtaleinstruksen § 25-8.

¹⁹ Se bl.a. Rt 1979 side 807

til saklig og nøktern reportasje og omtale i massemedia om strafforfølgning og behandling av straffesaker." Spørsmålet her er om, og i tilfelle på hvilke vilkår, journalister kan få anledning til å følge politiet i tjenesten.

Riksadvokaten uttalte i et brev av 30. mai 1989 at det av bestemmelsene i straffeprosessloven § 61a flg. ikke kan utledes

"...noe absolutt forbud mot at pressen informeres om forestående aksjoner og gis anledning til å være til stede ved disse.

....

Utgangspunktet må være:

Uten samtykke fra den berettigede bør ikke politiet gi pressen adgang til bolig og rom av utpreget privat karakter, eller tilgang til opplysninger av klart personlig art. (Jf. straffeprosessloven § 61a første ledd og § 61b nr. 1.) Politiet må sørge for at materialet pressen har fått kjennskap til gjennom "deltagelse" i aksjonene, presenteres i en tilstrekkelig anonymisert form, med mindre opplysningene fra andre kilder allerede er kjent, jf. straffeprosessloven § 61b nr. 2 og 3."

Journalister med politiet på massasjeinstitutt

Politiet ransaket i september 1991 en del massasjeinstitutt for om mulig å fremskaffe bevis som kunne underbygge en allerede etablert mistanke om straffbar virksomhet. Pressen ble tatt med under aksjonen for å skape oppmerksomhet om at politiet gjorde noe med den ulovlige prostitusjonen og dermed oppnå en avskrekkende effekt. Riksadvokaten, som hadde bedt om en redegjørelse fra ledelsen ved Oslo politikammer på bakgrunn av presseoppslag om aksjonen, uttalte om taushetspliktspørsmålet bl.a.:

"En grunnleggende forutsetning for å gi taushetsbelagte opplysninger til media om straffesaker under etterforskning, er at det tas tilbørlig hensyn til de involvertes personvern. Det fremgår av det som er sagt ovenfor i tilknytning til ransakingskapitlets skånsomhetskrav, at dette hensyn verken var ivaretatt, eller i særlig grad synes vurdert av aksjonsledelsen. I den foreliggende sak var det en nærliggende mulighet for at taushetsbelagte opplysninger av strengt personlig karakter knyttet til personer som ikke kunne mistenkes for noe straffbart forhold, ville bli avslørt overfor journalister og fotografer. Det er riksadvokatens oppfatning at fremgangsmåten er i strid både med retningslinjene i ovennevnte rundskriv (riksadvokatens rundskriv fra 1981), og med reglene om taushetsplikt. Men krenkelsen av personvernet blir selvsagt vesentlig alvorligere, og straffverdigheten større, hvis politiet heller ikke har betinget seg noen kontroll med hvordan de avslørte opplysninger presenteres i mediene, jfr. nedenfor.

I relasjon til eventuelt mistenkte personer, ville saken befinne seg på anmeldelsesstadiet. At de mistenkte, med politiets mellomkomst, ble eksponert for representanter for massemedier, før de var gitt anledning til å forklare seg eller deres forhold nærmere undersøkt, er ikke i samsvar med punkt IV/3 og 5 i riksadvokatens rundskriv.

Politiet tillates å meddele massemediene opplysninger for å medvirke til en saklig og nøktern reportasje. Riksadvokaten er selvsagt innforstått med at politiet ikke generelt kan pålegges å føre noen kontroll med hvordan massemediene behandler og vinkler opplysningene de i straffesaker innhenter fra politi og påtalemyndighet. Hvor presse og medier gis anledning til slik aktiv deltagelse i politiets arbeid som i den foreliggende sak, må det likevel stilles strenge krav. Riksadvokaten har tidligere uttalt at det på prinsipielt og generelt grunnlag ikke er aktuelt å forby et slikt "samarbeid" mellom politiet og mediene.

....

I disse tilfeller må kravet om saklighet og nøkternhet innebære at politiet også betinger seg en rett til:

- på forhånd å få seg forelagt det oppslag mediene vil presentere, og
- av hensyn til personvernet og den videre etterforskning å øve en viss innflytelse på oppslagetets innhold og form.

Det trenger ingen begrunnelse at nevnte forutsetninger må gjøres utvetydig klart på forhånd, slik at mediene selv kan vurdere om de vil delta i "samarbeidet" på de angitte vilkår."

"Heroinflyten til Oslo sett fra bakkenivå"

En journalist og en fotograf fra Aftenposten fulgte URO-patruljen ved Oslo politikammer, Narkotikaseksjonen en kveld i mai 1994. De hadde fått klarering til å være med av seksjonsledelsen. Ved ransaking av en leilighet fikk de to raskt komme inn og det ble ikke gjort klart for dem som ble pågrepet i leiligheten at de var fra pressen før ransakingen i det vesentlige var avsluttet og de pågrepne skulle tas med inn til politikammeret for avhør.

Saken ble brakt inn for Sefo, Pressens faglige utvalg og Den europeiske menneskerettskomité.

Sefo mente at personvernet ikke var tilstrekkelig ivaretatt og at det var kritikkverdig at to fra pressen fikk være til stede under en aksjon mot en privat leilighet. Anmeldelsen for brudd på taushetsplikt ble foreslått henlagt idet det ble lagt avgjørende vekt på at lederen for ransakingen hadde fått beskjed fra sin overordnede om å ta med pressefolkene på oppdraget. Statsadvokaten henla saken selv om han mente "det objektivt sett foreligger taushetsbrudd fra politiets side". Riksadvokaten gav i klagesaken bl.a. uttrykk for:

"Opplysninger som fremkommer under en ransaking og pågrepelse omfattes i utgangspunktet av politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt, jf. straffeprosessloven § 61a.

....

....

Riksadvokaten har tidligere uttalt at det på prinsipielt og generelt grunnlag ikke er aktuelt å forby et samarbeid mellom politi og journalister og hvor pressens representanter gis anledning til "aktiv observasjon"

av politiets arbeid, endog ved ransaking og pågripelse. Et slikt samarbeid vil i seg selv følgelig ikke være et brudd på taushetsplikten idet det faller inn under unntaksbestemmelsen. En annen side er at riksadvokaten flere ganger - se bl.a. Lov og Rett 1992 side 527 (særlig side 536 og 537) - har advart mot denne form for samarbeid og påpekt de farer det medfører. I denne konkrete saken er det ikke påberopt at journalisten eller fotografen benyttet opplysninger fra ransakingen/pågripelsen på en uheldig eller krenkende måte. Det synes derfor mindre treffende når statsadvokaten fastslår "at det er lite tvilsomt at det objektivt sett foreligger taushetsbrudd fra politiets side, med mindre dette er slik å forstå at straffeprosessloven § 61c nr. 7 og 8 er gitt anvendelse.

Det følger av dette at spørsmålet om brudd på taushetsplikt og grov utforstand i tjenesten med rette er henlagt."

Pressens faglige utvalg mente Aftenposten hadde brutt reglene om god presseskikk ved at deres medarbeidere ikke umiddelbart hadde informert om sin bakgrunn.

Klagen til Strasbourg gjaldt mulig brudd på artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. Klageren hevdet at det var i strid med hennes rettigheter under konvensjonen at politiet tillot de to fra avisen å komme inn i hennes hjem uten at hun ble informert om deres yrke og dermed uten hennes samtykke. Hun hevdet også at inngrepet i hennes rettigheter ikke var "i samsvar med loven" og heller ikke "nødvendig i et demokratisk samfunn". Saken ble hevet fordi partene kom frem til en minnelig ordning som bl.a. omfattet:

1. "Staten beklager den belastning det inntrufne har medført for NN. Justisdepartementet vil ta skritt for å utarbeide forslag til regler i påtaleinstruksen om politiets forhold til media.
  2. NN mottar fra staten kr 15.000,- for ikke-økonomisk skade ...
- ..."

3.4.8 Deltakelse i programmer om uopplarte saker

Fra utredningen "Statsadvokatene og mediene" gjengis fra side 57-58:

Riksadvokaten gav 24. oktober 1990 retningslinjer for presentasjon av uløste straffesaker i TV-program. Om taushetsplikten i forhold til personer involvert i straffesaken uttalte riksadvokaten:

"I utgangspunktet favner taushetsplikten som følger av straffeprosessloven § 61a første ledd nr. 1 meget vidt. "Personlige forhold" omfatter ikke bare forhold knyttet til personen i snever forstand eller familiære/huslige forhold. Også en så lite sensitiv opplysning som at en person har vært i den posisjon at det har vært naturlig å avhøre vedkommende som vitne, er ansett som et "personlig forhold". En uløst straffesak kan derfor ikke presenteres i TV uten at politiet må avdekke en lang rekke opplysninger som i utgangspunktet er belagt med taushetsplikt. Etter riksadvokatens syn vil det normalt ikke være aktuelt å bruke taushetsbelagte opplysninger på denne måte, hvis ikke en av unntaksbestemmelsene i straffeprosessloven § 61b foreligger.

...

Normalt bør politiet sørge for å innhente samtykke fra de som har krav på taushet.

....

Etter straffeprosessloven § 61b nr. 2 er taushetsplikt ikke til hinder for at opplysninger fra en straffesak brukes "når individualiserende kjennetegn utelates". Riksadvokaten forstår de uttalelser som er innhentet slik at en del taushetsbelagte opplysninger benyttes under henvisning til denne bestemmelse. Riksadvokaten advarer mot dette. Det ligger i selve formålet med programmet at presentasjonen må inneholde så mange individualiserende opplysninger at seerne kan gjenkjenne saken og den hendelse den knytter seg til. Det er da en nærliggende risiko for at personer som ikke har gitt sitt samtykke, men som er forsøkt "anonymisert", også blir gjenkjent. I beste fall vil dette være en beklagelig hendelse, og i verste fall et straffbart brudd på taushetsplikten.

Det siste unntak i § 61b omfatter de tilfelle hvor ingen berettiget interesse tilsier at opplysningene holdes hemmelig. Bestemmelsen nevner selv det praktiske tilfelle, nemlig hvor opplysningene er alminnelig kjent eller alminnelig tilgjengelig andre steder.

...

For den som sitter med all informasjon om saken vil det ofte være vanskelig å avgjøre hva som er "alminnelig kjent" og hva som bare er kjent innen politi og påtalemyndighet. Risikoen for at man av vanvare kommer til å røpe nye opplysninger er av denne grunn åpenbar. Særlig alvorlig er dette når opplysningene dreier seg om "personlige forhold". Riksadvokaten peker også på at bestemmelsen er avfattet i presens "... er alminnelig kjent". Siden det ofte vil være aktuelt å behandle relativt gamle, uløste, straffesaker, bør det tas i betraktning at opplysninger som "har vært" alminnelig kjent, ikke uten videre opphever taushetsplikten. Også de som på en eller annen måte har vært involvert i en medieomtalt politietterforskning, nyter godt av det glemselens slør et tidsforløp trekker over hendelsene."

Riksadvokaten omtaler også taushetsplikten av hensyn til den videre etterforskning og politiets arbeidsmetoder:

"Det er et ufravikelig krav at politiet selv må velge ut de saker som kan presenteres i et TV-program. Det må videre være politiets oppgave og ansvar å sørge for å kontakte de involverte med sikte på å oppnå samtykke til at taushetsbelagte opplysninger offentliggjøres i programmet. Et gitt samtykke må kunne etterspores.

Selv om politiet har valgt ut saken og forholdet til taushetsplikten er i brakt i orden, må politi og påtalemyndighet betinge seg rett til å nekte programmet sendt dersom det endelige resultat ikke er tilfredsstillende.

Riksadvokaten finner grunn til å presisere at avgjørelsen om politiet skal inngå samarbeid med et TV-selskap, hvilke saker som skal velges ut, og om det endelige resultat kan sendes, alle er avgjørelser som skal treffes på politisjefsnivå, eventuelt i samarbeid med vedkommende statsadvokat."

3.4.9 Deltakelse i debattprogram om konkrete saker

Påtalemyndigheten står rettslig sett fritt med hensyn til om den ønsker å delta i debattprogram og lignende.

NRK v/ redaktør Alf R. Jacobsen klaget i 1996 til riksadvokaten over politimester Wegners beslutning om ikke å tillate deltagelse fra politi/påtalemyndighet i et dokumentarprogram om den såkalte Landås-saken. Riksadvokaten uttalte at den type avgjørelse som var truffet av politimesteren var lite egnet for en "finvurdering" av riksadvokaten og burde i utgangspunktet avgjøres endelig lokalt. De ville neppe være riktig av riksadvokaten å gi ordre om at de påtenkte intervjuobjekter - som var skeptiske til deltagelse - skulle la seg intervju. Riksadvokaten tilføyde at:

(d)et har ikke vært vanlig praksis at politi/påtalemyndighet deltar i offentlige diskusjoner eller lar seg intervju om avsluttede straffesaker.

...

Det er vår prinsipielle oppfatning at påtalemyndigheten bør forholde seg til slike saker kun gjennom straffeprosesslovens regler - og denne oppfatning er nærmest unntaksfritt fulgt av de ansatte ved Riksadvokatembetet.

Tilsvarende synspunkter ble gjort gjeldende i riksadvokatens svar på en henvendelse om deltagelse i filmprosjektet "Intet sett - intet hørt" om politivoldssakene i Bergen.

Riksadvokaten tok i brev av 21. juni 2001 stilling til en lignende henvendelse fra NRK, Brennpunktredaksjonen. Utgangspunktet var en henvendelse til riksadvokaten om "Sefo ordningen i Norge og påtalemyndighetens rolle i slike saker". Riksadvokaten sa seg villig til å delta i et program om dette. Som forberedelse til intervjuet stilte redaksjonen pr. faks en rekke konkrete spørsmål knyttet til to konkrete saker riksadvokaten hadde behandlet som klagesaker ("Baidoo-saken" og "Søgne-saken"). Riksadvokaten oppfattet spørsmålene slik at de i all hovedsak knyttet seg til rent faktiske detaljer i hendelsesforløpet, og at de var på et slikt detaljeringsnivå "...at det er vanskelig å forstå at de kan være egnet til å belyse Sefo-ordningen generelt. Tvert om synes hensikten å være å sette de to enkeltsakene under debatt." Riksadvokaten viste videre til avgjørelsen fra 1996, referert ovenfor, og til anbefalingen inntatt i Statsadvokatene og mediene" side 40 hvor det heter:

"Er det en mulighet for at debatten vil dreie seg om enkeltsaker, bør nok forespørselen i alminnelighet avslås."

Riksadvokaten bemerket videre:

"Det har vært tatt som en selvfølge som ikke krever nærmere begrunnelse at påtalemyndigheten, på samme måte som domstolene, ikke bør innlate seg i debatt om verserende eller avsluttede saker, i alle fall for så vidt gjelder faktum i saken. Stikkordsmessig kan noen sentrale elementer i denne holdningen begrunnes slik:

- *Beslutningen i saken er fattet etter en formalisert prosess regulert i straffeprosessloven og påtaleinstruksen som bl.a. ivaretar viktige rettssikkerhetshensyn som betryggende innhenting av bevis, kontradiksjon, uhildethet, objektivitet mv.*

Innlater man seg i debatt om detaljer i det underliggende faktum, eller endog om nye momenter som måtte spilles inn av andre, kaster man i realiteten vrak på disse grunnleggende prinsippene. En mediedebatt kan, uansett hvor balansert og godt den legges opp, ikke ivareta de samme hensyn som vår straffeprosess bygger på. Allerede det forhold at den tid som står til rådighet i en mediasammenheng nødvendigvis er særdeles begrenset i forhold til tiden som brukes forut en judisiell avgjørelse illustrerer dette poenget. Det er ikke mulig, selv for eksempel i en times fjernsynsprogram, på samme måte som i en rettslig prosess å opplyse en sak fullstendig i faktisk henseende og med reell kontradiksjon. Det gjelder selv om det skulle være mulig å delta i et slikt program uten å bryte grunnleggende personvern hensyn for alle involverte.

"Fjernsynsrettssaker" om reelle saker støter således allerede her an mot viktige grunnleggende prinsipper i vår rettsorden.

- *Riksadvokatens avgjørelser i saker med offentlig interesse er gjennomgående skrevet med tanke på at de skal kunne offentliggjøres uten at det gis kommentarer til avgjørelsen utover å gjenta i etermediene hva avgjørelsen går ut på, forklare formelle forhold knyttet til avgjørelsen mv. Det var som kjent tilfelle både i Baidoo- og Søgne-saken. Videre vil det kunne være aktuelt å gi noen kommentarer om avgjørelsens betydning, for eksempel at Baidoo-saken innebærer en rettsutvikling i den forstand at en polititjenestemann ble gitt et forelegg for grov uforstand i tjenesten for en uttalelse som "svarte fæen" overfor en mørkhudet person, eller at Søgne-saken ledet til at riksadvokaten tok opp med Justisdepartementet behovet for endring av regelverket for "massiv sperring av veg".*

Ved utformingen av begrunnelsen er det på denne bakgrunn omhyggelig avveiet hvilke elementer i saken som skal omtales og på hvilken måte. I denne avveiningen inngår allmennhetens (representert ved mediene) berettigede krav på informasjon veid mot personvern hensyn som ikke sjelden gjør seg gjeldende med atskillig tyngde både for anmeldere, vitner og tjenestemenn. Videre omtale av faktum i saken vil lett forrykke denne balansen, og også relativt ofte støte an mot taushetspliktsregler.

- *Påtalemyndighetens avgjørelser er, igjen på samme måte som dommer, gjennomgående uttrykk for en helhetsvurdering basert på et omfattende, ofte omstridt, faktum. Gir man seg inn på en diskusjon av enkeltheter i det faktiske grunnlag for en avgjørelse vil bildet lett bli skjevt og helhetsperspektivet svekkes. Dersom detaljer i faktum helt unntaksvis skulle være avgjørende, er dette gjerne gjengitt i avgjørelsen.*
- *Skal saken behandles i retten - slik tilfellet er for den tiltalte politimannen i Baidoo-saken - er kommentarer til den konkrete saken på detaljnivå også utelukket fordi det ville innebære forhåndsprosedyre. Påtalemyndigheten skal argumentere sin sak i domstolen, ikke i mediene. Her vil påtalemyndighetens arbeid og skjønn i detalj bli etterprøvet, og allmennheten vil - om pressen dekker saken på en god måte - få dekket sitt informasjonsbehov.*

Mer problematisk er det selvsagt for mediene å etterprøve politiets og påtalemyndighetens arbeid i saker som henlegges siden allmennheten ikke har rett til innsyn i dokumentene i henlagte straffesaker. Dette er imidlertid resultatet av en bevisst avveining som lovgiveren har lagt til rette for, jf. reglene om dokumentinnsyn i straffeprosessloven § 28 og påtaleinstruksen kap. 4, unntaket for straffesaker i offentlighetsloven § 1 tredje ledd og taushetspliktsreglene i straffeprosessloven §§ 61 flg. og riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981. Hensynet til partene i saken er ment ivaretatt gjennom bl.a. reglene om dokumentinnsyn for dem og deres advokat, jf. straffeprosessloven §§ 28, 242, 264 og 264a, klageadgang til høyere påtalemyndighet, jf. straffeprosessloven § 59a, klage til Sivilombudsmannen og adgangen til å reise privat straffesak.

Riksadvokaten må på denne bakgrunn dessverre avslå å delta i programmet på de premisser det legges opp til ved den oversendte spørsmålsliste. Dette er beklagelig, ikke minst fordi det er et uttalt ønske herfra at den høyere påtalemyndighet viser en mer åpen og imøtekommende holdning til mediene enn tidligere, jf. vedlagte rundskriv fra riksadvokaten av 23. januar 2001 (nr. 2/2001) pkt. V."

3.5 Rettslige og yrkesetiske rammer for forsvarernes arbeid

3.5.1 Innledning.

Advokater er ikke pålagt de samme restriksjoner i forhold til lovgivningen om taushetsplikt som politi og påtalemyndighet, men både loven og de yrkesetiske reglene stiller krav til advokaters behandling av den informasjon som mottas. For advokater er klientens interesser og rettigheter det primære, og reglene om taushetsplikt og andre normer om hvordan advokater skal forholde seg til mottatte opplysninger tar utgangspunkt i dette. Advokaten må skille mellom den informasjon han får som følge av sitt virke som advokat og annen informasjon.

Det er derfor nødvendig å gå nærmere inn på den lovgivning og de yrkesetiske regler som gjelder taushetsplikten spesielt.

3.5.2 Forholdet til taushetsplikten

Straffeloven § 144 slår fast advokaters taushetsplikt og det straffeansvar overtredelse kan medføre. Her heter det at bl.a. advokater

" som rettsstridig åpenbarer hemmeligheter, som er dem... betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller med fengsel inntil seks måneder. "

Tolkningen av straffebestemmelsen må skje i lys av "Regler om god advokatskikk" inntatt i Advokatforskriften kapittel 12²⁰. I reglenes innledningskapittel og kapittel om alminnelige prinsipper (kapittel 12, punkt 1 og 2) fremgår følgende:

1 Innledning

1.1 Reglens formål

Regler for god advokatskikk har som formål å sikre at advokatvirksomhet utføres etter etiske prinsipper som er grunnlag for advokatens virke i alle siviliserte rettssamfunn. Brudd på reglene er grunnlag for disiplinære følger for advokaten.

1.2 Advokatens oppgave

En advokats oppgave er å fremme rett og hindre urett.

Advokaten plikter innenfor lovens ramme og etter beste evne å ivareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning, rase, religion eller utenforliggende hensyn.

Advokaten bør ikke identifisere seg med sin klient og har krav på ikke å bli identifisert med de standpunkter han forfekter for sin klient og de interesser klienten har.

Advokaten plikter både å være rådgiver og talsmann for sin klient.

Advokaten avgjør selv om han vil påta seg et oppdrag.

1.3 Advokatens opptreden.

En advokat skal i sitt virke opptre saklig og korrekt. Advokaten må unngå en opptreden som er egnet til å skade standens og yrkets anseelse.

2 Alminnelige prinsipper

2.1 Uavhengighet

2.1.1 For å leve opp til forpliktelsene som en advokat påtar seg, er det nødvendig at han er uavhengig slik at hans råd og handlinger ikke påvirkes av uvedkommende hensyn. Især er det påkrevet at han ikke lar seg påvirke av egne personlige interesser eller press utenfra.

2.1.2 En advokat må ikke påta seg oppdrag hvor hans personlige økonomiske interesser kan komme i konflikt med klientens interesser eller ha innflytelse på hans frie og uavhengige stilling som advokat.

En advokat må ikke gjøre seg økonomisk interessert i utfallet av et oppdrag ved at klientens krav eller en del av dette overtas av advokaten.

Advokaten må ikke påta seg kausjon for klienten. En advokat som representerer egne økonomiske interesser helt eller delvis - plikter å gjøre sine medkontrahenter og andre interesserte oppmerksom på dette.

---

²⁰ Advokatforskriften er fastsatt ved kgl.res. 20.12.1996 i medhold av domstolslovens § 218, 219, 220, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231 og 235, tvistemålslovens § 44 og straffeprosesslovens § 95

2.2 Tillitsforhold

I sin virksomhet er advokaten avhengig av tillit som bare kan oppnås når advokatens hederlighet og integritet er hevet over tvil.

2.3 Taushetsplikt - diskresjonsplikt

En advokat er overensstemmende med lovgivningens bestemmelser pliktig å iakttta taushet om forhold som er betrodd advokaten.

Opplysninger advokaten får i sitt virke som advokat skal behandles med diskresjon også når de ikke omfattes av hans rettslige taushetsplikt. Diskresjonsplikten er ikke tidsbegrenset.

Samme plikt skal innskjerpes overfor kompanjonger, personale og enhver person som er engasjert av advokaten i forbindelse med hans advokatvirksomhet.

2.4 Advokaters reklame og forhold til media

2.4.1 En advokats reklame skal i form og innhold være saklig og korrekt og følgelig ikke inneholde noe som er uriktig, misvisende eller villedende.

Det er tillatt å fremheve en eller flere grener av advokatvirksomheten under forutsetning av at advokaten har særskilt innsikt og erfaring innen vedkommende felt.

Advokatene bør medvirke til å fremme objektiv informasjon om sitt yrke på en slik måte at dette kommer advokatstanden og det rettssøkende publikum til gode.

2.4.2 En advokat plikter ved enhver omtale av rettssaker å ta tilbørlig hensyn til partenes interesser og domstolens verdighet, herunder hindre faren for påvirkning av dommere, lagrette og vitner. Advokaten skal vise særskilt tilbakeholdenhet når det gjelder mediaomtale av forestående eller verserende rettssaker der han selv er eller har vært engasjert.

I ethvert tilfelle der en advokat uttaler seg i en sak der han har eller har hatt oppdrag, må det gjøres uttrykkelig oppmerksom på dette.

Advokatforeningens representantskap vedtok 8. juni 2001 nye regler for god advokatskikk. Den nye reglene gjelder for medlemmer av Advokatforeningen. Reglene er oversendt Justisdepartementet og vil trolig bli tatt inn som en del av Advokatforskriften og dermed gjelde for alle norske advokater.

Endringene som foreslås i forskriften er følgende:

Nytt pkt 2.1.3.:

Advokaten må unngå at hans uavhengighet svekkes, og han må ikke gå på akkord med sin profesjonelle standard for å tekkes sin klient, retten eller tredjemann.

Pkt. 2.3 foreslås også endret:

2.3.Fortrolighet

2.3.1 Det er av sentral betydning for advokatens virke at klienter og andre kan gi advokaten opplysninger som advokaten er forpliktet til ikke å meddele videre. Advokatens plikt til å behandle opplysningene fortrolig, er en nødvendig forutsetning for tillit og er således en grunnleggende og overordnet rett og plikt for advokaten.

Advokatens plikt til å bevare taushet om opplysninger han mottar, fremmer rettspleien så vel som klientens interesser og har derfor krav på særskilt beskyttelse fra statens side.

2.3.2 En advokat skal overholde den taushetsplikt som han er pålagt gjennom lovgivningen. Opplysninger advokaten blir kjent med i sitt virke som advokat, må behandles med fortrolighet også når opplysningene ikke omfattes av hans lovbestemte taushetsplikt. Plikten til fortrolighet er ikke tidsbegrenset.

2.3.3 Advokaten skal kreve at fullmektiger, personale og enhver person som han engasjerer i forbindelse med advokatvirksomheten, overholder den samme taushets- og fortrolighetsplikt.

I tillegg til reglene for god advokatskikk er det utarbeidet retningslinjer for forsvarere, vedtatt av Advokatforeningens representantskap 19.11.1999. Disse retningslinjer er ikke en del av advokatforskriften og er ikke sanksjonsbelagt, men forutsettes likevel lagt til grunn av de forsvarere som er medlemmer av Advokatforeningen når de utfører sine oppgaver. Siden retningslinjene er forholdsvis nye, finner utvalget det hensiktsmessig å gjengi dem i sin helhet:

Retningslinjer for forsvarere

1. Etablering av forsvareroppgdraget

- 1.1 Klienten velger selv hvem som skal være forsvarer (fritt forsvarervalg).
- 1.2 En advokat må ikke påta seg forsvareroppgdrag uten etter anmodning direkte fra klienten, fra en annen advokat på en klients vegne, eller fra andre med fullmakt fra klienten, dersom ikke annet fremgår av straffeprosessloven.
- 1.3 En advokat skal ikke på eget initiativ kontakte en mistenkt/siktet for å få forsvareroppgdrag, og skal ikke ta initiativ til overtagelse av forsvareroppgdrag fra annen advokat.
- 1.4 En advokat skal ikke yte vederlag for forsvareroppgdrag.
- 1.5 En advokat avgjør selv om han vil påta seg et forsvareroppgdrag. Han skal ikke påta seg forsvareroppgdrag i strid med klientens ønske. Dette gjelder ikke faste forsvarere ved vedkommende domstol, med mindre særlige forhold tilsier at han ikke påtar seg oppdraget.
- 1.6 En advokat må ikke påta seg forsvareroppgdrag hvis det kan oppstå interessekonflikt - i samme sak eller forskjellige saker - med advokatens andre klienter eller i forhold til fornærmede. Det samme gjelder nærværende klienter til annen advokat ved samme kontor. Advokaten skal vurdere mulige habilitetsproblemer, jfr. straffeprosessloven § 106.
En advokat bør være varsom med å påta seg forsvareroppgdrag hvis det er mulig at han kan bli ført som vitne i saken.
- 1.7 En advokat bør være varsom med å påta seg forsvareroppgdrag når dette vil føre til vesentlig forsinket berømmelse, spesielt dersom det er flere siktede i samme sak, siktede er varetektsfengslet eller saken allerede er berømmet.
- 1.8 Advokaten skal i nødvendig utstrekning gjøre klienten kjent med reglene om fritt forsvarervalg, oppnevning av offentlig forsvarer og godtgjøring til slik forsvarer, jfr. straffeprosessloven § 107.

2. Forsvarerens plikter og rettigheter

- 2.1 Forsvareren plikter å bidra til at myndighetene - herunder politiet, påtalemyndigheten, domstolene og fengselsmyndighetene - respekterer klientens menneskerettigheter og sikrer at han ikke blir behandlet på utilbørlig måte. Forsvareren skal særlig påse at klienten ikke unødvendig berøves friheten, at han ikke utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling, at hans rettigheter under frihetsberøvelse ivaretas og at han gis en rettfærdig rettergang.
- 2.2 Forsvareren skal ikke identifisere seg med sin klient. Forsvareren har krav på ikke å bli identifisert med det han anfører for sin klient eller det syn og de interesser klienten har.
- 2.3 Forsvareren skal utad lojalt tilkjenne samme standpunkt til faktum som klienten gjør, men skal gi klienten sin vurdering av bevisene i saken og om nødvendig gi råd med hensyn til skyldspørsmålet. En skylderkjennelse er ikke nødvendigvis bindende for forsvareren.
- 2.4 Forsvareren må ikke tilskynde eller på annen måte medvirke til uriktig forklaring, falske bevis eller annen form for uredelighet.
- 2.5 Ved pågripelse skal forsvareren påse at siktede omgående blir informert på et språk han forstår om grunnene til pågripelsen og innholdet i siktelsen mot ham, og at siktede om nødvendig bistås av tolk.
I den grad klientens interesser tilsier det skal forsvareren ha personlig kontakt med klienter som er i varetektsfengsel, spesielt når fengsling er ekstra tyngende som følge av restriksjoner, sosiale og medisinske forhold, alder, medieomtale og lignende. Forsvareren skal kontrollere siktedes forhold under frihetsberøvelse. Forsvareren skal også gi siktede annen hjelp og støtte som er nødvendig, rimelig og naturlig i forbindelse med saken.
- 2.6 Forsvareroppgdraget er personlig. Forsvareren kan i den grad det er nødvendig for forsvarlig utførelse av oppdraget la seg bistå av autorisert fullmektig eller annen advokat ved samme kontor. Den personlige kontakten med klienten kan også ivaretas av andre personer ved forsvarerens kontor. Det samme kan gjøres for å sikre nødvendig opplæring og utviklingsmuligheter dersom klienten uttrykkelig samtykker og det påses at oppdraget blir forsvarlig utført.

3. Forsvarerens rolle under etterforskningen

- 3.1 Forsvareren skal så langt det er mulig holde seg løpende orientert om politiets etterforskning, og vurdere om klientens interesser blir tilstrekkelig ivarettatt. Forsvareren skal også holde klienten underrettet om sakens gang og herunder ivareta klientens rett til dokumentinnsyn.

- Forsvareren bør bare godta dokumentinnsyn med pålegg om taushetsplikt overfor klienten, jfr. straffeprosessloven § 242, dersom klienten samtykker.
- 3.2 Forsvareren må gi klienten råd om det vil være i hans interesse å forklare seg for politiet, og om forsvareren i så fall skal være tilstede under avhørene.
Forsvareren bør i alminnelighet ikke delta i politiavhør dersom han ikke på forhånd har fått innsyn i sakens dokumenter og hatt adgang til å snakke med klienten.
- 3.3 Dersom det er i klientens interesse, skal forsvareren selv begjære etterforskningskritt, herunder nye vitneavhør og sakkyndige undersøkelser.
I særlige tilfeller bør forsvareren selv foreta undersøkelser som kan tale til fordel for klienten.
- 3.4 Dersom forsvareren under etterforskningen blir kjent med opplysninger som kan skade klienten, har han ikke plikt til å legge disse frem for påtalemyndigheten eller retten. Uten klientens samtykke har han heller ikke adgang til dette.
- 3.5 Forsvareren har adgang til å henvende seg til enhver som kan bidra til sakens opplysning, uavhengig av om vedkommende er avhørt av politiet eller oppgitt som påtalemyndighetens vitne.
Ved kontakt med vitner skal forsvareren opptre hensynsfullt og unngå utilbørlig påvirkning.
Ved kontakt med barn under 18 år må det utvises særlig varsomhet. Fortrinns vis bør også vergen kontaktes.

4. Forsvarerens oppgaver i retten

- 4.1 Forsvareren skal alltid møte grundig forberedt i retten, både med hensyn til sakens faktiske sider og rettsspørsmålene. Han skal herunder forberede bevisstilbud, spørsmål til klient, vitner og sakkyndige samt prosedyre.
- 4.2 Forsvareren skal vise respekt for domstolen og aktørene, og med frimodighet og selvstendighet ivareta klientens interesser. Han skal påse at klientens prosessuelle rettigheter blir ivaretatt, og at forhandlingene blir ledet objektivt og i samsvar med kontradiktoriske prinsipper.
- 4.3 Forsvarerens redegjørelse for rettsspørsmål skal være redelig.

5. Forholdet til media

- 5.1 Klientens samtykke bør i alminnelighet innhentes før forsvareren uttaler seg om saken, hvis ikke hensynet til klienten nødvendiggjør at forsvareren uttaler seg uten forhåndsgodkjenning. Forsvareren skal respektere et ønske fra klienten om ikke å bidra til mediaomtale.
- 5.2 I forbindelse med offentlig omtale av saken skal forsvareren alltid ha klientens interesser for øye, herunder skal pkt. 2.2 og 4.2, første setning iakttas.
- 5.3 Forsvareren skal også når klientens samtykke foreligger behandle informasjon fra etterforskningen og sakens dokumenter med forsiktighet. Ved vurderingen av hvilken informasjon som bør gis, kan det blant annet legges vekt på behovet for å korrigere eller balansere informasjon som allerede er offentlig. Dokumenter skal ikke utleveres uten samtykke fra politiet, jfr. påtaleinstruksen kap.16.

6. Avslutning av forsvareroppdraget

- 6.1 Forsvareren har plikt til å fullføre oppdraget for klienten med mindre klienten ønsker at advokaten skal fratre eller det oppstår en situasjon som gjør at forsvareren ikke finner å kunne ivareta oppdraget på en forsvarlig måte.
Dersom klienten erkjenner skyld bare overfor forsvareren, kan han frasi seg oppdraget hvis dette kan skje uten å skade klientens interesser.
Dersom forsvareren unntaksvis trekker seg fra oppdraget uten etter klientens ønske, må hans fratreden skje på en slik måte at det ikke er til skade for klienten.
- 6.2 En advokat plikter å fratre dersom klienten ønsker det, kfr. dog pkt. 5,3.punktum foran.

3.5.3 Nærmere om taushetsplikten.

Taushetspliktens formål er å legge forholdene til rette for et tillitsforhold mellom forsvarer og klient. Den skal muliggjøre en fortrolig gjennomgang og drøftelse av klientens samlede problemkompleks. Klienten skal ikke være redd for å gi forsvareren et utfyllende bilde av saken. At det foreligger et godt tillitsforhold mellom forsvarer og klient har stor betydning for kvaliteten på den bistand forsvareren gir. Manglende kjennskap til problemkomplekset kan for eksempel føre til at forsvareren går inn for strategivalg og løsningsalternativer som klienten ikke er tjent med. Det er derfor helt avgjørende for forsvarerens arbeid at det er et tillitsfullt forhold mellom forsvareren og klienten.

Det kan også hevdes at kravet om taushetsplikt er forankret i EMK artikkel 6. Blant minimumsrettighetene i bestemmelsens tredje ledd har siktede etter bokstav (c) krav på forsvarer. Dersom siktede ikke samtidig har krav på taushetsplikt hos sin forsvarer vil siktedes rettigheter i denne bestemmelse bli nokså illusorisk. Det må være opplagt at det overordnede krav om "*rettferdig rettergang*" også forutsetter at siktede og hans forsvarer skal kunne samarbeide og kommunisere både før og under rettssaken, jfr. her bokstav (b) om retten til å forberede sitt forsvar. Om for eksempel forsvarer på eget initiativ kan gå ut med fortrolig informasjon eller påtalemyndigheten kunne kreve at forsvareren vitner mot siktede, ville retten til forsvarer bli temmelig innholdsløs.

I straffesaker består forsvarerens oppgave ikke bare i å fremme klientens interesse. Forsvarerne representerer også det offentliges interesse i at ingen uskyldig blir domfelt, og at ingen blir behandlet strengere enn nødvendig.

Forsvareren må også forholde seg til bestemmelsene som regulerer kollisjon mellom taushetsplikt og vitneplikt, og reglene om vitneforbud i straffeprosessloven § 119, er et supplement til reglene om taushetsplikt i straffeloven § 144. Har forsvareren opplysninger som ikke er beskyttet av straffeprosessloven § 119, eller klienten samtykker i at forklaring kan gis, dokumenter fremlegges, beslag kan tas eller dokumenter utleveres, vil forsvareren ha plikt til å gi informasjon på linje med andre borgere som vitne.

Vitneforbudet i straffeprosessloven § 119 er et sterkt signal fra lovgiveren om at taushetsplikt må veie tungt også i andre sammenhenger, for eksempel der offentlige forvaltningsorganer krever opplysninger. Hovedregelen er derfor at det kreves uttrykkelig hjemmel i lov for å gjøre unntak fra taushetsplikten. I tillegg til bestemmelsen om vitneforbud gjelder reglene i straffeprosessloven § 123 som fastsetter at et vitne kan nekte å svare på spørsmål som kan utsette det for straff, noe advokaten gjør etter straffeloven § 144 dersom han røper taushetsbelagte opplysninger.

En forsvarer kan i enkelte tilfelle bli pålagt taushetsplikt med hjemmel i domstolloven § 128. Slikt pålegg kan gis der rettsmøtet holdes for lukkede dører og sakens opplysninger av "*særlige grunner*" helt eller delvis bør holdes hemmelig. Pålegget, som kan gjelde inntil videre eller for bestandig, må gis ved kjennelse. Et slikt pålegg kan omfatte sakens opplysning generelt. Det er ikke et vilkår at opplysninger fremkommer ved rettsmøtet. Det kan for eksempel dreie seg om opplysninger i saksdokumenter som ikke leses opp.

Forsvareren kan også bli pålagt taushet vedrørende dokumentene på etterforskningsstadiet i henhold til straffeprosessloven § 242 og § 245 tredje ledd.

Advokatens taushetsplikt om straffesaksopplysninger er nærmere behandlet av førstestatsadvokat Tor-Geir Myhrer i hans doktorgradsavhandling. Med forfatterens velvillige samtykke gjengir utvalget avhandlingens kapittel IV avsnitt 6 i sin helhet:

6 Advokaters taushetsplikt om straffesaksopplysninger

6.1 Oversikt over problemstillingene

Advokater spiller en sentral rolle i straffesaker, først og fremst som mistenktes forsvarer, men de opptrer også ofte som bistandsadvokat (strpl. kap. 9a) eller som advokat for fornærmede/skadelidte uten oppnevning som bistandsadvokater. I disse egenskaper vil advokaten i vid utstrekning ha rett til å få innsyn og kopi av straffesakens dokumenter, jf. strpl. § 242 og påtaleinstruksen §§ 16-2 og 16-4 annet ledd, samt påtaleinstruksen kap. 4 når straffesaken er avsluttet. Advokater kan tidvis gis tilgang til straffesaksdokumenter i større utstrekning enn klienten selv. Straffesakene vil regelmessig inneholde sensitive opplysninger om andre enn klienten. Emnet for dette hovedavsnitt er i hvilken grad advokater - særlig forsvarere - har plikt til å bevare taushet om slike straffesaksopplysninger.²¹

Avgjørelse av dette krever en nærmere drøftelse av om forsvarer og bistandsadvokat kan anses for å utføre tjeneste eller arbeid for domstolen, jfr. dstl. § 63a (pkt. 6.2 nedenfor). Det fordrer også en drøftelse av om opplysninger advokaten har fått gjennom straffesaksdokumentene kan betraktes som betrodd, og dermed taushetsbelagt etter strl. § 144, jf. pkt. 3. nedenfor. Advokaters taushetsplikt om kommunikasjonskontrollopplysninger og registeropplysninger krever en egen behandling, jf. pkt. 6.4.

Taushetsplikt for forsvarer overfor egen klient kan også hjemles i strpl. §§ 242 og 245 tredje ledd. Men dette er en taushetsplikt som bare gjelder på etterforskningsstadiet, og som hovedsakelig vil være begrunnet i hensynet til etterforskningen. Ved skjult etterforskning i form av kommunikasjonskontroll, teknisk sporing, hemmelig ransaking og beslag, skal mistenkte ha oppnevnt forsvarer ved den rettslige behandling, jf. strpl. § 100a, og i disse tilfeller har advokaten en varig taushetsplikt overfor "klienten", jf. § 100a tredje ledd. Jf. nærmere i kap. IX pkt. 4.3.5.

6.2 Utfører forsvarer og bistandsadvokat tjeneste eller arbeid for domstolen?²²

Taushetsplikten etter domstolloven § 63a omfatter dem som utfører tjeneste for domstolen. Siden advokatene ofte bringes inn i straffesaken på initiativ og beslutning fra domstolen, er det grunn til å reise spørsmålet om forsvarere og bistandsadvokater utfører tjeneste for domstolene. Umiddelbart faller det naturlig å besvare spørsmålet benektende. Dette er likevel ikke så opplagt som det kan synes ved første øyekast:

Forsvarere og bistandsadvokater er både nødvendige og lovbestemte²³ aktører i straffeforfølgningen, som i vårt land i all hovedsak er en offentlig oppgave.²⁴ Arbeidet som forsvarer og bistandsadvokat er i det alt vesentlige betalt av det offentlige.²⁵ De faste forsvarere, som utfører en betydelig del av forsvareropdragene, har dessuten også en viss formell tilknytning til domstolen, jfr. strpl. § 103.²⁶ Av betydning er det også at advokater i en viss grad likestilles med offentlige tjenestemenn, jf. domstolloven § 234 i.f.

Bestemmelsen i fvl. § 13b annet ledd, første punktum trekker i retning av at advokater som bistår klienter ikke kan anses for å utføre tjeneste eller arbeid for det offentlige. Det er

²¹ Om taushetsplikten om de egentlige klientopplysninger vises til Lous: *Sakførerens taushetsplikt* (1960) og Knut Svalheim: *Advokaters taushetsplikt* (1996).

²² Det er ofte påtalemyndighetens beslutninger og disposisjoner som gjør bistand fra advokat påkrevet eller ønskelig. Ofte er det også slik at det er påtalemyndigheten som tar kontakt med advokaten. Det må likevel være temmelig klart at advokaten - som forsvarer eller bistandsadvokat - ikke utfører tjeneste for påtalemyndigheten, jf. strpl. § 61a.

²³ Jfr. strpl. kap. 9 og 9a.

²⁴ Jfr. også Frihagen: *Taushetsplikt etter forvaltningsloven* (1979) side 48-49, som antar at private organisasjoner som skal konsulteres før avgjørelse treffes, må anses for å utføre tjeneste for vedkommende offentlige organ.

²⁵ Jfr. strpl. §§ 107 og 107d.

²⁶ P. Kerschow: *Almindelig borgerlig straffelov med kommentarer* (1930) side 321, antar at advokater som er antatt som faste forsvarere, er å betrakte som offentlige tjenestemenn når de tjenestegjør i nevnte stillinger, men det kan neppe være gjeldende rett i dag.

ingen opplysninger i forarbeidene eller kommentarlitteraturen som tyder på at ikke også advokater som partsrepresentanter eller fullmektiger får sin taushetsplikt etablert ved fvl. § 13b annet ledd, og ikke av fvl. § 13 første ledd. Reelle hensyn kan imidlertid begrunne at en i straffesaker ser annerledes på spørsmålet om advokatenes tilknytning til det offentlige: I den ordinære forvaltning velger parten selv både om den vil involvere seg med forvaltningen, om advokatbistand skal benyttes, og betaler normalt selv advokatkostnadene, jf. fvl. § 36. Når det offentlige selv trekker siktede og til tider også fornærmede inn i saken, og stiller advokat til siktede og fornærmedes kostnadsfrie rådighet, kan det være grunn for å vurdere bistandsfunksjonen også som tjeneste for det offentlige. Reelle grunner tilsier også at advokater har taushetsplikt om straffesaksopplysninger, fordi straffesaker regelmessig inneholder meget sensitiv informasjon om andre enn advokatens klient.

Når konklusjonen likevel blir den motsatte, er to forhold avgjørende:

Det første er at forsvarerens og bistandsadvokatens oppgaver følger direkte av straffeprosesslovens og domstollovens regler, samt advokatens yrkesetiske regler. De utleder således ikke sin kompetanse fra et oppdrag gitt dem av domstolen. Når domstolen i tillegg verken kan bestemme hvem som skal være forsvarer/bistandsadvokat (strpl. § 102 og § 107b første ledd), instruere disse om hva de skal gjøre, hvordan oppdraget skal utføres, og i liten grad også bestemme at advokaten skal avslutte sitt oppdrag,²⁷ kan en verken reelt eller språklig si at advokatene utfører tjeneste for domstolen. Instruksjonsmyndigheten ligger hos klienten - mistenkte eller fornærmede - og det er mest treffende å si at arbeidet eller tjenesten utføres "for" disse.

Vekt har også "tausheten" i rettskildematerialet. Hvis oppnevnte forsvarere eller bistandsadvokater skulle omfattes av formuleringen "tjeneste eller arbeid for" i domstolloven § 63a, er det vanskelig å tenke seg at dette ikke ville vært omtalt i forarbeidene. Ot.prp. nr. 2 (1985-86) om taushetsplikt i særlovgivningen, inneholder ikke antydninger i denne retning. Det må også tillegges en viss vekt at atferdsnormen i domstolloven § 63a er straffesanksjonert. Fortolkningen bør derfor ikke bevege seg for langt fra den naturlige forståelse, jfr. kap. 1/7.4.5.2.

Det må på denne bakgrunn temmelig klart konkluderes med at forsvarere og bistandsadvokater ikke kan anses å "utføre tjeneste for" domstolen, og at et krav om fortrolig behandling av straffesaksopplysninger ikke kan forankres i de generelle taushetspliktsregler i domstolloven § 63a.

6.3 I hvilken grad er straffesaksopplysninger "betrodd" og vernet etter straffeloven § 144?

Når reglene om den tjenestemessige taushetsplikt ikke kan anvendes, blir det naturlig å reise spørsmålet om taushetsplikt for straffesaksopplysninger kan forankres i den yrkesmessige taushetsplikt i straffeloven § 144. En taushetsplikt etter strl. § 144 for straffesaksopplysninger, vil likevel aldri være noen fullgod erstatning for en tjenstlig taushetsplikt: Kravet om at opplysningen må være "betrodd", må minimum innebære at de enten må være meddelt av klienten eller det må være i dennes interesse at opplysningen behandles fortrolig. For sensitive straffesaksopplysninger om f.eks. fornærmede vil strl. § 144 ikke yte noen beskyttelse.²⁸

---

²⁷ Jfr. strpl. § 105 og § 107b, tredje ledd.

²⁸ Men selv om ingen lovbestemmelser er anvendelige, vil en betydelig del av straffesaksopplysningene være omfattet av Advokatforeningens etiske regler, vedtatt av Representantskapet i møte 14. juni 1991. De representerte bl.a. en tilpasning av de norske reglene til Code of conduct for lawyers in The European Community vedtatt av Rådet for advokatene i Det europeiske fellesskap (CCBE). I pkt. 2.3, annet ledd heter det: "Opplysninger advokaten får i sitt virke som advokat skal behandles med diskresjon også når de ikke omfattes av hans rettslige taushetsplikt. Diskresjonsplikten er ikke tidsbegrenset."

Brudd på regelen vil først og fremst utløse disiplinærreaksjoner fra Advokatforeningens egne organer, men den vil nok også i alvorligere tilfeller bli tillagt vekt i erstatningssaker og ved avgjørelsen av om advokaten har utvist grov uforstand, jfr. domstolloven § 234 if., jfr. straffeloven § 325 første ledd nr. 1.

Straffeloven § 144 lyder:

"... advokater, forsvarere i straffesaker ... som rettsstridig åpenbarer hemmeligheter, som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder."

Det sentrale spørsmål er om de opplysninger advokaten får ved tilgang til straffesaksdokumentene, kan anses for å være "betrodd i stillings medfør".

"[I] stillings medfør" skaper neppe problemer. Kravene som for den tjenestemessige taushetsplikt stilles til "i tjenesten", jf. kap. III avsnitt 2, må gjelde tilsvarende i forhold til om opplysningen er ervervet av advokaten "i stillings medfør".

"Å betro" er språklig å meddele noe i fortrolighet, og en slik fortrolighet vil normalt bare bestå mellom advokaten og dennes klient. Det naturlige språklige utgangspunkt er derfor at bare de opplysninger som tilflyter advokaten via klienten, er "betrodd".²⁹ Straffesaksdokumentene vil imidlertid i stor grad inneholde fortrolige opplysninger som er gitt av og omhandler andre enn klienten. Det kan være personer som forsvareren eller bistandsadvokaten kanskje aldri kommer i direkte kontakt med. Opplysningene vil derfor i betydelig grad skille seg fra kjerneområdet til strl. § 144, som utgjøres av de fortrolige opplysninger klienten selv har gitt advokaten. Spørsmålet er imidlertid om man ikke på bakgrunn av de hensyn som bærer taushetsplikten - særlig om personlige forhold i tilknytning til advokatens klient, jf. kap. II avsnitt 2, like gjerne bør stille spørsmålet slik:

Når har informasjonstilfanget en slik direkte forbindelse til advokatens oppdrag for klienten, at klienten bør ha kontroll med hvordan advokaten benytter opplysningene?

Med en slik spørsmålsstilling blir det i mindre grad avgjørende hva eller hvem som er kilden til advokatens kunnskap, men mer hva opplysningene går ut på og hvem de omhandler. Jeg er enig med Svalheim - Advokaters taushetsplikt, side 114 - i at det ut fra reelle hensyn kan være grunn til å fortolke "betrodd" i strl. § 144 slik at det så langt som mulig tilsvarende reguleringsreguleringen i legeloven³⁰ §§ 31 flg., nå helsepersonelloven av 2. juni 1999 nr. 64 §§ 21 flg. Disse bestemmelsene krever ikke mer enn at legen har opptrådt i profesjonen, og at opplysningen angår noens legems- eller sykdomsforhold eller andre personlige forhold. Noe klientforhold til den opplysningens gjelder, kreves ikke, jf. Rasmussen, særlig kap. 5 side 204 flg. Ved fortolkningen av straffeloven § 144 mener jeg likevel det må legges større vekt på ordlyden og lovprinsippet i den straffebestemmelse som taushetsplikten for advokater følger av, enn det Svalheim synes tilbøyelig til. Det er ikke tvilsomt at en feilaktig oppfatning hos taushetspliktssubjektet av hva som ligger i "betrodd" vil være en rettsvillfarelse som bare vil virke straffebefriende når den er unnskyldelig, jf. kap. I pkt. 7.4.5.2. Ved fortolkningen bør er derfor ikke bevege seg for langt bort fra den naturlige forståelse av ordet "betrodd".

Ytterpunktene er klare. Det klienten meddeler advokaten med relevans til f.eks. forsvareroppgavet, vil alltid anses som betrodd. Det samme må gjelde opplysninger fra personer det er naturlig å identifisere med klienten, f.eks. nær familie, jfr. Lous: Sakførers taushetsplikt (1960) side 46-47. På den annen side vil opplysninger som er gitt av personer som har motsatte interesser av hva advokatens klient har, f.eks. fornærmede eller skadelidte i forhold til siktede, neppe være betrodd, selv om informasjonen inneholder sensitive opplysninger om klienten.³¹ Straffeloven § 144 er gitt for å beskytte betroelse i klientforhold, og den straffer det tillitsbrudd det er at slike opplysninger uberettiget bringes videre. Å la bestemmelsen omfatte opplysninger fra klientens motstandere, vil etter mitt skjønn være å fjerne seg så langt fra formålet og ordlyden at det ikke kan aksepteres i en straffebestemmelse. At opplysninger av dette slag burde vært taushetsbelagt er en annen sak, men det vil etter mitt skjønn kreve en lovbestemmelse med et innhold tilsvarende helsepersonelloven § 21.

²⁹ Jf. Lous: *Sakførers taushetsplikt* (1960) side 46 flg, Schei: *Twistemålsloven, Bind II* side 57, og Svalheim: *Advokaters taushetsplikt* (1996) side 111 flg.

³⁰ Lov av 13. juni 1980 nr. 42.

³¹ Jf. Rt. 1967 side 847 (som riktignok gjaldt et noe annet spørsmål).

Taushetsplikten etter straffeloven § 144 må derimot omfatte opplysninger som er innhentet etter anvisning eller anmodning fra klienten. Fortroligheten av slik informasjon bør på advokatens hånd være uavhengig av hvem som har innhentet den, og av den formelle ramme rundt informasjonsinnhentingen. Når det er på det rene at det er på klientens anvisning eller anmodning opplysningene er fremskaffet, må det på bakgrunn av den rettslige utvikling som har funnet sted innen taushetspliktslovgivningen i de siste tiår for de yrker som er nevnt i strl. § 144,³² være berettiget å fortolke betroelser slik at det omfatter mer enn "en-til-en-informasjon i det lukkede rom". Ved avgjørelsen av hva som skal anses som "betrodd" må det også være riktig å legge vekt på behovet for å hindre at "særlig ømtålige opplysninger kommer ut".³³ Dette får særlig vekt når en tradisjonell forståelse av "betrodd" i straffeloven § 144 vil lede til at sensitive opplysninger om klienten i straffesaksdokumenter på advokatens hånd ikke ville være undergitt taushetsplikt. Opplysninger i straffesaksdokumentene om klienten som er innhentet etter klientens anvisninger eller anmodninger, må følgelig anses betrodd, enten advokaten innhenter opplysningene selv, eller får det gjort via politiets etterforskning. Slik også Svalheim, side 118.

Det neste skritt er om også andre opplysninger i straffesaksdokumentene enn de som er innhentet etter klientens anvisning, kan anses betrodd. Det kan vel fremdeles sies å være i nærheten av betroelsesbegrepet så lenge det er advokatens klient som har gitt de opplysninger som er inntatt i straffesaksdokumentene. En kan se det slik at gjennom å engasjere advokaten som forsvarer har mistenkte akseptert at advokaten får tilgang til de opplysninger han har gitt til politiet. Langt på vei vil dette være en konstruksjon som skal forklare et standpunkt, og som dels er basert på de reelle hensyn som taushetsplikten springer ut av, jf. kap. II avsnitt 2, og dels den åpenbare inkonsekvens som i følge Svalheim³⁴ vil oppstå med en annen forståelse: Nemlig at forsvareren, som den mistenkte har størst grunn til å forvente seg fortrolighet av, blir den eneste profesjonelle aktør som ikke har taushetsplikt om det mistenkte har forklart til politiet.

Når en derimot kommer over til opplysninger som andre enn klienten har gitt politiet, og uten at dette har skjedd i forståelse med klienten, er man etter mitt skjønn kommet så langt fra betroelsessituasjonen at jeg viker tilbake for å tolke straffebestemmelsen så fritt. Dette vil jo også kunne omfatte opplysninger som klienten selv verken vet om eller ønsker at advokaten skal få kjennskap til. Å anse slike opplysninger som betrodd, er så fjernt fra betroelsesbegrepets kjerneområde at det vanskelig kan aksepteres i en straffebestemmelse, jf. kap. I pkt. 7.4.5.2.

Åpenbart må dette være for opplysninger som ikke er egnet til avsløre personlige forhold om klienten eller dennes aller nærmeste. Dette innebærer at opplysninger om fornærmede eller vitner som fremgår av straffesaksdokumentene, og som ikke er gitt av advokatens klient, ikke har noe vern mot videreformidling fra forsvareren - verken etter domstoloven § 63a eller straffeloven § 144. Advokaten kan likevel ikke behandle slike opplysninger som han vil. Et kommunikasjonsforbud vil til en viss grad følge av domstoloven § 234 i.f., jf. strl. § 325 nr. 1, jf. Advokatforeningens etiske regler § 3.2, samt av den generelle bestemmelse i strl. § 390.³⁵

At straffesakens opplysninger på advokatens hånd i liten grad er sikret en fortrolig behandling, kan langt på vei synes å bero på en forglemmelse. Når Påtaleinstruksutvalget³⁶ ikke foreslo bestemmelser tilsvarende fvl. § 13b annet ledd første punktum i påtaleinstruksen

³² Jf. særlig legeloven §§ 31 flg./helsepersonelloven § 21 og behandlingen hos Rasmussen *Kommunikasjonsrett og taushetsplikt i helsevesenet* (1997) særlig under 5.1 (side 204-224) og 6.2 (side 394-401).

³³ Jf. Schei l.c. side 59.

³⁴ Side 118.

³⁵ Med den avgrensning jeg har gjort i kap. I avsnitt 7.1 faller det utenfor avhandlingens emne å gå inn på det indirekte vern for opplysninger som anses betrodd, f.eks. for den omhandlede, som kanskje følger av at andre enn bare klientens samtykke må innhentes før opplysningene brukes til annet enn primærformålet, jf. Bjerke og Keiserud *Straffeprosessloven med kommentarer* (2. utg. 1996) side 365 flg., Schei: *Tvistemålsloven, Bind II* (1990) side 59-60, Rasmussen: *Kommunikasjonsrett og taushetsplikt i helsevesenet* (1997) side 204 flg og Svalheim: *Advokaters taushetsplikt* (1996) side 53 flg. og 151 flg.

³⁶ NOU 1984: 27 side 82.

3-3, var årsaken at utvalget fant at strpl. § 62 ikke ga hjemmel for et slikt pålegg til advokater. Bestemmelsen i fvl. § 13b annet ledd, første pkt. lyder:

Part eller partsrepresentant som blir gjort kjent med opplysninger etter første ledd nr. 1, kan bare bruke opplysningene i den utstrekning det er nødvendig for å ivareta partens tarv i saken.

Når taushetspliktsreglene senere ble inntatt i straffeprosessloven, synes spørsmålet om å innføre en taushetsplikt for forsvarer og bistandsadvokat som partsrepresentant i tråd med fvl. § 13b annet ledd første pkt., oversett. Det er i alle fall ikke nevnt i Ot.prp. nr. 49 (1986-87) sidene 29-31 og 50.

At behovet for en slik bestemmelse er tilstede, viser behandlingen ovenfor. Det er også vanskelig å se argumenter eller hensyn som tilsier at advokater, som forsvarere eller bistandsadvokater, ikke bør ha kommunikasjonsforbud for straffesaksopplysninger ut over den bruk av opplysningene som er nødvendig for å ivareta klientens tarv. En tilføyelse i strpl. § 61c annet ledd med nedenfor angitte ordlyd vil derfor tette igjen et betydelig hull i den lovbestemte taushetsplikt.:

Forsvarer eller bistandsadvokat som blir gjort kjent med opplysninger etter første ledd nr. 1, kan bare bruke opplysningene i den utstrekning det er nødvendig for å vareta siktedes eller fornærmedes tarv i saken. (Jf. kap. XV).

Om adgangen til å pålegge advokater taushetsplikt i tilknytning til utlån av dokumenter, vises til kap. XII pkt 4.5.

6.4 Advokaters taushetsplikt om kommunikasjonskontrollopplysninger og registeropplysninger

Telefonkontroll vil regelmessig foregå uten at den avlyttingen er rettet mot, er klar over at han er under mistanke. Ved lovendring av 3. desember 1999 nr. 82 skal mistenkte - dog uten å være klar over det - alltid ha forsvarer når domstolen skal vurdere påtalemyndighetens begjæringer om kommunikasjonskontroll. Advokater vil derfor i betydelig grad få kjennskap til at det er begjært og besluttet kommunikasjonskontroll, hva som var grunnlaget for beslutning, og - ved forlengelse - hva som er fremkommet ved kontrollen.

Det hersker liten tvil om at lovgiveren mente at "alle"³⁷ også skulle omfatte forsvarere. I Ot.prp. nr. 15 (1978-79) side 7 heter det om den tilsvarende bestemmelse i § 2a (senere § 8) i lov av 17. desember 1976 nr. 99:

Det er "enhver" som har taushetsplikt etter bestemmelsen. Dette innebærer bl.a. at også ansatte på rettens, politiets og (eventuelt) forsvarerens kontor omfattes av bestemmelsen, selv om de ikke tar del i rettsmøtet hvor spørsmålet om telefonkontroll behandles.

Dette kan særlig ha betydning i den grad advokaten får kjennskap til opplysninger om andre enn klienten, jf. strpl. § 216i første ledd, første punktum samt bestemmelsens annet ledd.

Men virkeområdet for strpl. § 216i i forhold til forsvarere må likevel antas å være forholdsvis smalt. For informasjon som advokaten får tilgang til gjennom oppdrag etter strpl. § 100a er det gitt en særskilt taushetspliktsbestemmelse i § 100a tredje ledd, annet pkt. som må benyttes som lex-specialis i disse tilfeller. Bestemmelsen lyder:

Forsvareren skal bevare taushet om begjæringen og beslutningen om tvangsmidlet og om opplysninger som kommer frem ved bruk av tvangsmidlet.

Det følger av forarbeidene - Ot.prp. nr. 64 (1998-99) side 145 sp. II - at taushetsplikten både gjelder overfor mistenkte og utenforstående, og omfatter alt advokaten får kjennskap til gjennom oppnevningen etter strpl. § 100a.

---

³⁷ Tidligere "enhver".

Forsvarer etter strpl. § 100a vil normalt ikke være forsvarer ved den senere åpne etterforskning og hovedforhandling, jf. § 100a siste ledd. Jeg har foran i kap. III pkt. 5.2.1 lagt til grunn at den ordinære taushetspliktsregulering må gjelde også for kommunikasjonskontrollopplysninger i den grad disse er inkorporert i den ordinære straffesak og brukes som bevis. Dette må gjelde også for forsvarerens taushetsplikt, jf. pkt. 6.3 foran.

I forhold til advokater vil taushetsplikten i strpl. § 216i derfor "bare" komme til anvendelse på kommunikasjonskontrollinformasjon de ikke har fått i tilknytning til oppdrag etter strpl. § 100a, og som ikke har opplysninger inkorporert i en ordinær straffesak. I praksis kan dette gjelde informasjon forsvareren får tilgang til gjennom dokumentinnsyn i "TK-saken", men som er uten relevans for klientens sak og derfor ikke er inntatt i denne.

Strafferegistreringsloven § 8 knytter taushetsplikten til begrepet "offentlige tjenestemenn". Det er i dag neppe dekning for generelt å se offentlig oppnevnte forsvarere som "offentlige tjenestemenn", slik Kjerschow gjør det i Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 med kommentarer (1930) side 321, jf. bl.a. fvl. § 2 første ledd bokstav d og vurderingene i NOU 1992:23 - Ny straffelov - alminnelige bestemmelser side 63 flg. Advokater har derfor ikke taushetsplikt etter strafferegistreringsloven. Registeropplysninger om egen klient vil nok bli ansett for "betrodd" etter strl. § 144, selv om advokaten har fått opplysningene fra straffesaksdokumentene, jf. foran. For registeropplysninger om andre må taushetsplikten forankres i forskriften § 20. Etter ordlyden er det liten tvil om at "annen person" i strafferegistreringsforskriftens § 20 også kan være advokater, jf. pkt. 5.2.2 foran. Både forsvarere og bistandsadvokater vil dessuten regelmessig være i den situasjon at de får kjennskap til registeropplysninger også om andre personer enn egen klient. Over tid kan dette på mindre steder lede til at advokater har kjennskap til den fortattede og sensitive informasjon som strafferegistrene representerer for en rekke personer. Sterke personvern hensyn taler for at advokater bør ha en uttrykkelig taushetsplikt om slike opplysninger.

Med utgangspunkt i ordlyden og de reelle hensyn, må det legges til grunn at advokater omfattes av formuleringen "annen person", og således har taushetsplikt om registeropplysninger.

Men advokater kan ikke straffes for overtredelse verken av strpl. § 216i eller strafferegistreringsforskriften § 20. Straffeloven § 121 straffebelegger bare brudd på taushetspliktsnormer som følger av tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, og det er ikke tilfellet her, jf. foran i pkt. 6.2. Normen vil likevel ha betydning når advokatens atferd skal vurderes i forhold til domstolloven § 234 i.f., jf. straffeloven. § 325.

Ot.prp. nr. 64 (1998-99) side 145 forutsetter derimot uttrykkelig at brudd på taushetsplikten etter strpl. § 100a kan straffes etter strl. § 121. For forsvareroppdrag etter strpl. § 100a er dette også naturlig: Forsvareren er ikke valgt av klienten, men av domstolen. Klienten vet ikke om oppnevnelsen og forsvareren kan ikke ta kontakt med ham for instruksjoner. I realiteten er forsvareren i disse tilfeller en "sakkyndig" for domstolen, engasjert til å komme med motforstillinger til påtalemyndighetens begjæring.³⁸ Taushetsplikten etter § 100a tredje ledd følger derfor av advokatens "tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ" - her domstolen - slik strl. § 121 krever.

Videre har førstestatsadvokat Tor-Geir Myhrer behandlet forsvarerens taushetsplikt om etterforskningsopplysninger i kap. IX pkt. 4.3.5, som gjengis:

4.3.5 Forsvarerens taushetsplikt om etterforskningsopplysninger

Fremstillingen foran i kap. IV avsnitt 6 viser at advokaters - særlig forsvareres - taushetsplikt om straffesaksopplysninger generelt, er begrenset. Emnet for behandlingen her er

---

³⁸ Jf. Ot.prp. nr. 64 (1998-99) side 145 sp. I: "Selv om forsvareren har få muligheter til å vite mer om de faktiske forhold enn det som kommer frem i saken, vil han ut fra mer generelle erfaringer kunne stille spørsmål ved påtalemyndighetens presentasjon av faktum."

taushetsplikten om fortrolig etterforskningsinformasjon. For slik informasjon er det i betydelig utstrekning behov for å hindre kommunikasjon fra forsvarer til mistenkte, og behandlingen konsentreres om dette. Jeg ser først på spørsmålet generelt, og avslutningsvis omtales spesialreglene i strpl. § 100a tredje ledd og § 130a femte ledd.

Siktede og forsvarer har begge selvstendig rett til innsyn i straffesaksdokumentene etter strpl. § 242 første ledd. Av annet punktum strpl. § 242 første ledd følger at forsvarerens rett er mer absolutt enn siktedes. Strpl. § 242 første ledd, første og annet pkt. lyder:

Mistenkte, hans forsvarer og fornærmede skal på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter så fremt det kan skje uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann. Offentlig forsvarer kan ikke nektes adgang til dokumenter som fremlegges eller har vært fremlagt i rettsmøte, unntatt rettsmøte som holdes for å avsi kjennelse etter annet ledd.

Etterforskningstaktiske hensyn kan tilsi at mistenkte ikke tidlig i etterforskningen får se hvilke opplysninger politiet har. Av avgjørelsen i Rt. 1995 side 1054 følger at siktede kan nektes innsyn allerede på det grunnlag at han ikke skal kunne tilpasse sin forklaring til øvrige opplysninger, f.eks. medsiktedes eller vitners forklaringer. En slik nektelse ville lett bli et slag i luften hvis forsvareren fritt kunne fortelle siktede hva dokumentene inneholdt. Alternativet ville være å nekte forsvareren innsyn også.

Uten klar støtte i forarbeidene - kanskje snarere tvert imot³⁹ - er bestemmelsen i straffeloven § 242 både i teori⁴⁰ og praksis⁴¹ forstått slik at forsvareren kan gis innsyn i sakens dokumenter, mot at han pålegges taushetsplikt overfor siktede. Forutsetningen for at forsvareren har en slik taushetsplikt, er at det er fattet et uttrykkelig vedtak av domstolen eller påtalemyndigheten om at siktede ikke gis innsyn. Men er dette gjort, er det ikke tvilsomt at "forsvareren ikke kan gjøre nektelsen illusorisk ved å opplyse siktede om hva som står i dokumentene".⁴² Noe eget pålegg fra påtalemyndigheten eller domstolen om taushetsplikt for forsvareren overfor siktede, er således ikke påkrevet, men kan kanskje være anbefalelsesverdig av andre grunner, f.eks. for å understreke varigheten og omfanget av taushetsplikten, slik det er gjort i tilfellet omhandlet i Rt. 1998 side 306.

Skal forsvareren pålegges en mer generell taushetsplikt, f.eks. i forhold til vitner, må dette skje gjennom et uttrykkelig pålegg etter domstolloven § 128,⁴³ som etter lovendringen i 1986 gjelder straffesaksopplysninger generelt, jf. Rt. 1973 side 1474. En slik taushetsplikt innebærer langt på vei at forsvareren ikke kan bruke opplysningen til klientens beste, og en slik begrensning følger ikke av den taushetsplikt som er forankret i at *siktede* er nektet innsyn etter § 242.⁴⁴

Den taushetsplikt om etterforskningsopplysninger for forsvareren som følger av at siktede etter strpl. § 242 er nektet innsyn, innebærer ikke at forsvareren får samme taushetsplikt som etter strpl. § 61 a annet ledd. Vilkåret for å nekte siktede innsyn er at det kan lede til "skade eller fare". Av forarbeidene går det fram at "skade eller fare" krever at kommunikasjon av opplysningene har et vesentlig større skadepotensial enn det som skal til for å erklære en

³⁹ Innstillingen av 1969 side 277 sp. II nederst. Forholdet mellom forsvareren og siktede er ikke nærmere kommentert i Ot.prp. nr. 35 (1978-79).

⁴⁰ Jf. Andenæs: *Norsk straffeprosess Bind I* 3. utg. (2000) side 299 og Bjerke og Keiserud: *Straffeprosessloven med kommentarer* (2. utg. 1996) side 656-57.

⁴¹ Rt. 1993 side 1142.

⁴² Andenæs l.c. side 299.

⁴³ Jf. Rt. 1997 side 264.

⁴⁴ Det skal nok foreligge meget gode grunner før forsvarerne pålegges en slik taushetsplikt. Under etterforskningen av et trippeldrap i 1999 hvor det var et betydelig problem at etterforskningsopplysninger stadig ble gjengitt i pressen, begjærte påtalemyndigheten at forsvarerne til de fire siktede skulle pålegges taushetsplikt etter domstolloven § 130 (nå § 128), men fikk ikke medhold i domstolen. Retten la blant annet vekt på at et taushetspålegg ville representere et betydelig avgrensingsproblem, siden en pålagt taushetsplikt ikke kunne innebære et totalforbud mot at forsvarerne hadde kontakt med massemedia og uttalte seg om saken. (Nedre Romerike forhørsretts kjennelse av 15. juli 1999 i sak 99-01028 F).

opplysning for "fortrolig", jf. særlig Innst. O. nr. 37 (1980-81) side 28-29. Det er den egentlige bevisforspillelse - gjennom påvirkning av vitner, ødeleggelse eller fjerning av reelle bevismidler, samt represalier, trusler eller trakassering overfor vitner - man har hatt i tankene. Slik blir bestemmelsen også anvendt i praksis, jf. til illustrasjon Rt. 1997 side 264.⁴⁵ Men etter avgjørelsen i Rt. 1995 side 1054 er nok det viktigste grunnlag for å nekte siktede innsyn og dermed også for å gi forsvareren taushetsplikt, den bevisforspillelse som ellers ville følge av at siktede kunne tilpasse sin forklaring til øvrige etterforskningsopplysninger.

Taushetsplikten etter strpl. § 242 er etter sin art midlertidig, men fastsettelse av noen tidsfrist er ikke påkrevd, jf. Rt. 1993 side 1142 og Rt. 1995 side 1054. Taushetsplikten består likevel bare så lenge etterforskningsmessige grunner tilsier det,⁴⁶ og det er rettslig adgang til å nekte siktede innsyn i straffesaksdokumentene.

Når tiltale er tatt ut, følger det av strpl. § 264 at siktede i liten grad kan nektes innsyn i dokumentene. Den siktede som helt har nektet å forklare seg, kan derfor både ved eget innsyn og gjennom sin forsvarer få tilgang til etterforskningsinformasjonen før han/hun avgir forklaring ved pådømmelsen. En taushetsplikt basert på etterforskningstaktiske hensyn, står følgelig tilbake for den grunnleggende rett til å forberede sitt forsvar, jf. EMK art. 6 (3b), også når siktede har benyttet seg av retten til ikke å forklare seg.

Etter strpl. § 242 siste ledd, jf. påtaleinstruksen § 16-2 har siktedes forsvarer som den store hovedregel rett til kopi av etterforskningsdokumentene. Oversendelse av kopiene ledsages ofte av et pålegg til forsvareren om ikke å foreta ytterligere kopiering og spredning av dokumentene. Et slik pålegg tar ikke sikte på å etablere - og innebærer heller ikke - noen taushetsplikt for forsvareren. Siktemålet er bare å hindre en ukontrollert spredning av etterforskningsdokumentene.

Retten til å få innsyn og kopi av dokumentene på etterforskningsstadiet etter strpl. § 242 og påtaleinstruksen § 16-2 er knyttet til posisjonen som forsvarer. Det følger av strpl. § 95 annet ledd at for andre enn advokater kreves det en særskilt tillatelse av domstolen for å opptre som forsvarer. Uten slik tillatelse følger bl.a. at private etterforskere ikke har noen *selvstendig* rett til å få innsyn i eller kopi av straffesaksdokumentene, selv om de bistår den person forfølgningen gjelder.

Ved lovendring av 3. desember 1999 nr. 82 ble politi og påtalemyndigheten gitt en vesentlig videre adgang til "tvangsmessig" og skult innhenting av informasjon, jf. strpl. §§ 200a, 200c, 208a, 210a, 210c, 216a og 216b. Bruk av disse etterforskningsmetoder krever rettslig beslutning, og ved denne behandling skal det oppnevnes forsvarer for mistenkte, jf. strpl. § 100a. Forsvareroppgaget er imidlertid av spesiell art. Det følger av strpl. § 100a tredje ledd at forsvareren ikke kan ta kontakt med mistenkte og han har taushetsplikt overfor mistenkte og andre, både om påtalemyndighetens begjæring, rettens beslutning og opplysninger som fremkommer gjennom bruk av etterforskningsmidlet. Den oppnevnte advokat kan vel i denne situasjon rettere beskrives som en "sakkyndig motstander" til påtalemyndigheten, enn som forsvarer for den mistenkte.

Når det er begjært eller besluttet anonym vitneførsel etter strpl. § 130a og forsvarer har fått opplyst vitnets identitet (§ 130a fjerde ledd), vil forsvarer ha taushetsplikt etter paragrafens femte ledd om alle opplysninger som kan avsløre identiteten. Dette er en taushetsplikt som *også* er begrunnet i hensynet til den videre forfølgning av saken: Blir identiteten kjent og vitnet deretter truet til taushet eller til å endre sin forklaring, vil dette lett lede til at etterforskningen ikke når sitt mål, jf. strpl. § 226 første ledd.

---

⁴⁵ Slik også Bjerke og Keiserud l.c. 654.

⁴⁶ Jf. Rt. 1998 side 305, som krevde en konkret vurdering av om nektelse av innsyn, og dermed taushetsplikt for forsvarer, var nødvendig.

3.5.4 Disiplinærordningen

Hvis en advokat opptrer i strid med reglene om god advokatskikk (jf. advokatforskriften kapittel 12. pkt. 1 og 2 som er gjengitt foran), kan vedkommende innklages til et av Advokatforeningens regionale disiplinærutvalg. Disiplinærutvalgenes beslutninger kan påklages til Disiplinærnemnden som er oppnevnt av regjeringen.

Dersom en advokat ikke er medlem av Den Norske Advokatforening, må vedkommende advokat gi sitt samtykke til førsteinstansbehandling i disiplinærutvalg. Hvis samtykke ikke gis, behandles saken av Disiplinærnemnden som eneste instans.

Klageberettiget er den som har rettslig interesse i saken. Det vil i praksis si at i alle fall advokatens klient har klageadgang. Motparter, herunder politi og påtalemyndighet, kan også ha klageadgang i de tilfeller advokaten har utført oppdraget utenfor rammen av ordinær ivaretagelse av egen klients interesse. Brudd på taushetsplikten som rammes av straffeloven § 144, kan påtalemyndigheten forfølge strafferettslig. Andre tilfeller, som ikke rammes av straffeloven § 144, kan f.eks. være at en advokat gir opplysninger om andre personer enn sin klient, f.eks. en fornærmet i en straffesak. Dette kan være brudd på de etiske regler - kapittel 12.2.3 annet ledd om diskresjonsplikt, og kan danne grunnlag for en klage til Disiplinærnemnden.

Foruten den klageberettigede selv, kan Advokatforeningens Hovedstyre bringe klager inn av eget tiltak.

Utvalget har gått gjennom Disiplinærnemndens avgjørelser, men har ikke funnet avgjørelser som gjelder brudd på advokaters taushetsplikt i straffesaker. Disiplinærutvalgene har heller ikke noen avgjørelser om dette de senere år. Dette skyldes antakeligvis at det ikke har innkommet klager på overtredelse av taushetsplikt. Dette kan igjen muligens skyldes at klageordningen er lite kjent og at klageadgangen for andre enn egen klient tidligere var mer begrenset.

For øvrig henvises til Advokatforskriften.

4. Politi og forsvareres forhold til hverandre, allmennheten og mediene

4.1 Innledning

Utvalget har gjennomført to undersøkelser. Hensikten var a) å kartlegge politiets og forsvarernes kontakt med journalister og deres oppfatning av dem og b) journalisters forhold til politiet og forsvarerne.

Et relativt omfattende spørsmålsskrift ble sendt ut til samtlige 54 politidistrikter og til rundt 130 medlemmer av Forsvarergruppen av 1977.

Alt i alt kom det inn 74 politibesvarelser og 48 besvarelser fra forsvarere. Politisvarene fordeler seg med ca. halvparten jurister og halvparten ikke-jurister i ledende stillinger.

Det ble også sendt et spørreskjema til 33 redaksjoner over hele landet. Skjemaet tok utgangspunkt i spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen blant forsvarerne og politiet og tilpasset det vi ønsket å få vite om journalisters forhold til nevnte grupper. Det kom svar fra 14 redaksjoner.

Dette er ikke profesjonelt utførte undersøkelser. De har skjedd i utvalgets regi uten at noen av utvalgets medlemmer har spesiell kompetanse på slike undersøkelser. Utvalget mener likevel at undersøkelsene har gitt interessante svar og de har derfor bidratt til utformingen av utvalgets konklusjoner og anbefalinger.

4.2 Politi og forsvarere - fiender eller samarbeidspartnere?

Utvalget har gjennom reportasjer i mediene fått inntrykk av at allmennheten mener det eksisterer sterke motsetninger mellom politi og forsvarere. I forsvarer/politi-undersøkelsen ba utvalget om uttalelser om egne og motpartens sterke og svake sider. Svarene kan tyde på at det er et gjensidig respektfylt forhold mellom politi og forsvarere, men at det i enkelte saker selvsagt har forekommet tilspissede forhold mellom de to parter.

Her presenteres et sammendrag av de ulike synspunkter som kom:

Når det gjelder politiets oppfatning av seg selv blir saklighet, nøkternhet og objektivitet fremholdt som sterke sider. Det fremholdes som en styrke at et rimelig klart regelverk, med klare konsekvenser ved brudd, gir god kontroll. Politiet mener det selv har stor sakkunnskap, et høyt presisjonsnivå - og sannheten som mål for arbeidet.

Spurt om svake sider, hevder politiet at man ikke er god nok i videre oppfølging overfor mediene. Politiet mener en svakhet er at ikke alltid rett person uttaler seg til mediene. Politiet mente at det "for sent var blitt klar over den eksplosjonen i underholdningsverdi politisaker representerer for mediene og de utfordringer det gir, bl.a. når det gjelder personfokusering".

Politiet mente også at "det ble svart på for lavt nivå i etaten i viktige saker, og at uttalelser ofte ikke var forankret i en bevisst mediestrategi i vedkommende politidistrikt". Videre ble det påpekt som en svakhet at man "kanskje var for dårlige til å evaluere virkningene av de enkelte oppslag og av summen av oppslag, og at man var for lite proaktive, dvs. at man ikke tenker på mediehandtering innledningsvis i en sak". Videre ble det påpekt faktorer som frykt og uvitenhet, og at mediene i for stor grad styrte prosessen. Det ble også svart at man "ikke var flinke nok til å profilere seg" på ønsket fokus. Det ble understreket at politietaten er i ferd med i bedre seg på disse områdene.

Som politiets sterke sider har forsvarerne fremhevet at de har kontrollen over fakta-opplysninger, at politiet representerer en maktinstitusjon og derfor ikke har noe behov for markedsføring. Politiet representerer lov og orden og utnytter positivt den velvilje og respekt de nyter i opinionen og opptrer som regel rolig og avbalansert. Politiet begrenser seg som regel til å gi nøyaktig informasjon om fakta og avholder seg fra spekulasjoner og går sjelden ut med navn.

Som svake sider påpekte forsvarerne at politiet har en tilbøyelighet til å bruke mediene for å "vinne" en opinion, og at de lar seg styre av at de blir oppfattet som interessante av mediene. Det avgis av og til skråsikre uttalelser om skyldspørsmål, og politiet synes ikke å ha entydige retningslinjer for informasjon til mediene og hvilken form informasjonen skal presenteres i. Derfor er det en svært uensartet praksis ved de ulike politidistrikt og internt i distriktene. Mange er profesjonelle, men de fleste virker ikke å være det. Mye informasjon til mediene synes å være resultatet av ukontrollerte lekkasjer og et påfallende nært forhold mellom enkelte journalister og ansatte i politiet.

Advokatene trakk i undersøkelsen frem som egne sterke sider at de har evnen til å formulere standpunkter og vurderinger med de nødvendige nyanser og har et bevisst forhold til klientenes interesser. Mange advokater oppfattes som talføre individualister med ønske om å gjøre det beste for klienten. Advokater setter mye inn på å gi en korrekt

og troverdig fremstilling av saker og forsøker å skape balanse i mediernes oppslag med bevisstgjøring om at uskyldspresumpsjonen innebærer en plikt til å arbeide mot forhåndsdomming i mediene. Advokatene mener ellers at de er gode til å verne om enkeltmenneskers rettssikkerhet.

Som egne svake sider ble det uttalt at advokatene kan være redde for å gi informasjon, og derfor lett blir for tilbakeholdende. Dette kan igjen resultere i spekulasjoner i mediene. En del advokater er for taletrengte og PR-kåte uten tanke på samfunnsansvar og rettferdighet. Mange advokater kan oppfattes slik at bare klientene blir frifunnet, er det ikke så farlig hvilke midler som brukes i forhold til media. Det ble også påpekt at enkelte advokater har en tendens til å være mer opptatt av egen markedsføring enn klientens interesser, og at advokater feilbedømmer hva som egentlig er i klientens interesse.

Politiet fremhevet som advokaters sterke sider at de er dyktige i form, står på og er flinke til å danne et positivt bilde av klienten i mediene. Som en styrke ble det også nevnt at forsvarerne har større frihet til å uttale seg og i større grad kan bruke mediene til å påvirke fremdrift og resultat av en sak. Advokatene kan nærmest ansvarsløst uttale seg på feilaktig grunnlag uten at det får konsekvenser. De står derfor mye friere enn politiet. Forsvarernes uttalelser blir sjelden imøtegått fra politiet. Advokatene ivaretar klientens interesser og skaper ofte balanse i mediene. Advokatene kan gi klientens subjektive versjon av det som har skjedd, mens politiet må være objektiv og gi mest mulig korrekte informasjon.

Som advokatenes svake sider trekker politiet frem: Tendens til å forhåndsprosedere sine saker i mediene. Politiet sier også at de mest "mediekåte" forsvarerne bryter prinsippet om ikke å levere informasjon og dokumenter til pressen for å styrke sin sak forut for rettsmøter/hovedforhandlinger. Enkelte advokater "overspiller og er usaklige og fremmer ofte kritikk av politi og påtalemakt". Utspill fra mindre reflekterte forsvarere skader forsvarerstandens renommé. Forsvarerne bruker mediene til å påvirke opinionen og rettsapparatet og kan av og til gå for langt i sitt forsvar av klienten. De faller dermed gjennom og når ikke frem. Noen advokater bruker mediene til å markedsføre seg selv, snarere enn å tenke på klientenes beste.

Det er grunn til å merke seg at det som blir påpekt som svake sider hos "motparten" også fremheves som svake sider i egne rekker både fra politiets og forsvarernes side.

4.3 Politiets og forsvarernes kontakt med og oppfatning av journalister

4.3.1 Kontakten med journalister

Som ventet viser undersøkelsen store forskjeller når det gjelder hvor hyppig journalister har kontakt med henholdsvis politi og forsvarere. Politiet tar i langt større grad enn forsvarerne kontakt med mediene for å oppnå omtale av en konkret sak. Men heller ikke fra politiets side skjer dette ofte. De fleste tar kontakt sjeldnere enn en gang per måned. Ingen gjør det daglig.

Forskjellen er betydelig større når det gjelder utsendelse av pressemeldinger for å få medieomtale av konkrete saker på etterforskningsstadiet. Men heller ikke pressemeldinger er mye brukt.

Politiet har i enkelte saker behov for å gå ut i pressen på etterforskningsstadiet for å innhente opplysninger av betydning. Rent unntaksvis kan tilsvarende behov oppstå for en forsvarer.

Det er en økende tendens hos politiet til å sende ut pressemeldinger av rent informativ karakter og å holde pressekonferanser i saker som har vakt stor medieoppmærksomhet.

Den vanligste kontakt med pressefolk skjer imidlertid for begge grupper gjennom henvendelser direkte fra journalister.

I omtrent en tredel av politisvarene er det opplyst at de daglig har kontakt med en journalist i forbindelse med saker under etterforskning. Bare en av de forespurte advokater har svart dette. Noe over halvparten av politisvarene bekrefter kontakt med journalister en til tre ganger pr. uke, mens bare fire advokater har kontakt like ofte. Åtte av politisvarene har kontakt med journalister en til tre ganger pr. mnd., mens 20 av advokatene bekrefter slik hyppighet. Den betydeligste forskjellen er at kun en politiperson sier at kontakt med journalister skjer sjeldnere enn dette, mens hele 25, dvs. 50 prosent av advokatene, svarer slik.

Politiets kontakt med journalister er betydelig mer omfattende enn forsvarernes. Politiet tar langt oftere kontakt med journalister i forbindelse med saker under etterforskning.

4.3.2 Hvordan oppleves omtalen i mediene av aktørene?

Undersøkelsen viser forskjell i oppfatningene om ulike medier. Begge undersøkte grupper oppfatter lokalavisene som mer positive til både politiet og forsvarere enn rikspresen og riksradio/TV. Svært få av de spurte opplever omtalen av politiet i lokalavisene som negative. Rundt en tredel av politisvarene mente at omtalen av politiet i rikspresen er noe negativ.

Det generelle hovedtrekk er at flertallet av de forespurte mener at omtalen av politi og forsvarere i mediene stort sett enten er positiv eller nøytral.

4.3.3 Hvordan oppleves det å svare på spørsmål fra journalister?

Nesten ingen, verken fra politiet eller forsvarerne, finner det vanskelig å svare på spørsmål fra journalister. Undersøkelsen viser at det kanskje oppfattes som enklere å svare på spørsmål fra journalister i lokalaviser/lokalradio enn fra rikspresse og riksradio/TV. Men ca. 25 prosent av politiet oppfatter det som noe vanskelig å svare på spørsmål fra rikspresen og riksradio/TV, mens ca. 13 prosent av forsvarerne finner dette noe vanskelig.

På spørsmål om hva som er vanskelig å svare på sier over en tredel av politiet og halvparten av forsvarerne at taushetsplikten gjør svar vanskelig.

Litt under halvparten fra politiet og 14 prosent av forsvarerne var enige i at uskyldspresumpsjonen kunne gjøre det vanskelig å svare på spørsmål fra journalister. Rundt 20 prosent av svarene fra politiet og halvparten av advokatene syntes at uskyldspresumpsjonen ikke skapte vanskeligheter i kontakt med pressen.

Det kan slås fast at det hos svært mange representanter, både for politiet og forsvarerne, er en grunnleggende skepsis til pressens håndtering av straffesaker som er under etterforskning. For det første mente nærmere to tredeler av begge de undersøkte grupper at journalister har manglende forutsetninger i kriminalsaker, og at dette kunne gjøre det vanskelig å besvare spørsmål. Ca. tre firedeler av begge grupper var av den oppfatning at journalister legger slike føringer gjennom den måten spørsmål ble stilt på, at det ble vanskelig å besvare spørsmålene. Videre var ca. to tredeler av begge grupper svært ofte i tvil om man ville bli riktig gjengitt i mediene, og at dette også skapte vanskeligheter med å besvare spørsmål fra journalister. Ca. to tredeler fra politiet og tre firedeler fra forsvarerne var helt eller delvis i tvil med hensyn til mediens motiv for å ta opp

kriminalsaker. Betegnelsen "medienes motiv" ble ikke nærmere definert i det spørsmål som ble stilt.

Rundt halvparten fra politiet og nesten tre firedeler av forsvarerne mente at privatlivets fred er et forhold som kan skape vansker i forhold til mediene.

Mer enn tre firedeler fra politiet, men bare en tredel av forsvarerne mente at det var vanskelig å svare på spørsmål p.g.a. at dette kunne innebære svar som kunne skade etterforskningen.

Et stort flertall av de forespurte i begge grupperinger følte ikke at usikkerhet skapte noen vanskeligheter i kontakt med journalister. Mer enn tre firedeler, både fra politiet og advokatene, var enige i at faren for forhåndsprosedyre i mediene skapte vanskeligheter. Begge leire så ut til å være seg bevisst at forhåndsprosedyre i mediene bør unngås.

En relativt beskjeden del av de forespurte mente at tidsbruken for kontakt med pressen var et problem.

Undersøkelsen avklarte også at det i meget liten utstrekning foregår diskusjoner med andre kolleger om hvilke uttalelser man bør gi til pressen. Det bemerkelsesverdige med svarene på dette punkt er kanskje at nesten 20 prosent av forsvarerne svarte at de sjelden diskuterte med egen klient før man uttalte seg til pressen.

Noe over halvparten av politifolkene og nesten 90 prosent av advokatene svarte at de sjelden eller aldri tok hensyn til at det var journalister til stede under fengslingsmøter. Noenlunde tilsvarende var fordelingen på spørsmål om i hvilken grad det ble tatt hensyn til at det som ble skrevet for eksempel i påtegninger, prosesskrift, kjæremål eller lignende kunne bli referert i mediene.

4.3.4 Gir mediene det riktige bildet av en sak?

På dette spørsmål var det stort sett sammenfallende syn i begge gruppene. Et stort flertall av de forespurte svarte at det gjør de ulike medier noen ganger/ofte. 8 prosent fra politiet mente at rikspresen og riksradioen/TV sjelden gir et riktig bilde av en sak. 10 prosent av forsvarerne mente også dette, men med den forskjell at advokatene mener at dette også er tilfellet med lokalaviser og lokalradio.

Man stilte også spørsmål om mediene tiller motpartens meninger større vekt og oppmerksomhet enn den vedkommende selv representerte. Det bemerkelsesverdige er at her var svarene svært sammenfallende. Ca. halvparten fra begge grupper mente at det gjorde mediene noen ganger, og den resterende gruppering fordelte seg med noenlunde like store grupper på at dette skjedde sjelden og ofte.

Det ble også spurt om mediene var seg sitt ansvar bevisst i forhold til uskyldspresumpsjonen, privatlivets fred og saklighetskravet. Også her er det sammenfallende erfaringer i begge grupper, slik at det fra politiets side var mer enn halvparten som svarte at mediene sjelden var seg sitt ansvar bevisst i forhold til uskyldspresumpsjonen og privatlivets fred. Svarene fra forsvarerne lå omtrent på samme nivå som politiets. Ingen av de forespurte svarte at mediene alltid var seg sitt ansvar bevisst i forhold til de tre kriteriene som ble stilt opp.

Det ble også stilt spørsmål om det forekommer feilsiteringer i mediene. Noe under halvparten av både politi og forsvarere svarte at dette forekommer sjelden, og ca. halvparten i begge grupperinger svarte at dette skjedde noen ganger. Noen ganske få mente at det forekom ofte.

På spørsmål om man tok betenkningstid før det ble svart på spørsmål, svarte en tredel fra begge grupper at dette gjorde man sjelden. Rundt halvparten svarte at dette gjorde man noen ganger, mens noe i overkant av 10 prosent i begge grupper svarte at det gjorde man ofte. Noen ganske få svarte at det gjør de alltid.

På spørsmål om man ba om å få ringe tilbake med sitt svar, svarte ca. 10 prosent fra begge grupper at de aldri gjorde det. Tre firedeler i begge grupper svarte at det gjør de sjelden eller noen ganger, mens de resterende mente at dette ble gjort ofte. Man spurte også om de ba om å få lest opp for seg eller få avspilt opptak før de ble offentliggjort. Her tyder de avgitte svar på at det er visse forskjeller mellom de to grupperinger. En firedel av advokatene svarte at det gjøres alltid, mens bare 1,4 prosent av politifolkene svarte det. En femdel av advokatene sa at det gjorde de ofte, mens bare ca. en tidel fra politiet svarte det. Nesten halvparten av politifolkene svarte at dette gjøres sjelden, mens bare en tredel av advokatene mente det.

Videre ble det stilt spørsmål om man avslår å gi kommentarer til helt generelle spørsmål. I de to grupperinger var det store flertall av den oppfatning at dette skjedde sjelden eller noen ganger. Bare ca. 10 prosent i begge grupper svarte at dette gjorde de ofte. Et naturlig oppfølgingsspørsmål var om man avslå å gi kommentarer til spørsmål i konkrete saker under etterforskning. Her svarte ca. halvparten i begge grupperinger at det skjedde noen ganger, mens nesten en firedel fra politiet svarte at det gjorde man sjelden. Her lå svaret på under 10 prosent fra forsvarerne. En tredel sa at det gjorde man ofte.

4.3.5 Hvordan oppfattes mediernes håndtering av straffesaker på etterforskningsstadiet?

Det første utvalget spurte om var om mediernes omtale av straffesaker på etterforskningsstadiet var til gagn eller til skade for de enkelte saker. Meget få fra politiet svarte at omtalen var mest til gagn. Derimot mente 15 prosent av forsvarerne det. Noe i underkant av en tredel fra politiet mente at det var noe til gagn, mens halvparten av forsvarerne mente det. Omtrent en tredel både fra politiet og forsvarere mente at det verken var til gagn eller skade, m.a.o. de svarte nøytralt.

Noe i overkant av tredjeparten fra politiet og 20 prosent fra forsvarerne svarte at de sjelden har følt bekymring i forbindelse med mediernes håndtering av saker under etterforskning. Noe over halvparten fra politiet og to tredeler av advokatene svarte at de noen ganger følte en slik bekymring. Henholdsvis 6 og 13 prosent svarte at de ofte har følt bekymring over medieomtalen av egne saker.

Et stort flertall, 75 prosent fra politiet og 90 prosent fra forsvarerne, har svart at de i liten grad føler at de blir styrt av mediene i sin profesjonelle virksomhet.

På spørsmål om man opplevde at motparten drev forhåndsprosedyre i mediene, svarte i underkant av en firedel i begge grupper at dette skjedde sjelden, men ca. to tredeler av politiet og halvparten av forsvarerne svarte at dette skjedde noen ganger.

Det er i begge grupperinger stort sett et sammenfallende syn på i hvilken grad motpartens disposisjoner og avgjørelser ble påvirket av forventet medieoppmerksomhet. 10 prosent av politiets svar og 20 prosent av advokatene mente det. Ellers var fordelingen slik at ca. en firedel svarte at de i noen grad hadde inntrykk av slik påvirkning, mens ca. en tredel svarte helt nøytralt på dette spørsmål.

Det ble også spurt om holdningen til såkalte "off the record"- samtaler med journalister. Heller ikke her var det særlig ulikhet mellom grupperingene. Omtrent halvparten i begge

grupper mente at det var positivt, og følgelig mente halvparten at det var negativt. Når det gjaldt oppfølgingsspørsmålet om i hvilken utstrekning slike samtaler rent faktisk ble praktisert, viste det seg å være en viss forskjell; ca. en femdel av politiet og litt i overkant av en tidel av forsvarerne svarte at de aldri hadde slike samtaler. Omtrent halvparten i begge grupper hadde det sjelden, mens en tredel av politiet og bare fem prosent av forsvarerne svarte at de noen ganger hadde det. Meget få hadde slike samtaler ofte.

Halvparten av politifolkene som svarte og hele to tredeler av advokatene svarte at det aldri hadde skjedd at slike "off the record"-samtaler ble misbrukt av journalistene. Begrepet "off the record" ble ikke definert i spørsmålet.

De forespurte ble også bedt om å karakterisere sitt eget forhold til mediene. Ingen svarte at de hadde noe dårlig forhold til mediene.

4.3.6 Deltakelse i debatter

Noe over en tredel av de forespurte i politiet og ca. en femdel av forsvarerne mente at ingen bør delta i debatter om enkeltsaker på etterforskningsstadiet.

Mange av dem som svarte at ingen bør delta i slike debatter, unnlot å besvare spørsmålet om hvem som i så fall burde delta i en slik samfunnsdebatt.

Fordelingen over dem som eventuelt kunne delta i en slik samfunnsdebatt om enkeltsaker på etterforskningsstadiet falt slik ut:

	Politiet	Forsvarere
Den høyere påtalemyndighet	32,4%	31,3%
Aktører	12,1%	25,0%
Ansvarlig politijurist	27,0%	41,7%
Etterforskningsledere	14,9%	25,0%
Forsvarere	31,0%	52,0%
Andre advokater	5,4%	18,8%
Dommere	1,3%	6,3%
Forvaltningen	6,8%	8,3%
Politikere	16,2%	18,8%
Forsvarergruppen	8,0%	41,7%
Advokatforeningen	13,5%	31,2%

Det er verd å merke seg at nesten halvparten av advokatene mener at den ansvarlige politijurist og Forsvarergruppen av 1977 bør kunne delta i slike debatter. En gjennomgående tendens synes å være at politiets representanter i undersøkelsen er noe mer restriktive i dette spørsmål enn advokatene. Hele 75 prosent av besvarelsene fra politiet gikk ut på at det ikke burde forekomme deltakelse i debattprogram om en konkret sak som er under etterforskning, mens noe under halvparten av forsvarerne sa seg enige i det. Den samme reaksjon fikk man på spørsmål om man burde delta i avispolemikk om en konkret sak på etterforskningsstadiet.

Utvalget stilte også spørsmål om deltakelse i avispolemikk eller debattprogram om generelle og prinsipielle spørsmål som kommer opp i en konkret sak under etterforskning. Noe under halvparten av politiet og ca. 70 prosent av forsvarerne mente at dette var i orden.

4.4 Journalisters oppfatning av politiet og forsvarerne

4.4.1 Innledning

For å få et bedre grunnlag til å vurdere forholdet mellom journalister og politi/forsvarere, utarbeidet utvalget et spørreskjema som ble sendt til 33 redaksjoner over hele landet. Skjemaet tok utgangspunkt i spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen blant forsvarere og politi/påtalejurister om deres forhold til journalister. Spørsmålene ble så tilpasset det vi ønsket å få vite om journalisters forhold til nevnte to grupper.

Det kom først inn åtte svar. Etter purring svarte i alt 14 redaksjoner: Tre riksaviser, åtte regionsaviser og tre lokalaviser. Respondentene har jobbet med kriminalstoff i gjennomsnittelig 11 år og fire måneder. Den mest erfarne har 40 år bak seg. I motsatt ende av skalaen er en reporter som har jobbet et drøyt år med kriminalstoff.

Svarprosenten var lavere enn utvalget skulle ønsket. En redaksjon ønsket ikke å besvare spørsmålene, men stilte seg åpne for samtaler om problemstillingene i spørreskjemaet. Utvalget har ikke benyttet seg av dette tilbudet. I tillegg har enkelte respondenter ikke ønsket å svare på noen av spørsmålene, under henvisning til kildebeskyttelsen.

Utvalget er forundret over at det blant journalister ikke var større interesse for å bidra til et best mulig grunnlag for å bedre forholdet mellom mediene og påtalemyndigheten og forsvarerne. Den begrensede respons kan skyldes journalisters travle hverdag. Mer sannsynlig er det kanskje at journalister utøver et prinsipp om at andre enn representanter fra pressen selv ikke bør få svar om pressens forhold seg til kilder.

"Svarprosenten" er ca 40. Dette er i seg selv nokså svakt. Særlig bekymringsfullt for representativiteten er det imidlertid at svarene antallsmessig er svært få. Det er neppe forsvarlig å legge mer i svarene enn at de representerer synet til 13 journalister i 13 ulike redaksjoner. Tatt i betraktning at de som har svart gjennomgående er svært erfarne, og at de formentlig er nokså representative for den redaksjon de arbeider i, er deres svar likevel av interesse. I tillegg til de svar utvalget fikk, er bildet blitt mer fullstendig av at Institutt for Journalistikk (IJ) etter oppdrag for Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (NR) sommeren 2001 gjennomførte en spørreundersøkelse blant norske retts- og kriminalreportere for å belyse deres forhold til politi/påtalemyndighet og domstol. Denne undersøkelsen ble utført av Gunnar Bodahl-Johansen og Sigurd Høst ved Institutt for Journalistikk (IJ). Deres oppdrag var å undersøke "Journalisters forhold til politi, påtalemyndighet og domstoler". IJ-rapport 4/2001 - om denne undersøkelsen - har fått navnet "Kulturforskjell og tilpasning". Spørreskjemaer ble sendt til 218 personer. Av disse svarte 142. Med en svarprosent på 65 drar forfatterne den konklusjon at vi kan "være rimelig sikre på at resultatene i denne undersøkelsen er representative for norske krimjournalister."

Gjennomgangen nedenfor bygger på svarene på utvalgets spørsmål. I fortolkningen av svarene er det naturligvis flere mulige feilkilder.

Selv om de fleste respondentene uttrykker at forholdet til begge grupper fungerer greit, kan nok utvalget konkludere med at det er et hovedtrekk i svarene fra journalistene at forholdet til forsvarere er noe mer positivt enn til politiet.

4.4.2 Om kontakten mellom journalister og politiet/forsvarerne

At både forsvarere og politiet er en viktig kilde for journalister, kommer tydelig fram i utvalgets undersøkelse. Hvor ofte reporterne er i kontakt med politiet varierer noe, men de fleste svarer daglig, ofte eller svært ofte. Spesielt i startfasen av en sak er politiet en viktig, ofte den eneste, kilden.

Politijuristene er den viktigste kilden i denne type saker. Ti journalister svarer politijurist på spørsmål om hvem de oftest er i kontakt med. Etterforskere og etterforskningsleder er også mye brukt. De fleste har krysset av for flere enn en kildegruppe. Det samsvarer med erfaringer om at journalister sjelden bare ringer ett sted, men at de samler opplysninger fra flere til de har tilstrekkelig informasjon.

Hyppeggheten av kontakt med forsvarere varierer i større grad. Her har journalistene svart fra svært sjelden, en til to ganger, til daglig i startfasen av en sak. Forsvarerne er aldri eneste kilde, slik som politiet i en tidlig fase. Kontakten varierer, avhengig av sakens alvor og hvor lang tid etterforskningen tar. Noen journalister svarer også at forsvarerne er blitt viktigere kilder, noen bruker dem som kontroll av politiet som kilde.

Undersøkelsen sier ikke noe om forholdet mellom politi og forsvarere som kilder gjennom ulike faser av en sak. Det er derfor vanskelig å si om journalistene i hovedsak har hatt startfasen av en kriminalsak i tankene da de besvarte dette spørsmålet, eller om det er hovedinntrykket av hele straffesaken som uttrykkes.

På spørsmål om de er blitt kontaktet av politi eller forsvarere i forbindelse med en kriminalsak, svarer elleve ja, mens en ikke ønsker å svare.⁴⁷ Ikke alle svarer på hvor ofte dette skjer, men flertallet svarer at det ikke skjer ofte (fra unntaksvis til en gang per måned). Hovedhensikten er ifølge svarene omtale av etterlysning eller ønske om tips fra publikum. Ønsket om medieomtale er krysset av hos åtte. Tre sier at de er kontaktet for å få eller gi underhåndstips. Ut fra hva journalistene har blitt kontaktet om, for eksempel tips, etterlysninger og lignende, kan det se ut til at de som har svar har hatt politiet i tankene.

Det varierer sterkt i hvilken grad journalistene får svar fra politi og forsvarere. En liten overvekt svarer at de stort sett får svar, selv om de også her understreker at det kan variere. En opplyser at han/hun aldri får svar på alle spørsmålene som stilles. Det brukes ord som: "Brukbar", "personavhengig", "varierer sterkt".

I NR/NJ-undersøkelsen - IJ-rapport 4/2001 - sier en femdel av redaksjoner som gjennomfører daglig "politi- og lensmannsrunde" at de som svarer i politiet har for dårlige kunnskaper om nye saker. 21 prosent svarer at de "svært ofte eller ganske ofte" får gale opplysninger (side 18). På spørsmålet "Hva synes du alt i alt om de opplysningene du får fra politiloggen og de i politiet som gir opplysninger om dagens hendelser?" svarer nesten 40 prosent at opplysningene "ganske ofte" er ufullstendige og/eller upålitelige". Fire prosent mener dette gjelder "svært ofte".

NR/NJ-undersøkelsen rapporterer at en firedel av norske kriminaljournalister siste året opplevde at politiet bevisst hadde gitt gale opplysninger for å hindre omtale av saker som er under etterforskning (side 34).

Det er et gjennomgående trekk i denne undersøkelsen at journalister synes de får dårlig informasjon fra politiet.

---

⁴⁷ Vedkommende som ikke ønsker å svare, begrunner dette prinsipielt og av hensyn til kildevernet, som han/hun mener rammes av dette spørsmålet.

Også i utvalgets egen undersøkelse oppgir journalistene at politiet er tilbakeholdne med informasjon. Det er hovedsakelig hensyn til etterforskningen, der tolv har krysset av, som oppgis som årsak til at journalistene ikke får opplysninger. To har oppgitt taushetsplikt som en hyppig årsak, mens dårlig tid svares av tre. Andre grunner som er oppgitt: manglende oversikt, intet nytt eller at jourhavende ikke vil forstyrres. Unge, nyutdannede politibetjenter og politijurister oppleves som usikre på hva de kan svare på og hva de har anledning til å gi av informasjon. Her har politiet et klart forbedringspotensial.

Journalistene er delt i oppfatningen av om årsaken som oppgis for manglende kommentar er den reelle. Sju svarer ja, to svarer ikke alltid, mens to svarer nei. Som en skriver: Jeg har ikke inntrykk av at tjenestemennene kan vise til reelle hensikter. En annen har inntrykk av at politiet holder opplysninger tilbake fordi det ikke ønskes medieomtale av saken av hensyn til etterforskningen.

Gitt at journalistenes inntrykk stemmer, at den oppgitte årsaken ikke er helt reell, kan det ha flere årsaker. Det kan være at politiet ikke ønsker å oppgi den virkelige grunnen fordi de ikke har god nok kunnskap om hvor grensen for informasjonen bør gå. Den kan være et uttrykk for en inngrodd skepsis til journalister og hva de er ute etter.

På den annen side kan journalistenes tolkning være uttrykk for tilsvarende mistillit motsatt vei. Dette kommer tydelig frem også når vi ser på spørsmålet om politiet og forsvarerne bør uttale seg mer til mediene. Dette spørsmålet svarer de et klart ja til. Journalistene vil gjerne ha mye mer informasjon og mener politiet bør ha større tiltro til at de selv kan vurdere hva som kan skrives og ikke. (Journalistene påberoper seg ofte et krav på informasjon under etterforskningen av hensyn til pressens rolle som overvåker av denne. Et slikt krav om informasjon er ikke er lov hjemlet, jf. pkt. 3.2)

4.4.3 Politiets og forsvarernes tilgjengelighet

Politiet oppleves som tilgjengelige hos de fleste i utvalgets undersøkelse. Bare to har svart dårlig/svært dårlig på spørsmål om dette, mens åtte har svart god og en har svart at politiet har svært god tilgjengelighet. Politiet har tydeligvis god intern oversikt, både over tilgjengelighet og ansvarsområder, som en uttrykker det. En annen svarer: Jourhavende er jevnt over tilgjengelig, etterforskere er dårlig tilgjengelige. Dette har trolig sammenheng med hvordan mange politidistrikter har valgt å organisere sin informasjonstjeneste.

Journalistene opplever forsvarerne som mer tilgjengelige enn politiet. Ingen svarer at forsvarerne er lite tilgjengelige. En har svart: "Forsvarere som er kjent for å være tilbakeholdne og dårlig tilgjengelige, blir sjelden kontaktet". Dette kan også henge sammen med at journalistene opplever forsvarerne som mer positive til mediene generelt, både fordi de ønsker å ivareta klientens interesse og av hensyn til egenreklame.

På spørsmål om å ringe tilbake når journalister har lagt igjen beskjed, viser det seg at begge yrkesgrupper vanligvis gjør det.

4.4.4. Omtale av enkeltsaker

De fleste journalistene svarer at politiet er positive til omtale av enkeltsaker i mediene. Sju svarer positive, fire lite positive. Flere nyanserer på denne måten:

Politiet er positive så lenge de selv får styre informasjonen og kan opptre som eneste kilde. Ved oppsøkende journalistikk og kritisk søkelys på politiets arbeidsmetoder, reagerer tjenestemennene med tydelig irritasjon. Etaten har åpenbart ikke forstått at for journalister er politiet en kilde på linje med andre som kan bidra med opplysninger. Dersom politiet opplever omtale av en sak som

negativ, risikerer vedkommende journalist å bli utsatt for senere boikottaksjoner i forhold til informasjon.

Sju av journalistene svarer at forsvarerne er positive til omtale av enkeltsaker. En svarer at det er svært varierende, mens ingen svarer at de er negative. I tilleggskommentarene skinner det klart gjennom at forsvarerne og politiet har svært ulikt utgangspunkt i forhold til pressen. Dette kan kanskje uttrykkes gjennom et sitat fra en av journalistene: "Politiet ser på pressen som fiender, forsvarere ser på pressen som et virkemiddel. Forskjellen er stor, noen ganger så stor at det kan gå ut over rettssikkerheten. Paradoksalt nok blir det da offerets rettssikkerhet som får lide".

4.4.5 Bør politi og forsvarere uttale seg mer?

Utvalget spurte om politiet og forsvarerne burde uttale seg mer til mediene. Svaret var klart ja. En person nyanserer med å si "i saker hvor det åpenbart ikke er fare for bevisforspillelse bør politiet bli bedre til å gi informasjon". Ifølge journalistene er det åpenbart i mange tilfeller ikke foreliggende en slik fare. De mener mange opplysninger kan gis uten at det går ut over etterforskningen. En henviser også til opplysningsplikt ut fra "forvaltningsmessige hensyn". Bare en svarer nei på spørsmålet.

Et klart flertall mener også forsvarerne bør uttale seg mer til pressen. En mener det er umulig å svare på, en svarer nei. En svarer at forsvarerne bør uttale seg mindre fordi det er så stor forskjell i uttalelser fra politi og forsvarere.

Begrunnelsen for hvorfor forsvarerne bør uttale seg mer er av en formulert på denne måten: "Ettersom politiet ellers er vår eneste kilde, kan forsvarerne i stor grad bidra til å frigi opplysninger som taler til mistenktes fordel. Uansett hvordan vi som journalister presenterer en kriminell episode, vil publikum danne seg høyst private oppfatninger om hva som har skjedd. Ved å være mer meddelsomme kan forsvarerne rette opp eventuelle skjevheter som følge av enkildeproblematikken og dermed forhindre at deres klienter blir ofre for forhåndsdømming."

Journalistene er i varierende grad fornøyd med svarene de får fra politi og forsvarere. Ikke minst politiet bør bli sikrere på hvilke opplysninger de kan gi, mener journalistene. Men de erkjenner at den informasjonen som kommer stort sett er korrekt. Når det gjelder informasjon fra politiet svarer ni at den gjennomgående er korrekt, mens to svarer nei og føyer til: Det hender politiet på konkrete forespørsler bevisst lyver eller svarer avkrefte, til tross for at situasjonen ikke tilsier et slikt svar. En annen svarer: "Ja, det er de som regel, men noen ganger unngår politiet bevisst å korrigere feil for å ikke røpe opplysninger."

Også forsvarerne gir journalistene stort sett korrekt informasjon. En påpeker at det avhenger av sakens karakter, mens resten sier den er korrekt. En mener også sannhetsgehalten gjennomgående er høyere hos forsvarerne enn hos politiet. Det er vanskelig å lese ut fra denne undersøkelsen om dette henger sammen med at forsvarerne sier mer, eller - som en uttrykker det - at det politiet sier nok er korrekt, men at de ikke sier alt de vet.

Det fremgår av undersøkelsen at politiet uttaler i liten grad uttaler seg til mediene i egeninteresse. For forsvarernes vedkommende er inntrykket helt motsatt. Her oppgir ti av journalistene at de har inntrykk av at forsvarerne uttaler seg til mediene av egeninteresse, mens tre sier nei. En legger helt konkret til at dette er egenreklame for forsvarerne. Ser vi dette sammen med utsagnet om at forsvarerne ser på mediene som et virkemiddel, kan det virke som forsvarerne ikke bare ser på mediene som virkemiddel for sin klient og sin sak, men også for egen karriere.

4.4.6 Om "lekkasjer"

I en rapport utvalget bestilte og som ble utført av Woldsdal & partnere (side 44) (rapporten er nærmere omtalt under pkt 5.2.2.) kan man få inntrykk av at politiet lekker til pressen i større grad enn forsvarerne. Dette inntrykket blir ikke bekreftet gjennom utvalgets egen undersøkelse. Når vi har spurt journalistene direkte, svarer de at lekkasjer fra politiet i sjelden grad forekommer. Lekkasjer er her definert som opplysninger der politikilden ikke vil siteres. Elleve oppgir at dette sjeldent forekommer. En vil av prinsipielle årsaker ikke besvare dette av hensyn til kildebeskyttelsen. Bare en sier slike lekkasjer fra politiet ofte forekommer.

For forsvarerne er bildet noe annerledes. Her sier seks av dem som svarte at lekkasjer forekommer; to sier ofte, en sier til tider og to sier eksplisitt at det skjer mer enn i politiet. En vil ikke kommentere av hensyn til kildebeskyttelsen og fire oppgir at det sjelden forekommer.

I undersøkelsen blant retts- og kriminaljournalister - IJ-rapport 4/2001 - oppgis at både politi og forsvarere lekker opplysninger til journalister. Spørsmålet som ble stilt var: "Har du siste tolv måneder opplevd at ansatte i politiet (respektive en forsvarsadvokat) har gitt deg informasjon av den karakter som kan kalles lekkasje?" De som gjennomførte undersøkelsen var i tvil om dette spørsmålet burde vært tatt med. Derfor tok de med svaralternativet "ønsker ikke å besvare spørsmålet". Ca en firedel ønsket ikke å besvare spørsmålet om lekkasjer fra politiet eller fra forsvarerne. Rundt 40 prosent av de spurte oppgav at de hadde opplevd at så vel politiet som forsvarere hadde kommet med informasjon som pressefolkene karakteriserte som lekkasje i løpet av de siste tolv måneder.

4.4.7 Om politiets og forsvarernes kunnskap om mediene

Et klart flertall av journalistene som besvarte undersøkelsen mener politiet trenger mer kunnskap om journalisters arbeidsmetoder. Det gjelder arbeidsmetoder og forhold som journalisters behov for vinkling, eksklusivitet og behov for førstehåndskilder.

Journalistene svarer at politiet generelt har noe svak kunnskap om mediene og hvordan de virker, men at de stort sett klarer seg bra fordi erfarne etterforskere og jurister har god innsikt. Denne ujevne kompetansen kan politiet rette opp helt på egen hånd, ved at de erfarne holder kurs for de uerfarne, og at de bruker enkeltsaker i eksemplifisering.

Et tips til politiet fra en journalist lyder:

"De vet vi ikke gir oss og at vi som regel får tak i det vi vil. De kunne dermed styrt informasjonsstrømmen mer ved å være åpne og imøtekommende. Politiet vet hva pressen vil ha. Pressen vet hva de kan skrive uten å ødelegge saker. Ved å tilnærme seg hverandre kunne mye spekulasjoner vært unngått."

Ifølge journalistene som har besvart spørreskjemaet er mange forsvarere er bedre skolert. Et flertall av svarerne mener forsvarerne vet nok om journalisters integritet og behov for vinkling og eksklusivitet.

Om politiets forhold til taushetsplikten, svarer et flertall at politiet ikke har tilstrekkelig kunnskap om hva de kan si. Særlig nyutdannede trekkes frem som usikre og for forsiktige.

Et stort flertall av journalistene mener politiet har behov for trening i håndtering av mediene. Ifølge en journalist er selvhjelp og interne kurs mest virkningsfullt. En svarer nei til trening, men sier politiet trenger klarere instruksjoner som pålegger dem å gi offentligheten informasjon.

Journalistene er delt i synet på om forsvarerne har behov for slik trening. Halvparten svarer ja, den andre halvparten nei. Svarene er ikke begrunnet.

4.4.8 Muligheter for forbedringer

Utvalget stilte følgende spørsmål i undersøkelsen: "Kan du nevne et enkelt tiltak som ville lette dine arbeidsforhold overfor politiet?" Det kom mange forslag: medietrening, gjennomgang av offentlighetsloven, hospitering i en redaksjon, mer åpenhet og forståelse for at journalistene har en jobb å gjøre. Journalistene opplever at mange i politiet ser på dem som en plage. At de ønsker større forståelse for at de har en jobb å gjøre, og at de ønsker mer tillit og åpenhet, kom frem flere steder. At det påligger journalistene ikke å misbruke en slik ønsket tillit, nevnes ikke.

Andre forslag som kom frem var:

- ukentlige møter med påtaleleder for oppsummeringer og gjennomgang av hendelser
- pressekonferanse ved større saker
- enklere utlevering av tiltaler når disse er forkynt
- vaktledere må opplyse om fremstillinger for varetekt
- jourhavende jurist kan opplyse om interessante saker den dagen

Det kom ikke like mange forslag til forbedringspunkter når det gjelder forsvarerne. Noen foreslår gjennomgang av offentlighetsloven og foredrag for forsvarere. Journalistene ønsker også forståelse for at en gjennomgang av saken med pressen, selv om det ikke er i klientens interesse, kan forhindre opplagte usannheter, feil og annet.

Ifølge undersøkelsen har politiet et stort forbedringspotensial i kontakten med pressen.

Journalistene nevner en rekke områder som kan forbedres:

- større kunnskap om og forståelse for pressens arbeid
- politiet bør kunne grunnleggende lover og regler
- politiet må akseptere søkelys og være villigere til å innrømme feil
- overfor mediene kan politiet forbedre seg på alle områder (!)

Forsvarere kan bli bedre i sin behandling av pressen ved å være litt mer åpne, villige til å diskutere saker selv om de ikke ønsker publisitet om dem.

Utvalget stilte følgende spørsmål til journalistene: "Er du mer eller mindre avhengig av opplysninger fra politiet og forsvarere nå i forhold til tidligere?" Her er svarene like for både forsvarere og politi. Tre svarer de er like avhengige, to er blitt mer, mens tre er blitt mindre avhengige.

5. Konsekvenser av medieomtale

5.1 Dagens mediebilde

Nordmenn er et nyhetsinteressert folk. I forhold til folketallet har vi et rikt utvalg aviser lokalt, regionalt og nasjonalt. I tillegg har vi fem riksdekkende fjernsynskanaler og fire radiokanaler, en rekke nærradiostasjoner og tilgang til utenlandsk radio og fjernsyn.

I Norske Avisers Landsforbund er det per mai inneværende år 221 medlemmer med et avisopplag på ca 2 millioner eksemplarer, de fleste daglig. I tillegg har Landslaget for Lokalaviser 76 medlemmer, med et samlet opplag på over 200 000 aviser.

I 1998 omsatte foretakene innenfor radio og fjernsyn for 5,6 milliarder kroner. Næringen sysselsatte 5 600 personer og hadde 2,2 milliarder kroner i lønn og sosiale kostnader. Bruttoinvesteringene var på knapt 400 millioner kroner.

Internett er for mange en revolusjon. Alt skal gå raskere og det har betydning også for arbeidsmetoder. Fordi kampen om seere og lesere blir stadig hardere, er kravet til egne vinklinger, eksklusive nyheter, og det "å være først" større enn tidligere.

Medievirkeligheten i dagens Norge karakteriseres først og fremst av at mengden informasjon er svært stor og at det økte antall redaksjoner skaper sterk konkurranse. Journalister har ikke de samme tidsfrister for levering av stoff som tidligere. Nett-redaksjoner i konkurranse med et større antall radio og TV-stasjoner gir "deadlines" døgnet rundt.

Kriminaljournalistikk er en viktig del av dagens medievirkelighet. Ifølge en kartlegging gjort ved Oslo politidistrikt utgjør for eksempel vold 4 prosent i kriminalstatistikken, men nærmere 60 prosent av mediedekningen. Det kan være interessant å registrere hvordan journalistene selv ser på sitt arbeid:

Journalist Karianne Solbrække i TV2 uttalte til Dagsavisen 21. april i år:

"Det er et slit, fysisk og psykisk. Men egentlig er det ikke så tøft å dekke krim som jeg hadde trodd. Det skjer noe hele tida. Man blir nesten avhengig av jobben. Man flyter oppå alt det andre som skjer, fra den ene store saken til den andre. De største drapene og ulykkene. Det blir nesten å leve i en omvendt glamorøs virkelighet. Det er litt absurd."

Mange medier driver en meget intens og aktiv journalistikk på kriminalitetsområdet. Journalister er raskt på åstedet og sender til tider direkte derfra. Jakten på intervjuobjekter er stor. Vitner kan bli avhørt før politiet er kommet til åstedet. I forbindelse med avhør hos politiet senere under etterforskningen stiller journalistene ofte spørsmål om hva som ble sagt og hva politiet spurte om. Politi, forsvarere og andre aktører blir kontinuerlig fulgt opp av journalistene under etterforskningsfasen for å få frem nye opplysninger eller nye vinklinger på saken.

Kriminalreportasjene og arbeidsmetodene er gjenstand for stadig debatt, også i pressens egne organer. I fagbladet Journalisten, uttaler for eksempel sjefredaktør Jens Barland i Stavanger Aftenblad 18. mai:

"Hvis krimjournalistikken skal gi leseropplevelse og være spennende, så er vi på feil vei. "

Han mener pressen bruker virkemidler fra underholdningsjournalistikken når det legges bakgrunnsmusikk på kriminalstoffet, og når avisene dekker bursdagsfeiringen hos en tiltalt i en alvorlig straffesak.

Utvalget har ikke ambisjoner om å redegjøre nærmere for den pågående debatten, men konstaterer at kriminaljournalistikken er under kontinuerlig diskusjon, noe utvalget mener er positivt.

Situasjonen er krevende; for journalistene, men også for mediens kilder.

5.2 Et lite historisk tilbakeblikk på kriminaljournalistikken

Det blir for enkelt å si at rettsreportasjene var verre før. Kriminaljournalistikk har lang tradisjon her til lands. Det er ikke gitt at personvernet ble bedre ivaretatt tidligere enn i dag, kanskje snarere tvert i mot.

I en Dagbladartikkel fra 5. mai 2001 fremgår det: " I 33 prosent av retts- og krimreportasjene i 1935 ble det brukt navn, i 1938 ble navn brukt i 44 prosent. Til sammenligning ble navn brukt i 18 prosent av sakene i 1992."

Til illustrasjon kan det også gis et par eksempler:

I forbindelse med drap på en hel familie i Verdal i 1932 sto følgende i Dagbladet: "Gutt i Verdal dreper far, mor og fem søsken. Morderen, Øivind Larsen, ringte selv til lensmannen i dag morges - men han blev ikke trodd. Etter mordet satte han ild på gården, som er en av de største i bygda." I tillegg inneholder artikkelen en detaljert beskrivelse av hvordan drapene ble begått med en øks.

I samme avis fra 1954 kunne man lese følgende beskrivelse av drapsofferet i en sak :

" Amanda Vig tilhører Stor-Johan-slekten, og inntil hun var fire år gammel, flakket hun rundt på landeveien med sine foreldre og søsken. Da ble hun plassert på Eilert Sundts barnehjem på Eidsvoll. Bestyrerinnen her forteller til Dagbladet at hun aldri har hatt med et vanskeligere barn å gjøre.

- Hun var mildest talt fryktelig, sier hun. - Hun oppførte seg ofte som en gal. Fløy på oss og rev formelig klærne av kroppen på oss etter hvert som hun ble større. Vi måtte flere ganger tilkalle nerverlæge til henne. Det ble antydnet at hun var sinnsforvirret. Jo, Amanda Vig husker jeg godt. Det er en type som en ikke så lett glemmer."

5.3 Dagens medievirkelighet belyst ved et eksempel - Orderudsaken

5.3.1 Bakgrunn

Utvalget har funnet det nødvendig å danne seg et mer velfundert inntrykk av mediernes dekning av kriminalsaker på etterforskningsstadiet enn det alminnelig avislesning, og å følge med i etermediene, kan gi. Etter utvalgets oppfatning er en god tilnæringsmåte å analysere en enkelt sak med stor mediedekning. Orderudsaken peker seg ut både ved at medieomtalen av saken var intens på etterforskningsstadiet, og fordi flere sentrale aktører har gitt uttrykk for bekymring knyttet til mediedekningen. Dekningen av saken har også gitt støtet til en generell debatt om uttalelser fra politiet og forsvarerne på etterforskningsstadiet. Utvalgets gjennomgang av Orderudsaken skjer utelukkende i et læringsperspektiv. Det er ikke utvalgets oppgave å evaluere enkeltpersoners eller etaters håndtering av mediene, langt mindre å forsøke å avdekke mulige "lekkasjer". Det ligger også utenfor utvalgets oppgave å finne frem til mulige overtramp fra mediernes side i den konkrete saken. Hensikten med gjennomgangen er få impulser for bedre å løse utvalgets primære oppgave: Å finne frem til noen felles veiledende atferdsnormer for uttalelser til offentligheten fra politiet og forsvarerne på etterforskningsstadiet. I tillegg gir gjennomgangen foranledning til å gi enkelte råd om mediehåndtering.

5.3.2 Oppdrag til Woldsdal og Partnere AS

Medieanalyse er en omfattende oppgave som det var ønskelig å få profesjonell bistand til å løse. Oppdraget ble 13. juni 2000 gitt til Woldsdal og Partnere AS v/ Jon Gangdal. Det utvalget ønsket var:

- En beskrivelse og generell vurdering av mediedekningen av Orderudsaken i etterforskningsfasen.
- Om mulig, en vurdering av om publikums tillit til politiet eller forsvarerne har blitt påvirket av mediedekningen.
- Så langt mulig en beskrivelse og vurdering av hvor mediene ser ut til å ha hentet sine opplysninger fra basert på gjennomgangen av mediedekningen. (Hensikten er ikke å finne frem til ev. "lekkasjer" eller mulige brudd på taushetsplikt.) Er det mulig å identifisere noen aktører som mer aktive enn andre? Varierer dette i ulike faser av etterforskningen, for eksempel før og etter pågripelsene? Er det mulig å se noe mønster i aktivitetsnivået, for eksempel slik at forsvarere reagerer på opplysninger fra politiet og vice versa?
- En vurdering av om mediedekningen av Orderudsaken representerer en ny praksis i forhold til dekning av tidligere straffesaker i Norge. Hvem har i tilfelle endret praksis; politiet, forsvarerne, mediene eller andre? På hvilken måte har praksis i tilfelle blitt endret?
- Peke på eventuelle uttalelser eller andre utspill som vurderes som uheldige i et medieperspektiv. (Læreperspektivet er også her det sentrale. Det skal ikke vurderes om det er begått regelbrudd el.)
- Forslag til endringer i politiets og forsvarernes opptreden overfor mediene i etterforskningsfasen av en straffesak. Om mulig formulere forslag til noen generelle retningslinjer som kan tjene til veiledning for aktørene.

Woldsdal og Partnere AS avga sin rapport i begynnelsen av januar 2001.⁴⁸ Firmaet har gjort et mediesøk i til sammen 1300 artikler fra Aftenposten, Dagbladet, VG og Romerikes Blad i perioden. Det har også engasjert Norsk Gallup Institutt til å gjennomføre en publikumsundersøkelse. Norsk Gallup intervjuet et representativt utvalg av befolkningen (1029 personer) i Norge over 15 år i perioden 2. til 10. september 2000. Resultatene er presentert i rapporten fra Woldsdal og Partnere.

Utvalget har hatt god nytte av rapporten som kommenteres og brukes som bakgrunnsstoff flere steder i utredningen. Rapporten bør ha interesse utover utvalgets arbeid. Den beskriver og dokumenterer i detalj mediedekningen i en stor kriminalsak på etterforskningsstadiet, noe som så vidt utvalget kjenner til ikke er gjort i samme omfang tidligere her i landet. Det er utvalgets håp at rapporten, sammen med utvalgets utredning, kan føre til økt forståelse og høyere bevissthetsnivå hos dem som uttaler seg til pressen i kriminal saker, og kanskje også være til nytte for journalister som arbeider med kriminalstoff.

5.3.3 Omfanget av medienes dekning av saken

Woldsdal og Partnere har undersøkt dekningen av saken i avisene Dagbladet, VG, Aftenposten og Romerikes Blad over en periode på om lag et år fra drapene ble begått i mai 1999. Dekningen er analysert tre faser:

---

⁴⁸ Utgiftene er dekket av Advokatforeningen og Justisdepartementet med en halvpart på hver.

- Fase 1: Fra drapsnatten til siktelse, 22. mai 1999 - 11. juni 1999
- Fase 2: Fra siktelse til løslatelse, 12. juni 1999 - 28. november 1999
- Fase 3: Fra løslatelse til mai 2000, 29. november 1999 - mai 2000

I løpet av dette året kom det på trykk 1.158 artikler om Orderudsaken i de fire avisene. (Aftenposten 203, VG 327, Dagbladet 348 og Romerikes Blad 280). Frem til løslatelsen, dvs. i løpet av om lag et halvt år, hadde VG og Dagbladet saken som hovedoppslag på sine førstesider henholdsvis 40 og 48 ganger, dvs. at saken gjennomsnittlig var hovedoppslag på førstesiden i disse to avisene nær to ganger i uken i løpet av dette halve året. I løpet av det samme halvåret henviste VG og Dagbladet i tillegg til saken på sine førstesider i alt 68 ganger (henholdsvis 26 og 42 henvisninger). En fast leser av disse avisene i halvårsperioden fant således Orderudsaken nevnt på førstesiden i disse avisene i alt 156 ganger, altså gjennomsnittlig sett nærmest daglig. Aftenposten hadde langt færre hovedoppslag på førstesiden enn de to tabloidavisene (4). Lokalavisen Romerikes Blad hadde også færre førstesider (18), men flest artikler (280). Nærmere detaljer om dekkningen er gitt i rapporten.

Alle avisene var svært opptatt av saken i perioden umiddelbart etter drapene og hadde gjerne stoff om saken over flere sider samme dag, en avis hadde en dag opp mot 8 helsider om drapene.

I fase 1 - de 21 dagene fra 22. mai til 11. juni 1999 - hadde avisene i alt 15 førstesideoppslag og 119 artikler om saken. I fase 2 - fra siktelsen 12. juni til løslatelse 28. november 1999 - var også dekkningen intens, 89 førstesideoppslag og langt de fleste artiklene kom på trykk i denne perioden. Etter løslatelsen - perioden 29. november 1999 til mai 2000 - ble dekkningen vesentlig redusert.

Mediedekningen av saken i de fire avisene var som det fremgår svært intens. I tillegg til de fire avisene som er undersøkt, interesserte også en lang rekke andre medier seg for saken, - radio, fjernsyn og andre aviser. Mediedekningen av Orderudsaken på etterforskningsstadiet var trolig mer omfattende enn ved noen annen tidligere kriminalsak her i landet.

Avisenes sterke satsning på dekning av saken baserer seg formentlig på en oppfatning av at leserne generelt er interessert i kriminalstoff, og at Orderudsaken interesserte i særlig grad. At leserne generelt har interesse av kriminalstoff bekreftes i Gallupundersøkelsen. På spørsmålet "Hvor interessert er du i å lese om kriminalsaker i avisene?", svarte 13,5 prosent at de var "svært interessert", 35,9 prosent at de var "ganske interessert" og 37 prosent at de var "litt interessert", dvs. at hele 86,4 prosent har noe interesse for kriminalstoff i avisene. (9,8 prosent var "ganske uinteressert" og 3,2 prosent "helt uinteressert"). Blant dem som har høy inntekt eller høy utdanning, er interessen for denne type stoff enda litt høyere, men det kan selvsagt henge sammen med at disse befolkningsgruppene generelt kanskje er mer interessert i det som omtales i mediene.

Når det gjelder det generelle inntrykk av dekkningen, fremholder Woldsdal og Partnere AS bl.a. (side 25):

"Mens Aftenposten og Romerikes Blad konsentrerte seg om objektive fakta, valgte Dagbladet og VG i tillegg å fremme subjektive skildringer og teorier. De ga grundige personkarakteristikker om de drepte og familien rundt. I begynnelsen kunne det synes som om Romerikes Blad lå en dag foran de andre avisene med opplysninger.

Desto lenger tid fra drapstidspunktet, desto mer spalteplass bruker avisene på "flisespikking". Dette gjelder særlig tabloidpressen. Mens Aftenposten og Romerikes Blad

avstår fra å skrive noe en dag, velger Dagbladet og VG å trekke frem gammelt nytt eller å grave i smådetaljer i saken over flere sider."

5.3.4 Hvem var pressens kilder?

For utvalget er det av betydelig interesse hvilke kilder pressen benytter, og om dette varierer i ulike faser av saken. Hensikten er, som nevnt, ikke å avsløre "lekkasjer", men å danne seg et inntrykk av hvordan mediene arbeider. Av særlig interesse er selvsagt i hvilken grad - og på hvilken måte - "politikilder" og "forsvarerkilder" brukes, åpent og skjult.

Før forsvarere ble oppnevnt (ved pågrepelse og siktelse) dominerte, naturlig nok, politiet som pressens åpne kilde, men i ulik grad. Mens åpne politikilder utgjorde om lag 40 prosent av VG, Aftenposten og Romerike Blads kilder, angav Dagbladet politiet som kilde i 22 prosent av tilfellene. Dagbladet har en tilsvarende større andel uidentifiserte kilder i denne fasen (ikke navngitte politikilder 13 prosent, andre uidentifiserte kilder 35 prosent) enn for eksempel VG (ikke navngitte politikilder 7 prosent, andre uidentifiserte kilder 17 prosent). En annen forskjell mellom de to tabloidavisene var at VG hadde en større andel andre (identifiserte) kilder enn Dagbladet (henholdsvis 15 og 26 prosent). Woldsdal og Partnere AS mener dette indikerer at "... VG i langt større utstrekning enn Dagbladet driver egen "etterforskning" (side 15). Det kan være verdt å merke seg at alle avisene bruker advokater som kilder også før det er oppnevnt forsvarere (Dagbladet 11 prosent, VG en prosent, Aftenposten 11 og Romerikes Blad en prosent).

I den neste fasen - fra siktelse til løslatelse - ble advokatene en tallmessig viktigere kilde enn politiet for alle avisene, til tross for at politiets etterforskning fortsatte. Advokatene oppgis som kilde i rundt 30 prosent av tilfellene, mens Dagbladet og VG angir politiet som kilde i henholdsvis 12 og 14 prosent av tilfellene i denne fasen. Aftenposten bruker politiet noe mer (17%) og Romerikes Blad enda mer (20%). Mønstrer er tydelig: Mens politiet dominerer som kilde frem til siktelse, får avisene en ny kilde når advokatene kommer på banen som fremstår som, i alle fall tallmessig, viktigere enn politiet.

I siste fase, etter løslatelsen, var fortsatt advokatene samlet sett langt mer dominerende enn politiet (henholdsvis 28 og 16 prosent). Igjen er avisenes kildebruk ganske ulik; mens Dagbladet oppga advokater som kilde i hele 44 prosent av tilfellene etter denne fasen, utgjorde advokatene bare 23 prosent av VGs kildegrunnlag.

Andre kilder enn politiet og advokatene er viktige i alle faser, både identifiserte og ikke angitte. I fase 1 utgjorde for eksempel ikke identifiserte og andre kilder enn politiet og advokater om lag halvparten av kildene. Denne andelen gikk ned i fase 2, formentlig fordi forsvarerne da kom inn som en viktig alternativ kilde, men økte igjen i fase 3. Offisielle uttalelser fra politiet og forsvarerne ser således ikke på noen måte å ha vært mediene eneste informasjonstilfang.

Woldsdal og Partnere AS oppsummerer kildebruken slik (side 25):

Ikke identifiserte og ikke navngitte kilder utgjorde totalt den største kildegruppen gjennom den periode Orderudsaken har blitt evaluert med til sammen 38 prosent av kildegrunnlaget for de fire mediene som er vurdert. Advokatene kommer som nummer to med totalt 29 prosent. Dernest kommer åpne politikilder (17%), "andre" kilder 10 prosent og endelig siktede selv (6%)."

Det må kunne slås fast at politiet og forsvarerne, verken samlet eller hver for seg, hadde kontroll over avisenes informasjonstilfang, men at de begge var viktige kilder for avisene. For utvalget er det noe overraskende at ikke politiet var mer dominerende i initialfasen

(under 50%) og at advokatene så tydelig ble viktigere, tallmessig, enn politiet etter at det forelå siktelsler til tross for at politiet fortsatte sin etterforskning. Etter utvalgets oppfatning er det grunn til å stille seg kritisk til den høye aktiviteten fra forsvarernes side tallene avspeiler.

5.3.5 Nærmere om hvem som uttalte seg under etterforskningen av Orderudsaken

Woldsdal og Partnere AS har også sett nærmere på hvilke enkeltkilder som uttalte seg i etterforskningsfasen, og hva disse uttalte seg om, se rapporten side 27 flg. De ikke navngitte kildene er behandlet under pkt. 5.2.6 nedenfor.

Fra politiets side er det fire navngitte kilder som dominerer: politimester Jørgen Høidal, politiadvokat Tom Danielson, politiinspektør Kristin Barth Larsen og politiinspektør Bjørn-Arne Tronier. I tillegg ble det gitt noen uttalelser av andre navngitte tjenestemenn fra Romerike politidistrikt og fra Kripos. De mest aktive politikildene er henvist til i opp mot 200 tilfeller. De navngitte politikildene angis som kilde bl.a. når det gjelder drapsårsak (61) og tekniske opplysninger (200). I 286 tilfeller har avisene angitt navngitte tjenestemenn som kilde for "personlige ytringer".

Woldsdal og Partnere AS har noen interessante synspunkter på bruken av flere politikilder:

I denne saken var det også mange åpne kilder å spille på. Opp til fire navngitte politikilder (Høidal, Danielson, Tronier og tjenestemenn fra Kripos) uttalte seg parallelt. Det gir erfaringsmessig journalister mye mer å spille på enn om man konsentrerer talsmannsfunksjonen til én person, slik som eksempelvis Kristiansandspolitiet har gjort i forbindelse med drapene i Baneheia, og som det også ser ut til at Stavangerpolitiet har valgt i Tina Jørgensen-saken." (side 16)

...

"Vår erfaring fra både andre straffesaker og sivile saker, viser at lekkasjene - og derved bruken av uidentifiserte kilder - øker proporsjonalt med antall åpne kilder fordi det ofte da gjennom forskjellige journalister fra samme avis, og forskjellige intervjueteknikker, blir mulig å spille de forskjellige kildene mot hverandre. Allerede i fase 1 var det mange åpne kilder fra politiet som uttalte seg om saken. Når informasjonsansvaret heller ikke er 100% plassert hos en person, kan det også være lettere for andre å gi opplysninger fordi det allerede er uklart hvem som egentlig kan uttale seg." (side 13)

Også utvalget mener det som hovedregel bare bør være en person som uttaler seg på vegne av politiet til enhver tid. Dette kan være svært belastende, men bør, om nødvendig, bøtes på ved at en lar forskjellige personer ta seg av mediene i de forskjellige stadier av saken. At flere deler på oppgaven gir for stor mulighet for at informasjonsflyten kommer ut av kontroll. Dette kan skade etterforskningen og øke mulighetene for konflikter med forsvarerne.

Fra forsvarerhold er det naturlig nok de 4 "hovedforsvarerne", Cato Schiøtz, Frode Sulland, Tor Kjærvik og Steinar Wiik Sørvik det oftest henvises til. For Cato Schiøtzs vedkommende nær 300 ganger, for de øvrige noe sjeldnere, mellom 250 og 200 ganger.

Også forsvarerne ser ut til relativt ofte å uttale seg åpent om drapsårsak (30 ganger) og om tekniske forhold (148 ganger). Utvalgets inntrykk er at det i forhold til tidligere saker ble gitt uvanlig mange opplysninger fra forsvarere om tekniske forhold. Tradisjonelt har nok tekniske opplysninger stort sett kommet fra politiet, som vanligvis har fremskaffet denne typer opplysninger. Materialet gir imidlertid ikke grunnlag for å si noe om i hvilken utstrekning forsvarerne har gitt tekniske opplysninger som ikke var kjent fra før, eller om det mer dreier seg om kommentarer til informasjon gitt av andre.

Mens politiet bare er angitt som kilde til opplysninger om personlige forhold i 15 tilfeller, ble forsvarerne oppgitt som kilde til dette 70 ganger. Dette er ikke overraskende. Politiet har i utgangspunktet taushetsplikt om de siktedes personlige forhold,⁴⁹ mens forsvarernes taushetsplikt særlig gjelder det som er betrodd dem av klienten, som også kan løse dem fra taushetsplikten.

Forsvarerne er helt dominerende når det gjelder personlige ytringer om sakens utvikling etc, i hele 731 tilfeller er advokatene angitt som kilde til slike ytringer (politiet 286). Woldsdal og Partnere AS antar at *"... det høye støynivået advokatene i mellom er viktigste årsak til dette"* (side 30).

Det kan se ut til at politiet og forsvarerne samlet sett var omtrent like aktive i mediene. Legger en sammen åpne og ikke navngitte politikilder, er disse samlet angitt som kilde om lag like ofte som forsvarerne. Men politiet er oftere sitert med "ingen kommentar" (52 tilfeller) enn forsvarerne (13 tilfeller).

5.3.6 "Lekkasjer"

"Lekkasjer", både fra politiet og fra forsvarerne, omtales ofte som et problem. Dersom det var ensbetydende med lekkasjer at kilden ikke var navngitt, ville tallene vært alarmerende. Men det er en for enkel betraktningmåte.

For det første er det ikke klart hva som menes med "lekkasjer". For politiets del bør betegnelsen antakelig reserveres bevisst planting fra ikke-autorisert personell av opplysninger i mediene som etterforskningsledelsen av hensyn til etterforskningen ikke ønsker skal komme ut, eller som på annen måte gis i strid med taushetsplikt eller andre bindende regler. Forsvarerne er ikke pålagt å ta etterforskingstaktiske hensyn, og har i utgangspunktet heller ikke på annen måte taushetsplikt om opplysninger i etterforskningsdokumentene, jf. foran under pkt. 3.5. For forsvarerne er det derfor knapt mulig å gi en meningsfull avgrensning av hva som er "lekkasjer", med mindre man kaller alle opplysninger forsvarere gir uten å bli angitt som kilde for lekkasjer. Noen vil dessuten trolig kalle det en "lekkasje" om forsvareren åpent gir ut sensitiv etterforskningsinformasjon. Om en avis ikke angir kilde betyr ikke det nødvendigvis at kilden vil være anonym, langt mindre at vedkommende "lekket". Det kan være mange årsaker til at avisen ikke navngir kilde. For politiet gjelder spesielt at når en navngitt politikilde har gitt en opplysning som senere gjengis, fremstår dette senere trolig relativt ofte som en anonym opplysning ("politiet har opplyst"). Selv om avisen angir politiet som kilde, behøver ikke de aktuelle opplysningene nødvendigvis stamme fra en enkelt person. Ikke sjelden får journalister informasjonsbrokker som avgiverne oppfatter som ubetydelige, men som samlet gir avisens journalister så mye kunnskap at det oppfattes som en "lekkasje" når det kommer på trykk, selv om ingen av informantene har oppfattet at de har "lekket". Endelig må det - i alle fall teoretisk - tas forbehold for at avisens angivelse av kilde ikke er korrekt, for eksempel at noe som angis som "politikilde" i realiteten er avisens egen spekulasjon eller at informasjonen er hentet fra andre medier som har angitt kilden. Utvalget kjenner ikke til om dette forekommer i praksis, men antar at det ikke er særlig vanlig.

Utvalget har ikke behov for å gi noen presis definisjon av begrepet "lekkasje". Utvalget vil heller ikke trekke noen konklusjon med hensyn til om det forekom "lekkasjer" i Orderudsaken, hvem som i tilfelle stod for dem og i hvilket omfang dette skjedde. Derimot gir undersøkelsen god bakgrunn for noen refleksjoner om bruken av politiet og forsvarerne som uidentifiserte kilder som er nyttige som grunnlag for utvalgets råd om hvordan de to aktørene bør håndtere mediene i fremtiden.

---

⁴⁹ Om taushetsplikt og unntak fra denne plikten, se foran under pkt.3.4..

5.3.6.1 Anonyme politikilder

Ikke navngitte politikilder figurerer i ikke ubetydelig grad i alle avisene i alle fasene. Avisene henviste til "politikilde" nær 400 ganger i undersøkelsesperioden og totalt sett utgjør denne gruppen 10 prosent av avisenes kildegrunnlag.⁵⁰ Selv om noe av dette trolig skyldes at avisen bare angir "politiet" som kilde uten at dette er noe ønske fra den som uttaler seg på vegne av politiet eller av andre grunner ikke kan regnes som "lekkasjer", jf. ovenfor, gir tallene grunn til bekymring. Etter utvalgets oppfatning er det gjennomgående vanskelig å se noen legitim grunn for politiets tjenestemenn til å uttale seg anonymt under etterforskningen.

Ser en på hvilke typer informasjon "politikildene" angis som opphav til, blir bildet tydeligere. Det er for eksempel henvist til ikke navngitte politikilder i 68 tilfeller knyttet til drapsårsak, og politiet oppgis som kilde i hele 196 tilfeller når det gjelder tekniske opplysninger, men uten angivelse av hvem som har gitt opplysningene. Igjen må det tas forbehold, men det er vanskelig å tro at det kan gis plausible forklaringer på at politiet i nær 200 tilfeller angis som anonym kilde for tekniske opplysninger fra en drapsetterforskning. Det må også tas i betraktning at politiet i tillegg like ofte gav opplysninger om drapsårsak og tekniske forhold hvor politikilden ble navngitt.

Etter utvalgets oppfatning indikerer undersøkelsen at det ble gitt uautoriserte uttalelser fra politiet under etterforskningsfasen som det ikke kan gis noen god forklaring på, og at dette nok har skjedd ved atskillige anledninger. Det klare utgangspunkt bør være at politiet gir de opplysninger det ønsker publisert i full offentlighet. Etter utvalgets oppfatning er dette noe politiledelsen bør ta svært alvorlig for å unngå gjentakelser i liknende saker. Angrepsvinkelen bør ikke først å fremst være "lekkasjejakt", men en bedre strategi for å få kontroll over informasjonsflyten fra politiet til mediene i etterforskningsfasen. Et annet spørsmål er selvsagt hvor mye og hva slags informasjon som bør gis.

5.3.6.2 Uidentifiserte advokatkilder

I en stor organisasjon som politiet, kan kildens anonymitet beholdes selv om vedkommendes arbeidssted angis ("en politikilde opplyser"). For opplysninger fra de personlig oppnevnte forsvarerne stiller dette seg selvfølgelig annerledes, og ikke navngitte advokatkilder er - ikke overraskende - på det nærmeste fraværende. Dersom avisen hadde angitt kilden som "fra forsvarhold" eller som "en forsvarerkilde" ville muligheten for identifikasjon være stor, i alle fall om en sammenholdt kildeangivelsen og hvem opplysningen er til skade eller gagn for. Undersøkelsen gir derfor dårligere grunnlag for å vurdere i hvilken grad advokatene "off the record" har gitt opplysninger de ønsker publisert, eller i alle fall ikke har noe imot blir offentlig kjent.

Avisenes kilder er samlet sett ikke identifisert i 22 prosent av tilfellene dersom de ikke navngitte politikildene (10%) holdes utenfor. I hvilken grad forsvarere (og ansatte i politiet) befinner seg blant disse 22 prosent er umulig å avgjøre på generelt grunnlag. Men ser en nærmere på hvilke opplysninger som fremkommer uten at kilden er identifisert, kan det tyde på at også forsvarerne har gitt opplysninger uten at de har villet stå ved dette offentlig.

Tekniske opplysninger fra etterforskningen av saken må antas å befinne seg i sakens dokumenter, og bare der.⁵¹ Saksdokumentene er på etterforskningsstadiet stort sett bare tilgjengelige for politiet selv, forsvarerne og domstolene i forbindelse med begjæringer om

⁵⁰ Se Woldsdal og Partneres rapport side 25 og 27.

⁵¹ Også siktede og vitner kan ha slike opplysninger som de - enten selv eller via sin advokat - lar publisere, men dette er mindre praktisk.

bruk av tvangsmidler. Det er derfor nærliggende å anta at tekniske opplysninger som mediene har fått tilgang på har blitt stilt til disposisjon fra noen av de nevnte, formentlig i all hovedsak fra politiet og forsvarerne. Som nevnt er det her henvist til ikke navngitte politikilder i 196 tilfeller. En ikke navngitt advokatkilde er bare knyttet til tekniske opplysninger i ett tilfelle. Andre uidentifiserte kilder enn politiet og advokater, er imidlertid - i alle fall tallmessig - langt viktigere; i hele 376 tilfeller viste avisene til uidentifiserte kilder for tekniske opplysninger. Selv om politikilder selvsagt kan skjule seg også her, er det neppe for dristig å anta at forsvarerne her må ha spilt en vesentlig rolle. Det må understrekes at også for forsvarerne må det tas de forbehold som er nevnt ovenfor med hensyn til årsakene til at kilden ikke er angitt. Advokatene er for øvrig angitt som navngitt kilde til tekniske opplysninger i 148 tilfeller.

At i alle fall en av forsvarerne i saken har gitt opplysninger til mediene uten å ville bli angitt som kilde fremgår med tydelighet i et intervju med advokat Steinar Wiik Sørvik i Dagbladets helgemagasin 7. april 2001. Advokaten uttalte iflg. avisen:

"Vi lekker som bare det. Jeg har gjort så mye galt i Orderud-saken, som jeg etisk sett aldri hadde trodd jeg skulle gjøre."

Etter utvalgets syn bør de profesjonelle aktørene i straffesaker kunne stå for de opplysningene de gir. I den grad forsvarere gir opplysninger som de ønsker skal bli offentlig kjent, bør de etter utvalgets mening i alminnelighet sørge for at også kilden gjøres offentlig. I den grad forsvarere gir opplysninger som er forutsatt å være anonyme, kan ønsket om å ikke bli angitt som kilde vanskelig ha noen annen begrunnelse enn at man oppfatter det som lovstridig, eller uetisk, å gi opplysningene. Gir forsvarere likevel opplysninger på denne måten, kan det ha flere, lite høyverdige, grunner som en lar ligge i denne sammenheng. En grunn til å gi anonyme opplysninger bør likevel nevnes: Utvalget har inntrykk av at også seriøse aktører i noen tilfeller kan føle et press i retning av å gi uoffisielle opplysninger for å "korrigere" et "uriktig" bilde den annen part har skapt, eller - kanskje mer sannsynlig - som man tror den annen part har sørget for. Etter utvalgets oppfatning bør det settes mye inn på å unngå at partene kommer inn i en uheldig "informasjonsspiral" hvor begge sider gir opplysninger man ideelt sett ikke ønsker skal bli kjent. Utvalget drøfter dette nærmere under pkt. 6, men nevner også her at offentlige opplysninger i mediene uten identifiserbar kilde nettopp er av de forhold som skaper grobunn for mistenksomhet, "lekkasjer" og "motlekkasjer". Mye kan her trolig gjøres ved at begge parter rutinemessig sørger for å bli angitt som kilde og orienterer den annen part om hvilke opplysninger som gis.

5.4 Hensynet til siktede, fornærmede og vitner

5.4.1 Innledning

I et velfungerende demokratisk samfunn har mediene en meget viktig funksjon i forhold til spørsmål knyttet til kriminalitet og straffesaksbehandling. Dette gjelder i forhold til både politiets, påtalemyndighetens og domstolenes virksomhet - men også i forhold til forsvarernes oppgaver.

Informasjon om kriminalitet - enten den er generell eller knyttet til en spesiell sak - er viktig i forhold til den offentlige debatt. Kriminalitetsutviklingen sier mye om den generelle samfunnsutviklingen og gir derfor viktig informasjon til de politiske myndigheter. Enkelt saker kan ofte på en god måte fortelle oss noe om for eksempel manglende lovverk eller om grupper i samfunnet som trenger spesiell oppmerksomhet på en eller annen måte.

Medienes omtale av straffesaker må også normalt antas å ha en generell allmennpreventiv (avskrekkende) effekt. Det er god grunn til å tro at risikoen for å kunne "bli hengt ut i mediene" i noen tilfeller kan bidra at enkeltpersoner og grupper ikke begår kriminalitet.

Mediefokusering på straffesaker er av betydning for å unngå overgrep fra maktapparatets side. Medienes oppmerksomhet mot straffesaksbehandlingen kan bidra at rettssikkerheten ikke svekkes. Mediene gir også personer som mener seg utsatt for overgrep muligheter for å få oppmerksomhet om sin sak. På den annen side er det også av stor betydning at mediene er seg sitt ansvar bevisst fordi medieomtale er kan være belastende for de involverte i en straffesak, enten de er siktet, vitner, pårørende eller fornærmet.

5.4.2 Generelle konsekvenser av medieomtale

I rapporten fra Woldsdal & Partnere A/S fra desember 2000 er det blant annet gjengitt en publikumsundersøkelse gjennomført av Norsk Gallup i august 2000. Et representativt utvalg av personer over 15 år ble stilt spørsmålet:

"Hva tror du er den største belastningen ved å bli innblandet i en straffesak? "

Svaralternativene var følgende:

- pågripelse
- varetektsfengsling
- avhør hos politiet
- omtalt med navn og bilde i mediene.

Undersøkelsen viste at over 70 prosent synes det aller verste ville være å bli omtalt med navn og bilde i mediene. Både pågripelse og varetektsfengsling vurderes altså som mindre belastende.

Folk flest ser det altså som en alvorlig belastning å bli identifisert gjennom mediene i forbindelse med en straffesak. Undersøkelsen gir ikke svar på hvorfor de spurte vurderer medieomtale som så sterkt belastende. Den er heller ikke rettet spesielt mot personer som på en eller annen måte er, eller har vært, innblandet i en straffesak. Det er rimelig å anta at en av grunnene til at dette oppleves som en stor belastning er at slik omtale normalt vil få konsekvenser som oppleves som negative for den det gjelder.

I utgangspunktet lever de fleste personer som blir innblandet i en straffesak sitt liv tilbaketrukket fra mediens daglige søkelys. Fra en vanlig tilværelse endres situasjonen plutselig, ofte uten forvarsel. Personen får kanskje både navn og bilde i avisene og i etermediene. Uansett om rollen er siktet, fornærmet eller vitne, vil den det gjelder ikke lenger kunne regulere nær familie, venner, naboer og arbeidskamerater skal få vite om saken. Medienes vinklinger vil antakelig kunne forme omgivelsenes syn på den personen som blir omtalt.

En konsekvens av medieomtale kan være at det ikke lenger er mulig å få særlig gjennomslag for eget syn på den aktuelle saken i ens omgivelser.

En person som blir omtalt kan ofte ha behov for å forsvare seg overfor mediens versjon, eller for å korrigere. Uttalelser gitt i en slik situasjon kan ofte være lite gjennomtenkte og fremsatt i affekt. For personer uten medieerfaring kan være en utrygg og vanskelig vei å gå, og egne uttalelser kan gjøre vondt verre.

Medieomtale kan ha store konsekvenser for forholdet til familie og venner, avhengig av hvilken rolle vedkommende har i saken. Normalt vil det være mest belastende å fremstå som siktet i en sak, men i visse tilfeller avslører en person sider av seg, som han ønsker å holde skjult, ved å bli fokusert som vitne eller fornærmet i en sak. Å være offer i et

fylleslagsmål på julebord vil for mange være problematisk. Medieomtale kan i slike tilfeller føre til konflikter med ektefelle, samboer, barn eller andre i den nære omgangskrets.

Medieomtale kan også få konsekvenser i arbeidslivet. I verste fall kan saken føre til en oppsigelse og store problemer med å skaffe nytt arbeid. I mindre dramatiske saker vil kanskje arbeidsgiveren miste tilliten den aktuelle personen med konsekvenser for karriere og yrkesmessig utvikling. Selv uten slike konsekvenser kan den enkelte føle at kolleger snakker om ham bak hans rygg og at situasjonen derfor er meget ubehagelig. Dette vil også ofte være situasjonen i forhold til naboer og ute på offentlig sted. I verste fall vil dette kunne føre til at personen isolerer seg og får psykiske problemer.

For noen vil medieomtale oppleves som positivt. Det kan dreie seg om en fornærmet som får utløp for sin frustrasjon overfor en gjerningsmann, eller det som kan oppleves som politiets mangelfulle prioritering av saken. Noen forsvarere ser også ut til å mene at medieoppmerksomhet om saken gangner deres klient. Enkelte søker også publisitet nettopp ved å begå straffbare handlinger for å få oppmerksomhet om "saken".

5.4.3 Konsekvenser av medieomtale for siktede

Vanligvis bruker mediene bare navn og bilde når saken er alvorlig. Det er gjerne i de alvorligste alvorlige volds- eller sedelighetssakene, økonomiske forbrytelser eller narkotikaforbrytelser at navn og bilde brukes. I saker der kjente personer i samfunnslivet er involvert, er ikke saken nødvendigvis av spesielt alvorlig karakter før navn og bilde blir benyttet.

Ovenfor er det redegjort for noen generelle konsekvenser av medieomtale. Disse gjelder selvfølgelig også for siktede personer. Hvilke spesielle tilleggskonsekvenser slik omtale har for siktede personer, er avhengig av sakens alvor og personlige forhold hos siktede.

I de alvorligste sakene vil siktede oppleve at livet blir snudd opp ned. Normalt vil vedkommende bli undergitt frihetsberøvelse, noe som fører til - i hvert fall midlertidig - brudd med familie og venner. I tillegg vil arbeidsforhold normalt opphøre og utsiktene til en lang fengselsstraff være til stede. I en slik situasjon er konsekvensene for den siktede så direkte og følbare på alle områder at konsekvensene av medieomtalen ikke er det vedkommende er mest opptatt av for egen del. Medieomtalen i slike saker kan imidlertid være meget tung å bære for familie og venner. Det er belastende for barn å se bilder av sin far i avisene utlagt som drapsmann eller sexforbryter. Belastningen for familien innebærer vanligvis også en påkjenning også for siktede.

I andre saker - ved kortvarig eller ingen frihetsberøvelse - vil den siktede bli konfrontert med medieomtalen hele tiden. Denne formen for "kjendisstempel" vil for de fleste være svært belastende.

Medieomtalen kan være preget av karakteristikk som "øksemorderen", "giftmorderen", og andre medieskapt uttrykk. Slike karakteristikk kan hefte ved den siktede i overskuelig fremtid hvis de blir gjentatt ofte nok. Slike merkelapper mangler nyanser og utelater ofte mange siktetes tragisk forhistorie.

Spesielt i noen torpedo- og gjengmiljøer kan det synes som om det gir status å bli omtalt i mediene. I noen miljøer vil slik mediefokusering muligens være god markedsføring for fremtidig kriminell virksomhet.

Noen forsvarere oppfatter det antakelig også som en taktisk fordel å få medieomtale av alle forhold som taler til klientens fordel, både av faktisk og personlig art.

5.4.4 Konsekvenser av medieomtale for fornærmede, vitner og pårørende

Normalt blir ikke fornærmede og vitner fokusert av mediene på samme måte som en siktet. Men i noen saker kan medieinteressen også rette seg mot et vitne, en fornærmet eller pårørende. I en slik situasjon kan både vitner og fornærmede være i en følelsesmessig labil situasjon som kombinert med liten erfaring kan føre til lite gjennomtenkte utspill som kan få konsekvenser i ettertid. Som eksempel på dette kan nevnes vitner som står frem med sine observasjoner uten å tenke gjennom at gjerningsmannen tilhører et hardt kriminelt miljø. Konsekvensene av dette kan være trusler og påfølgende frykt i lang tid fremover, noe som igjen kan få konsekvenser for vedkommendes vitneprov for politiet og/eller domstolene.

For enkelte fornærmede kan medieomtale virke spesielt belastende. Omgivelsene vil lett stille seg noe skeptisk til en fornærmet som fremstår som naiv og lettlurt i en bedragerisak eller som i sterkt beruset tilstand blir slått helseløs. For fornærmede i voldtektsaker og andre sedelighetsaker kan omtale oppfattes som meget belastende.

Det er også eksempler på fornærmede og vitner som tydelig soler seg i medieomtalen. Det kan i enkelte tilfeller virke som enkelte ønsker å utnytte mediemuligheten for alt den er verdt.

Noen fornærmede, eller deres advokater, kan se det som hensiktsmessig med medieomtale for å skape oppmerksomhet om saken, for eksempel for å unngå at den blir henlagt eller for å sørge for at den prioriteres av politiet.

5.5 Hensynet til etterforskningen

Utviklingen i de senere år har gått i retning av en mer aktiv kriminaljournalistikk, spesielt fra noen større aviser og TV-kanaler. Dette karakteriseres ved at journalistene ofte er på et åsted like raskt som politiet og tar bilder eller sender direkte fra stedet på TV. Senere følges etterforskningen kanskje fra time til time på enkelte TV-kanaler og av avisenes nettredaksjoner. I tillegg til dette driver noen journalister egen etterforskning der impliserte i en sak kan være intervjuet før politiet har foretatt sine avhør. Etter avhør hos politiet blir aktuelle personer intervjuet igjen for at mediene skal få oversikt over hvilke opplysninger politiet har mottatt.

Den moderne kriminaljournalistikken kan ha både positive og negative konsekvenser for etterforskningen.

I mange sammenhenger er det viktig å få ut opplysninger til allmennheten om en forbrytelse som er begått så snart som mulig. Da kan politiet raskt få inn viktige opplysninger og observasjoner som i heldigste fall kan føre til rask oppklaring av en sak. Vitneobservasjoner som innhentes raskt er normalt mer pålitelige enn informasjon som innhentes på et senere tidspunkt. I dag kan politiet raskt få ut etterlysninger av personer, kjøretøy osv .

Aktive journalister kan i sakens innledende fase gi politiet informasjon som kan bli nyttig i etterforskningen.

På den annen side kan journalistikken vanskeliggjøre både politiets taktiske og tekniske etterforskning. Hvis de faktiske forhold i en sak er publisert i mediene før politiet har mulighet til å gjennomføre etterforskningen, vil de impliserte være a jour med hvilke opplysninger politiet har. Dette gjør det vanskelig å konfrontere både siktede og vitner

med opplysninger andre har gitt i saken uten at vedkommende får forberedt seg på spørsmålene.

Det samme gjelder opplysninger som blir gitt i mediene om funn gjort på et åsted. Det kan være av avgjørende betydning å kunne konfrontere både siktede og vitner med slike funn uten at dette har vært kjent på forhånd. Ikke minst er dette viktig for å avsløre uriktige tilståelser.

Et annet aspekt ved den "nye medieverden" er at politiet hele tiden må forholde seg til et stort antall medier. Spesielt i innledningsfasen vil det gå med en del tid til å svare på mediehenveler. Også i forkant av en politiaksjon eller pågrepelse må politiet bruke noe tid for å planlegge medieoppfølgingen. Noen ganger ser politiet at opplysninger mediene bruker gir et skjevt bilde av saken, noe som kan føre til at politiet føler behov for å rette opp et skjevt mediebilde. Oppmerksomheten fører også til at saker skaper debatt i politiske miljøer eller hos andre samfunnsengasjerte personer, noe som kan føre til et ønske om å få politiet med i debatten. Dette er positivt, men kan trekke ressurser bort fra aktivt etterforskningsarbeid.

Det har skjedd i enkelte saker at tjenestemenn - som har hatt en spesiell rolle i en sak, for eksempel som det mediene benevner som "politiagent" - har blitt omtalt både med navn og bilde. Dette er ødeleggende for den enkelte tjenstemanns fremtidige arbeid på området, og kan også innebære en stor sikkerhetsrisiko.

Mediefokusering kan også føre til at personer som har viktige opplysninger ikke kontakter politiet av frykt for at dette vil føre til at de havner i mediene med både navn og bilde.

5.6 Påvirkes dommere av medieomtale?

Et omdiskutert spørsmål er om, og i tilfelle i hvilken grad, dommere påvirkes av medieomtale, om lekdommere lettere lar seg påvirke enn juridiske dommere og om påvirkning nødvendigvis er uheldig. Heller ikke utvalget har noen endelige svar på disse spørsmålene, men har gjort seg noen tanker om problemstillingene.

Om en tiltalt er skyldig til straff er et alvorlig spørsmål. For at resultatet av saken skal bli riktig, er behandlingsmåten avgjørende. Selv om alle systemer har sine svakheter, er det ikke tvilsomt at rettslig behandling er den sikreste måte å opplyse en straffesak. Saken behandles i samsvar med prosessuelle garantier utviklet gjennom lang tid og som i grunntrekkene gjennomgående er like i de fleste rettsstater.

Etter utvalgets oppfatning er regelen i straffeprosessloven § 305 en fundamental rettssikkerhetsgaranti:

"Ved avgjørelsen av hva som anses bevist, tas bare i betraktning de bevis som er ført under hovedforhandlingen."

En viktig bakgrunn for denne regelen er selvsagt at det skal være mulig for partene å kontrollere om som fremføres, og ha anledning til å føre motbevis (det kontradiktoriske prinsipp).

Jo flere og mer detaljerte opplysninger, og synspunkter ("forhåndsprosedyre"), som fremkommer i mediene før og under rettens behandling av saken, jo vanskeligere må det antas å være for rettens medlemmer å etterleve regelen i straffeprosessloven § 305. I hvilken grad dommere faktisk påvirkes av medieomtale, er det så vidt utvalget er kjent

med ikke gjort noen forsøk på å undersøke. At det er en reell fare for dette, synes å være oppfatningen blant noen fagjurister.⁵²

For utvalget er det ikke grunn til å gå nærmere inn på om dommerne faktisk påvirkes av medieomtale. Det er nok å konstatere at det foreligger en reell fare for at dommere kan påvirkes av opplysninger i mediene. Det er uheldig av flere grunner: Opplysningene lar seg ikke kontrollere og partene vet ikke hvilke medier dommerne har fulgt med i, og dermed hvilken informasjon den enkelte dommer har fått. I en kollegial domstol (og i en jury) kan dommerne ha fått ulik informasjon gjennom massemediene, og - kanskje viktigst - partene har ingen mulighet til å imøtegå de opplysninger dommerne måtte ha fått gjennom den offentlige omtalen av saken.

Uansett om dommere faktisk blir påvirket av medieomtale, er det etter utvalgets oppfatning av betydning hva folk flest tror om dette. Gallupundersøkelsen viser at et solid flertall (61,1%) svarer bekreftende på dette spørsmålet: *"Dersom den såkalte "Orderudsaken" fremmes for domstolene, tror du eller tror du ikke, at dommernes avgjørelse vil være påvirket av mediens omtale av saken?"*

Svarene fordelte seg slik:

- sterkt påvirket 18,9%
- litt påvirket 42,2%
- ikke påvirket 30,9%
- vet ikke 7,7%

Det ser ut til at menn i større grad enn kvinner tror dommerne vil være påvirket, at flere yngre enn eldre tror dommerne vil være påvirket og at befolkningsgrupper med høy inntekt heller mer i samme retning enn lavinntektsgrupper. Bildet er likevel entydig: et flertall av befolkningen tror at dommerne vil være påvirket av medieomtalen.

Siden det må antas at også folk flest mener at dommerne skal gå til sin oppgave med åpent sinn og at en straffesak skal avgjøres ut fra det som kommer frem i retten, ikke i massemediene, gir disse tallene grunn til bekymring. Uansett hva man måtte mene om hvordan det i realiteten forholder seg ("riktig svar" er formentlig "vet ikke"), må det gjøre noe med allmennhetens tillit til rettsvesenet hvis over 60% av befolkningen mener at dommerne i en konkret sak blir påvirket av massemediene. (Undersøkelsen sier selvsagt ikke noe om på hvilken måte, eller i hvilken retning, folk tror dommerne påvirkes.)

5.7 Medieomtale og påvirkning av allmennheten

Medieomtale er en viktig forutsetning for allmennprevensjon; det hjelper lite om forbrytelser oppklares og at de skyldige straffes dersom dette ikke blir kjent. Massemediene fyller her en viktig funksjon som strafferettspleien er avhengig av.

Medieomtale kan imidlertid føre til at folk flest gjør seg opp en oppfatning om skyldspørsmålet i en sak lenge før det foreligger endelig dom. Etter utvalgets oppfatning er det interessant å forsøke og komme noe nærmere i hvilken grad allmennheten allerede på etterforskningsstadiet, basert på medieomtalen, gjorde seg opp en oppfatning om skyldspørsmålet i en sak som var mye fremme i pressen.

---

⁵² Eksempelvis uttalte førstelagmann i Borgarting lagmannsrett, Nils Erik Lie, til Dagbladet (Magasinet) 7. april 2001 bl.a.: "Dommere er mennesker som alle andre, og lar seg påvirke. Det er klart at jo mer det argumenteres energisk for et syn for en sak i media, jo vanskeligere blir det å se bort fra det.". Ass. riksadvokat Hans-Petter Jahre uttalte i Lov og Rett 2001 side 257: "Dommere klarer antakelig like lite som andre mennesker å stenge alle inntrykk ute, og det kan være fare for at slik omtale ubevisst kan farge dommernes syn på saken og

Norsk Gallup stilte følgende spørsmål: "Har du, eller har du ikke, gjort deg opp en mening om en eller flere av de siktede i saken (Orderudsaken) er skyldig eller ikke?"

Svarene var som følger:

- Ja, har en oppfatning 45,6%
- Nei, har ingen oppfatning 45,9%
- Vet ikke 8,4%

Det er selvsagt umulig trekke noen slutninger om de spurte mener en eller flere av de siktede er skyldig. Det interessante er at nær halvparten av befolkningen, allerede før tiltalen var tatt ut og saken behandlet i retten, har en oppfatning av skyldspørsmålet. Woldsdal og Partnere AS mener dette neppe er "veldig dramatisk tatt i betraktning den enorme mediedekningen saken har fått" (side 9).

Etter utvalgets oppfatning er resultatet oppsiktsvekkende. Det er forbausende at en så stor andel synes de har grunnlag for å gjøre seg opp en mening om skyldspørsmålet basert på medieomtale på etterforskningsstadiet. Hvor mange som gjør seg opp en oppfatning vil selvsagt variere med arten av de opplysninger som gis. Jo klarere saken synes å være, jo flere vil antakelig danne seg en oppfatning. Men stort "medietrykk" kan kanskje også i seg selv lede til at mange gjør seg opp meninger. Muligens har det sammenheng med dette at blant personer bosatt i Oslo/Akershus hadde hele 53,3% en oppfatning av skyldspørsmålet.

I alle fall i den grad folk måtte mene at en eller flere av de siktede er skyldige, er det uheldig at de "dømmes" på bakgrunn av informasjon som kommer frem i mediene. At så mange gjør seg opp en mening på grunnlag av presseomtale, gjør at forsvarerne kan føle et behov for å forsøke å ivareta klientens interesser også overfor allmennheten.

Forhåndsstandpunkt til skyldspørsmålet er også bekymringsfullt i et annet perspektiv: Ikke bare tror folk flest at dommere lar seg påvirke av medieomtalen, men svarene på dette spørsmålet viser at nær halvparten av dem man kan forvente å finne som meddommere eller jurymedlemmer allerede på etterforskningsstadiet faktisk hadde gjort seg opp en mening om skyldspørsmålet. Selv om deres oppfatning selvsagt kan endres, og selv om tidligere informasjon kanskje overskygges av den massive informasjonsformidling som finner sted under hovedforhandlingen, kan det bli reist tvil om slike personer har den nødvendige objektivitet som dommere. Igjen er det vanskelig si om forhåndspåvirkning faktisk spiller noen rolle for domsresultatet. Men det kan ikke være egnet til å inngi tillit hos de tiltalte at statistisk sett hadde halvparten av deres dommere gjort seg opp en oppfatning om deres skyld allerede på etterforskningsstadiet. (Utvalget har selvsagt intet grunnlag for å gjøre noen antakelser om hvordan dette forholdt seg i den konkrete saken.)

Utvalgets undersøkelse sier intet om hvor mange som hadde en oppfatning av skyldspørsmålet etter at tiltalen var tatt ut, eller under hovedforhandlingen, men det er vel sannsynlig at flere danner seg en mening jo lenger prosessen har pågått.

5.8 Allmennhetens oppfatning av politiet og forsvarerne

Både forsvarere og politi/påtalemyndigheten er i utpreget grad avhengig av tillit. Det er derfor av betydelig interesse om deres opptreden i offentligheten påvirker allmennhetens tillit til dem.

Følgende spørsmål ble stilt i gallupundersøkelsen:

Vil du si at mediernes formidling av Orderudsaken har styrket eller svekket den alminnelige tillit til politi- og påtalemyndigheten og forsvarsadvokatene?

Svarene fordelte seg slik:

	Politi/påtalemynd.	Advokatene
• styrket	5,5%	14,6%
• svekket	51,4%	31,6%
• ingen endring	30,2%	34,7%
• vet ikke	12,7%	19,0%

Både politi/påtalemyndighet og forsvarerne ser ut til å være kommet *svekket ut av medieomtalen av saken*. Dette er bekymringsfullt siden begge grupper er avhengig av tillit. Reduseres tilliten til politi og påtalemyndighet kan det være fare for at befolkningen blir mindre innstilt på å bidra med opplysninger som kan oppklare en sak. Mange kan også føle seg mer utrygge. Svekket tilliten til forsvarerne, vil advokatenes gjennomslagskraft kunne reduseres.

Selv om tilliten til begge gruppene synes redusert kom forsvarerne bedre ut enn politi/påtalemyndighet. En tredel mener at tilliten til forsvarerne er svekket, mens over halvparten mener det samme om politi/påtalemyndighet. Dessuten har 15% fått økt tillit til forsvarerne mens bare ca 5% mente politi/påtalemyndigheten hadde kommet styrket ut av medieomtalen av saken. Selv om spørsmålet gjaldt den *alminnelige* tillit til politi/påtalemyndighet og forsvarerne, kan det være at noen av svarene som gjaldt tilliten til politi/påtalemyndighet var farget av at saken da spørsmålet ble stillet kanskje ble oppfattet som ikke oppklart. At en så alvorlig sak ikke var oppklart, kan i seg selv ha ført til redusert tillit.

6. Utvalgets forslag

6.1 Innledning

I samsvar med sitt mandat fremsetter utvalget nedenfor forslag til felles normer for uttalelser fra politiet og forsvarerne på etterforskningsstadiet. Videre fremmes forslag om utredning av en del regelendringer og enkelte andre tiltak utvalget mener kan bedre medieomtale, og kanskje også forholdene for pressen. Det gis også noen råd og tips for uttalelser til mediene.

6.2 Veiledende normer for uttalelser til mediene på etterforskningsstadiet fra politi/påtalemyndighet og forsvarere

1. Vis respekt for mediernes sentrale rolle som informasjonsformidler.

Et levende demokrati og rettssamfunn er avhengig av velinformerte og aktive medier. Allmennheten har krav på saklig og utfyllende informasjon om alle viktige samfunnsforhold, herunder straffesaker. For straffesakene er det nødvendig at informasjon om så vel forbrytelsen som etterforskningen, irretteføringen, og eventuell soning formidles til allmennheten. Både politiet og forsvarerne har et ansvar for å bidra til at mediene settes i stand til å løse denne oppgaven.

Det trenger ingen nærmere begrunnelse at et velfungerende politi og rettsapparat er særdeles viktig. Men nesten like viktig er at folk gis mulighet til å bedømme i hvilken grad dette er tilfelle. Her spiller mediene en helt avgjørende rolle som informasjonsformidlere. Gjennom mediernes dekning av kriminalsaker - fra forbrytelse

til endelig dom - får publikum kunnskap om hvilke straffbare handlinger som begås, hvordan de etterforskes, hvordan de impliserte behandles og hva utfallet blir. På den annen side blir ikke det store flertall av straffesakene omtalt i mediene. Det er derfor en fare for at det bildet som formidles er skjevt. For eksempel at leserne lett kan få inntrykk av en betydelig økning i antallet drap til tross for at drapstallene de siste årene har ligget noenlunde konstant. Heller ikke politiets hverdag formidles nødvendigvis i særlig grad fordi mediene, naturlig nok, konsentrerer sin oppmerksomhet om de mest oppsiktsvekkende sakene, eller hvor noe har gått galt.

Det er i praksis mediene som ivaretar den viktige kontrollmuligheten som ligger i offentlighetsprinsippet. Tilhørere til rettssaker vil nødvendigvis være få, men journalisters rettsreferater kan nå ut til alle som måtte være interessert. Igjen er det selvfølgelig et faktum at bare et lite antall saker dekkes av journalister og at det generelle inntrykket av rettspleien kan bli preget av medienes prioriteringer.

Mediene har også en sentral rolle som premissleverandør og arena for den alminnelige kriminalpolitiske debatt. I stor grad er både hvilke temaer som tas opp og kvaliteten på debatten avhengig av forhold som journalistenes interesser, prioriteringer og kunnskap. Men også politiet og forsvarerne har et medansvar for et godt offentlig ordskifte.

Politiet har utvilsomt en viktig informasjonsoppgave overfor allmennheten. Men politiet har også en betydelig interesse av medienes virksomhet for å løse sine oppgaver. Ved at straffesaker omtales i mediene får politiet store mengder viktig informasjon fra publikum - "den store detektiven" - som kan lede til oppklaring av saken. Det kan gjelde vitner som politiet ikke var klar over, tekniske funn og andre viktige opplysninger. Medieomtale kan resultere i tips, også anonymt, som kan bringe etterforskningen fremover. Det kan også være nødvendig for politiet å korrigere misforståelser eller uriktige eller usanne rykter som har fremkommet offentlig. Slike forhold kan være en betydelig belastning for enkeltpersoner eller grupper, og kan også bringe etterforskningen i feil spor.

Et hovedformål med straffeforfølgningen er at den skal virke avskrekkende, - allmennpreventivt. Det er en forutsetning for allmennprevensjonen at det blir kjent at forbrytelser oppklares og at de skyldige blir straffet. I praksis er mediene her noe nær enerådende som informasjonskilde for befolkningen. Selv om dette kan endres noe ved mer aktiv informasjonsvirksomhet fra myndighetenes side, ikke minst gjennom Internett, må det antas at omtale av straffesaker i mediene vil være en forutsetning for straffens allmennpreventive effekt i overskuelig fremtid.

Også forsvarerne kan være avhengig av en aktiv og levende presse. Dels kan medieomtale føre til at avgjørende informasjon til gunst for siktede kommer fram, dels kan det være behov for å korrigere og balansere opplysninger som er fremkommet offentlig fra politiet, andre kilder eller som følge av medienes egne undersøkelser.

Noen medier driver i større saker egen "etterforskning". I noen tilfeller fører dette til at nye opplysninger kommer frem og kan bidra til oppklaring av saken. Men denne virksomheten kan også skade etterforskningen. Vitner kan påvirkes av å bli intervjuet av journalister før politiet får anledning til å avhøre dem, og dermed kan kvaliteten på senere politiavhør bli redusert. Publiserte opplysninger fra åstedet, handlingsmønstre og sentrale vitneopplysninger, kan muligheten til å kontrollere troverdigheten av en senere forklaring forringes. Ikke sjelden er politiet avhengig av at opplysninger fra et åsted ikke er kjent for å kunne avsløre en uriktig tilståelse.

2. Vær bevisst at enhver er å anse som uskyldig inntil endelig dom foreligger.

For politiet og påtalemyndigheten gjelder uskyldspresumsjonen under hele etterforskningsperioden og til saken er endelig avsluttet. Utvalget har omtalt det nærmere innholdet i dette prinsippet under pkt. 3.3 og der trukket opp grensene for hvilke uttalelser som kan gis.

Forsvarerne er neppe rettslig sett bundet av uskyldspresumsjonen idet EMK retter seg mot myndighetshandlinger. Men etter utvalgets oppfatning taler alt for at også forsvarerne bør følge det prinsipp som er nedfelt i EMK art. 6(2): *“Enhver som blir siktet for en straffbar handling, ... antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven”*. Konkret innebærer dette at en forsvarer, etter utvalgets oppfatning, må være ytterst varsom med å komme med offentlige uttalelser som kan identifisere en alternativ gjerningsmann.

3. Ta hensyn til at medieomtale kan være en betydelig tilleggsbelastning.

Utvalget har under pkt. 5.3 og 5.4 redegjort for publikumsundersøkelsen fra Norsk Gallup og gitt utvalgets vurderinger av fordeler og ulemper ved medieomtale for de impliserte i straffesaker. Et av svarene fra publikumsundersøkelsen er oppsiktsvekkende. På spørsmålet: Hva tror du er den største belastningen ved å bli innblandet i en straffesak?, svarte over 70% at de synes det aller verste ville være å bli omtalt med navn og bilde i mediene. Både pågripelse og varetektsfengsling mente man ville være mindre belastende. Selv det kan knytte seg noe usikkerhet til tolkningen av svarene, bør dette resultatet tjene som en kraftig advarsel. Både politiet og forsvarerne bør være særdeles varsomme med å gi opplysninger som kan bidra til å identifisere mistenkte, fornærmede, vitner og andre berørte.

Mye kan tyde på at journalister er i utakt med befolkningen mht. når det er riktig å publisere navn på personer som er involvert i nyhetshendelser, jf. IJ-rapport 4/2001 side 58 hvor det bl.a. fremgår at krimjournalister og befolkningen har helt ulik oppfatning på dette punkt.

En konsekvens av den opplevde belastningen ved å bli omtalt i mediene i forbindelse med en straffesak, er at vitner kan vegre seg for å stå frem med viktige opplysninger. Politiet erfarer at det i enkelte saker blir stadig vanskeligere å få forklaringer fra impliserte. En av årsakene oppgis å være frykt for å bli eksponert i mediene. Dette kan dels skyldes at siktede og vitner tilhører samme miljø og frykter represalier, men også en generell motvilje mot å bli omtalt i pressen. Dersom vitner, fornærmede eller pårørende risikerer å bli eksponert på en slik måte at det oppleves som belastende, er det fare for at politiet ikke får tilgang på viktig informasjon. En pågående presse kan på denne måten ikke bare påføre sakesløse personer påkjenninger, men også være til hinder for oppklaring av straffesaker.

4. Gi ikke uttalelser eller opplysninger anonymt. Be om å bli oppgitt som kilde.

Utvalget har under pkt. 5.3.6 omtalt pressens bruk av anonyme politikilder og uidentifiserte advokatkilder. Selv om det kan hefte noen usikkerhet ved hvor mye informasjon som faktisk gis anonymt, er det utvalgets oppfatning at undersøkelsen fra Woldsdal & Partnere viser at dette gjøres i atskillig omfang. I utvalgets egen spørreundersøkelse blant journalister svarer 9 av 13 at de svært sjelden, eller sjelden, opplever lekkasjer fra politiet, en sier til tider, en ofte og to vil ikke svare av prinsipielle grunner. Når det gjelder forsvarere svarer 5 av 13 at de sjelden opplever

lekkasjer, to svarer at det ofte er lekkasjer, to svarer "oftere enn politiet", en sier til tider og en vil ikke svare av prinsipielle årsaker.

Også undersøkelsen til Høst og Bodahl-Johansen (IJ-rapport 4/2001) gir støtte til dette. Vel 40% av journalistene i denne undersøkelsen svarer at de har opplevd lekkasjer fra politiet i løpet av de siste 12 månedene. I tillegg ønsket 20% ikke å svare på spørsmålet. Nesten 40% svarer at de ikke har opplevd lekkasjer fra politiet. Til sammenligning svarer vel 40% av respondentene at de har opplevd lekkasjer fra forsvarerne, mens vel 25% ikke ønsker å svare på spørsmålet. Av de spurte sier 30% at de ikke har opplevd lekkasjer fra forsvarerne. Samlet sett gir dette et temmelig bastant inntrykk av relativt omfattende lekkasjer fra både politiet og forsvarerne.

Det er vanskelig å se noen grunn til at de profesjonelle aktørene i straffesaker skal gi opplysninger anonymt til mediene. Dersom en forsvarer eller en ansatt i politiet velger å gi opplysninger til mediene, og dermed til offentligheten, må han eller hun kunne stå for dette. I noen tilfeller har utvalget inntrykk av at anonymiteten ikke er tilsiktet fra avgiverens side, for eksempel når det heter at "politiet opplyser". Det kan også tenkes, i alle fall teoretisk, at det mediene angir som anonyme kilder i realiteten er journalistenes egne spekulasjoner, resultatet av egen etterforskning eller lignende. Etterlates det et inntrykk av at det er avgitt anonyme uttalelser, leder dette lett til reaksjoner fra den annen side. Etter utvalgets oppfatning er det derfor viktig at man uttrykkelig ber om å bli angitt som kilde.

Det kan være grunner til at opplysninger gis anonymt, men etter utvalgets oppfatning er ingen av dem beskyttelsesverdige.

Unngås anonymitet, vil grobunnen for misforståelser og spekulasjoner bli redusert. Informasjon fra kjent avsender er mer troverdig og profesjonell. Man kan også falle for fristelsen til å komme med upresise eller direkte feilaktige opplysninger under dekke av anonymitet. Det er også grunn til å tro at krav om at kilden skal angis reduserer omfanget av uønsket informasjon til mediene. Også journalister vil formentlig være interessert i at de profesjonelle aktørene står åpent fram, jf. "Vær varsom plakaten" pkt. 3.1: "Pressens troverdighet styrkes ved at kildene for informasjon identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med behovet for å verne kildene." I pkt 3.2 heter det videre: "Ved bruk av anonyme kilder må det stilles særskilte krav til kildekritikk."

Bruk av anonyme kilder kan lettere føre til en uheldig opptrapping av uttalelser fra partene. Forsvareren kan for eksempel lett reagere på det som oppfattes som uheldige opplysninger fra "en politikilde" og møte dette med en "styrt lekkasje" som i sin tur leder til ytterligere uautorisert informasjonsflyt fra den annen side.

5. Gi saklig informasjon.

I straffesaker baserer mediene seg i stor utstrekning på opplysninger fra politiet og forsvarerne. Skal journalistene kunne fylle sin informasjonsoppgave, er de selvsagt avhengige av at politiet og forsvarerne gir korrekt og dekkende informasjon og at den ikke er motivert av usaklige hensyn.

Både politifolk og forsvarere kan bli fristet til å gi opplysninger ut fra vikarierende motiver.

Politiets informasjonsvirksomhet er todelt. Dels skal politiet gi allmennheten nøktern og saklig informasjon om straffesaker, dels gi opplysninger for bedre å kunne løse sine

oppgaver. Men det kan neppe være tvil om at også andre motiver i noen tilfeller gjør seg gjeldende. Ønske om å fremme egen karriere – enten innenfor eller utenfor etaten – kan være et motiv. Videre kan også ansatte i politiet ønske å "pleie sitt ego" ved å bli fokusert i mediene. I noen tilfeller kan det også se ut til at et ønske om å vise hvor "flinke" politiet er, blir styrende og reduserer saklighetsnivået.

For forsvarere må selvsagt hensynet til klienten være overordnet også for uttalelser til mediene. Likevel er det utvalgets inntrykk at forsvarere i noen tilfeller gir opplysninger som tjener advokaten selv snarere enn klienten. Bakgrunnen kan være et ønske om å "høyne kjendisfaktoren" for slik å utvide klientgrunnet eller å pleie egen forfengelighet. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at så mange som 20% av forsvarerne i utvalgets undersøkelse oppgir at de sjelden konfererer med klienten før de gir opplysninger til mediene. Videre er det grunn til å minne om at folk flest, i henhold til publikumsundersøkelsen, mener at den største belastningen ved å bli innblandet i en straffesak er medieomtalen.

6. Vurder å gi informasjon til øvrige parter om hvilke opplysninger du gir til mediene.

Politiet og forsvarerne har selv kontroll over hvilke opplysninger de ønsker å gi til mediene. Men det er etter utvalgets oppfatning grunn til å bedre kommunikasjonen dem i mellom når det gjelder hvilke opplysninger som gis til mediene. Utvalget anbefaler at begge parter informerer, helst på forhånd, om hvilke opplysninger som tenkes gis. En vil da trolig kunne redusere misforståelser og at den annen part reagerer på uriktig grunnlag. Denne "bumerangeffekten" gjør seg lett gjeldende når man av en journalist konfronteres med hva den annen part angivelig skal ha uttalt. Ved å informere om hvilke opplysninger som gis, blir det vanskeligere for mediene uriktig å sette to parter opp mot hverandre og skape konflikt.

I noen tilfeller kan det også være grunn til å diskutere hvilke opplysninger som bør gis, på hvilket tidspunkt, på hvilken måte og av hvem.

Inviteres det til pressekonferanser bør den annen part i alminnelighet orienteres om dette, og gis anledning til å være til stede.

7. Utlever ikke straffesaksdokumenter uten samtykke fra politiet.

For politiet og påtalemyndigheten er adgangen til å gi fra seg straffesaksdokumenter meget begrenset i henhold til straffeprosessloven og påtaleinstruksen, mens den rettslige situasjonen er en annen for forsvarerne, jf. kap. 3.

Utvalget er av den oppfatning at forsvarerne ikke bør gi fra seg straffesaksdokumenter selv om dette for deres vedkommende ikke er lov- eller forskriftsregulert. Dette er i samsvar med retningslinjene for forsvarerne av 19. november 1999 pkt. 5.3 hvor det heter "*Dokumenter skal ikke utleveres uten samtykke fra politiet.*"

Bakgrunnen for dette standpunktet er selvsagt de grunnleggende hensyn som ligger bak taushetspliktreglene som gjelder for politiet og påtalemyndigheten. Dersom forsvarerne gir ut dokumenter som omfattes av politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt, kan dette bl.a. alvorlig svekke de involvertes personvern.

8. Unngå forhåndsprosedyre.

Straffesaker skal behandles i, og avgjøres av, domstolene. Uansett om de fremtidige dommerne faktisk lar seg påvirke av forhåndsomtale, minner utvalget om at publikumsundersøkelsen viste at over 60 % av befolkningen mener at dommerne i en konkret sak (Orderud-saken) ble påvirket av mediernes omtale av saken, jf. nærmere under pkt. 5.6.

Allerede det forhold at en stor del av befolkningen ser ut til å *tro* at dommerne lar seg påvirke av medieomtale av en sak, tilsier etter utvalgets oppfatning at partene må unngå at deres informasjonsvirksomhet glir over i argumentasjon som kan knyttes til avgjørelsen av siktedes skyld, såkalt "forhåndsprosedyre". Det samme gjelder "styrte lekkasjer" for å påvirke sakens utfall eller offentlighetens oppfatning av den. Uttalelser som "min klient anser seg uskyldig i saken" eller "etter politiets oppfatning er det skjellig grunn til mistanke mot den pågrepne", er selvsagt akseptable.

Selv om påvirkning av dommere og av offentligheten naturlig nok står i fokus, er det også en fare for at politiet, påtalemyndigheten og vitner kan påvirkes på en uheldig måte. I alle fall kan offentligheten *tro* at det foreligger en slik påvirkningsmulighet.

Forhåndsprosedyre og "lekkasjer" kan skyldes flere forhold, bl.a. de omstendigheter utvalget har pekt på under norm 4 og 5. Men det kan også - og antakelig oftere - skyldes at en uheldig uttalelse fører til en motreaksjon som kan utvikle seg til en omfattende offentlig argumentasjon, eller endog systematiserte "lekkasjer". Dette kan bl.a. motvirkes ved at man sørger for å orientere på forhånd om den informasjon man vil gi til pressen, og ved å stå fram som kilde.

På den annen side har offentligheten - via mediene - et rimelig krav på å bli informert om straffbare forhold og etterforskningen av dem. Partene må søke å balansere hensynet til informasjon til offentligheten mot faren for påvirkning. Her er det rom for skjønn.

Det er videre utvalgets oppfatning at partene ikke bør delta i debattprogrammer om de faktiske forhold i de saker de selv er involvert i. Forhåndsprosedyring blir nærmest umulig å unngå, og er den annen part ikke tilstede, ivaretas heller ikke kontradiksjonen.

Et forsøk på ikke å diskutere selve saken, men kun ta for seg mer generelle problemstillinger, har i praksis vist seg å være svært vanskelig. På den annen side kommer generelle spørsmål oftest opp i tilknytning til en konkret sak. Etter utvalgets oppfatning bør sentrale aktører som politiet, påtalemyndigheten og forsvarere neppe være avskåret fra å delta i prinsipielle debatter av frykt for å komme enkeltsaken for nær. Men deltakelse krever atskillig varsomhet, og det må gjøres klart at man ikke kan eller vil diskutere den enkelte sak. Det kan ofte være lettere å delta i denne type program dersom man selv ikke er engasjert i den sak som foranlediget debatten, idet man da selvsagt ikke kan gi seg til å diskutere en sak man bare kjenner fra offentlig omtale. Er man selv engasjert i saken, kan det derfor være grunn til å overlate til andre å delta i debatten. Vurderer man å delta i et debattprogram med utgangspunkt i en sak man selv ikke har detaljkunnskap om, kan det være god grunn til å rådføre seg med kolleger som er engasjert i saken. Det kan være aktuelt å diskutere om det skal deltas, hvem som i tilfelle bør møte og eventuelt få noen råd om hvilke temaer man bør konsentrere seg om, eller ikke uttale seg om.

9. Tenk på at dine uttalelser kan svekke troverdigheten til deg selv og din profesjon.

Når ansatte i politiet uttaler seg offentlig er det selvsagt som representanter for etaten. Allmennheten vil ikke bare gjøre seg opp en oppfatning om den som kommer med uttalelsene, men også trekke slutninger om den etat vedkommende representerer. Selv om forsvarervervet er personlig og advokaten i straffesaker ikke representerer andre enn sin klient, er det neppe tvil om at forsvarernes opptreden i mediene også har betydning for allmennhetens oppfatning av forsvarere som gruppe.

Som nevnt under pkt. 5.7 har utvalget fått gjennomført en publikumsundersøkelse hvor man stilte flg. spørsmål: *Vil du si at medienes formidling av Orderudsaken har styrket eller svekket den alminnelige tillit til politiet og påtalemyndigheten og forsvarsadvokatene?*

Det framgår at både politi/påtalemyndighet og forsvarerne har kommet *svekket ut av medieomtalen av saken*. Selv om det kan være flere forklaringer på dette, bør det mane til varsomhet når henholdsvis ca. 50% og 30% av befolkningen mener at den *alminnelige* tillit til politiet/påtalemyndigheten og forsvarerne har blitt svekket som følge av medienes formidling. Selv om Orderud-saken var spesiell, gir tallene grunn til bekymring. I saker med stor medieinteresse bør det legges betydelig vekt også på hvilke mer langsiktige konsekvenser ens uttalelser og handlinger kan få for ens egen profesjon. Selv om ovennevnte undersøkelse ikke gir svar på *hva* den reduserte tilliten skyldes, frykter utvalget at den i alle fall dels skyldes for mange og for unyanserte uttalelser, at for mange uttalte seg, "lekkasjer" og det som kunne oppfattes som forhåndsprosedyre.

Etter utvalgets oppfatning må aktørene i store saker til enhver tid også ta i betraktning om ens opptreden overfor mediene kan skade profesjonens troverdighet og den tillit både politiet og forsvarerne er avhengige av. Utvalget kan ikke se at det er noen reell motstrid mellom dette hensyn og de oppgaver aktørene har i den konkrete saken, verken når det når det gjelder politiets arbeid for å oppklare saken eller forsvarernes ivaretagelse av klientens interesser.

10. Vis respekt for andres profesjonelle oppgaver i saken.

Vårt prosessuelle system bygger bl.a. på det kontradiktoriske prinsipp. I etterforskningsfasen skal politiet og påtalemyndigheten – på objektivt grunnlag – arbeide for å oppklare saken, mens forsvareren skal ivareta sin klients interesser. Den som har valgt å arbeide profesjonelt med straffesaker, må nødvendigvis forholde seg til dette og respektere den annen parts oppgaver.

Politiet må respektere at forsvarere har en legitim oppgave også i etterforskningsfasen, deres arbeid må ikke oppfattes som "å stikke kjepper i hjulene". Forsvarerne er nødvendige brikker for å skape et balansert bilde, for å gi den svake part støtte og i ytterste konsekvens unngå at noen uskyldig blir dømt. Det er ledelsesansvar i politiet å sørge for forståelse og respekt for forsvarernes rolle og arbeid. Uttalelser som "hvordan kan du forsvare en slik forbryter" røper en grunnleggende mangel på forståelse og respekt for forsvarergjerningen.

Forsvarerne må på sin side ikke tape av syne politiets og påtalemyndighetens profesjonelle oppgave i kriminalitetsbekjempelsen. I "kampens hete" kan en nærmest få inntrykk av at enkelte forsvarere glemmer politiets viktige rolle som kriminalitetsbekjemper. Det kan være grunn til å rasjonere noe med uttalelser av

typen "ikke fnugg av bevis mot min klient", "et rent overgrep av politiet", "det verste jeg har opplevd som forsvarer" og "jeg er sjokkert".

For begge parter gjelder at uttrykk som "seier" og "nederlag" knyttet til avgjørelser i straffesaker lett gir inntrykk av en lite profesjonell holdning.

Utvalget har under norm 1 lagt betydelig vekt på at aktørene i straffesaker må respektere mediens sentrale rolle og minner også i denne sammenheng om dette. Også internt innen yrkesgruppene må man forvente respekt for hverandres arbeid.

6.3. Noen råd og tips for kontakt med mediene

Utvalget har valgt å dele fremstillingen slik at man først behandler situasjonen hvor det ikke er identifisert en mistenkt eller siktet og hvor det naturligvis ikke er oppnevnt en forsvarer. Forsvareren kommer vanligvis først inn i saken etter at noen er mistenkt eller siktet og utvalget omtaler uttalelser på dette stadiet under pkt. 6.3.2.

6.3.1 Ingen identifisert mistenkt/siktet

Det er viktig å legge en strategi vis a vis mediene og i første rekke sørge for at opplysninger til offentligheten ikke skader etterforskningen. Dette innebærer tett kontakt mellom etterforskningsledelsen og pressekontakten. I store kriminalsaker må pressekontakten påregne henvendelser fra mediene kontinuerlig, og det er svært viktig at vedkommende er erfaren, tydelig og tilgjengelig.

Mediene søker etter informasjon også hos andre enn politiet, for eksempel vitner, pårørende eller andre som ut fra forskjellige motiv gir opplysninger. Journalistene stiller bl.a. på denne bakgrunn konfronterende spørsmål til politiet om etterforskningen. Utvalget anbefaler at politiet i hovedsak ikke gir kommentarer til opplysninger journalister refererer fra andre.

Politiet har en generell informasjonsoppgave overfor allmennheten, som beskrevet under pkt. 3.2. Ut over dette bør utgangspunktet for politiet være at nye opplysninger gis ut fra etterforskningstaktiske hensyn, for eksempel fordi en ønsker ytterligere opplysninger fra publikum.

Mediene ønsker så mange opplysninger som mulig fra politiet. De vanlige spørsmålene er: Identitet, bopel, tidligere kjent av politiet, dødsårsak, type våpen, hvor mange skudd/stikk, fingeravtrykk, DNA m.m. Utvalget er av den oppfatning at politiet bør være varsom med å kommentere de nevnte spørsmålene. Ofte er det kun gjerningsmannen og politiet som kjenner detaljer fra åstedet. Disse detaljene vil kunne være helt sentrale når politiet skal avhøre en mistenkt/siktet, ikke minst for å avsløre "falske tilståelser".

Politiet bør også være svært varsomme med å gi opplysninger som kan identifisere mistenkte, ofre/fornærmede, familie, arbeidssted, m.m. Politiet bør forklare journalistene at det - i tillegg til at taushetsplikten setter grenser - i visse tilfeller kan være skadelig for etterforskningen. Dessuten kan det innebære en fare for deres personlige sikkerhet å offentliggjøre identiteten. Opplysninger om viktige bevis og skråsikre uttalelser vil kunne gi forsvareren en rekke argumenter ved eventuelle fengslingsmøter og senere hovedforhandling. Lekkasje til mediene vil også kunne sette vitner i en vanskelig situasjon under etterforskningen og under hovedforhandlingen. Dette kan i verste fall medføre at vitner ikke vil forklare seg.

6.3.2 Mistenkt/siktet

En mistenkt har rett til å la seg bistå av advokat, og dette skal politiet informere om. Det betyr i praksis at det i større saker oftest er to parter som forholder seg til mediene fra det tidspunkt noen har fått mistenkestatus.

Politiet har etter utvalgets oppfatning en viktig informasjonsoppgave overfor allmennheten - via mediene - når noen er pågrepet i en alvorlig sak. Det må nøye påses at det bare gis nøkterne faktiske opplysninger som ikke krenker den pågrepnes personvern, ivaretar uskyldspresumpsjonen og hensynet til etterforskningen.

Politiet bør ikke referere fra avhør, ut over eventuelt å opplyse at pågrepne benekter å ha hatt noe med saken å gjøre, eller å ha tilstått forholdet. Forsvareren har da normalt ikke behov for ytterligere kommentarer, ut over eventuelt å bekrefte politiets uttalelser.

Utvalgets oppfatning er at det til tider synes fra begge parter når det gjelder uttalelser til mediene i denne fasen. Både politiet og forsvarere går ofte langt i å redegjøre for hva mistenkte/siktede har forklart, det argumenteres, og i visse tilfeller er det klar prosedering.

Både politiet og forsvareren må være varsomme med å trekke konklusjoner tidlig i saken.

Varetektsfengsling

I alvorlige saker fremstilles siktede ofte for varetektsfengsling, ofte for lukkede dører. Utvalget anbefaler at politiet er tilbakeholden med informasjon til mediene i slike situasjoner. Detaljer om saken vil åpenbart undergrave egen argumentasjon for lukkede dører og for at det bør gis brev- og besøksforbud. Det anbefales videre at forsvarerne begrenser sine uttalelser til at " klienten motsetter seg fengsling " eller " begjærer seg løslatt " eller lignende. Det bør unngås å gi uttalelser mot begjæringens grunnlag, da dette er forhold som skal prosederes i retten.

Etterforskningens avslutning - påtaleavgjørelsen

Dersom saken henlegges, vil det av og til bli oppfattet som en seier for forsvareren, og et tilsvarende nederlag for politiet. Ikke sjelden blir aktørene bedt om å kommentere henleggelsen. Her bør det etter utvalgets oppfatning trås varsomt. Enkelte forsvarere kjører hardt ut mot politiet og etterforskningen, eller kritiserer at deres klient overhodet har vært under etterforskning. Her bør kritikk, både når det gjelder innhold og form, tilpasses hvilket bevismessig grunnlag som forelå. Det bør i kommentarene tas hensyn til hvorvidt det har vært fengslinger og/eller andre tvangstiltak i saken avgjort av domstolene.

Politiets kommentarer bør være nøkterne, og begrenset til at politiet for eksempel ikke har funnet bevismessig grunnlag for å innstille på, eller selv fastsette straffereaksjon i saken. Dersom politiet går nærmere inn i bevissituasjonen - noe de etter utvalgets mening normalt bør avholde seg fra - kan det bli nødvendig og riktig å gi ytterligere kommentarer fra forsvareren.

Også en fornærmet, eller vedkommendes advokat, kan bli bedt om å kommentere en henleggelse. At disse er misfornøyd og uttaler at de vil påklage henleggelsen til overordnet påtalemyndighet, bør etter utvalgets oppfatning normalt ikke gi de øvrige aktører grunn til å starte en diskusjon/polemikk i offentligheten. Her kan det imidlertid bli behov for å kommentere - særlig fra forsvareren - hvis fornærmede og/eller dennes advokat går langt i retning av å argumentere for siktedes skyld eller lignende.

Ved forelegg, tiltalebeslutning eller innstilling om tiltalebeslutning, blir gjerne aktørene bedt om kommentarer. Her må det skilles mellom påtaleavgjørelser som er offentlige, og for eksempel innstilling til overordnet påtalemyndighet som ikke er offentlig. Når det gjelder disse innstillingene fremgår det av riksadvokatens rundskriv Del II nr. 1/1981 av 12. februar 1981, avsnitt IV punkt 6 at : " *opplysninger om innholdet i innstillinger til overordnet ledd i påtalemyndigheten må ikke gis før tidligst etter påtalespørsmålet er avgjort*". Slike innstillinger skal derfor normalt ikke bli kjent for mediene. Etter bestemmelsen er det opplysninger om innholdet i innstillingen som ikke skal gis. Opplysninger om at en sak er sendt fra ett nivå i påtalemyndigheten til et annet rammes derfor i utgangspunktet ikke. En slik opplysning om saksgangen kan imidlertid innebære en bekreftelse av at personens forhold er til behandling av påtalemyndigheten, noe som i enkelte tilfeller i seg selv vil være en opplysning som er underlagt taushetsplikt.

Ved utferdigelse av tiltalebeslutning følger det av påtaleinstruksen § 22-7 at når tiltalebeslutningen er forkynt, skal pressen på anmodning normalt gis kopi av denne, med mindre det er grunn til å anta at saken helt eller delvis vil bli ført for lukkede dører. For et ikke vedtatt forelegg som er besluttet oversendt retten, trer forelegget i tiltalebeslutningens sted, og påtaleinstruksens § 22-7 må komme til anvendelse.

I den grad tiltalebeslutningen/forelegget offentliggjøres, bør politiet ikke gi ytterligere kommentarer om den siktedes straffeskyld. Tiltalebeslutningen/forelegget taler for seg selv, både hva gjelder hvilken straffebestemmelse som er brukt, og det faktiske grunnlaget for anklagen. Også forsvarere bør normalt avstå fra å argumentere mot påtaleavgjørelsen.

6.4 Andre forslag og tiltak

6.4.1 Taushetsplikt for forsvarere

Under pkt. 3.5.3 er det redegjort for forsvarernes taushetsplikt. I utgangspunktet har en forsvarer bare taushetsplikt om opplysninger som er "betrodd" advokaten av klienten, jf. straffeloven § 144. I noen tilfeller kan forsvarere pålegges taushetsplikt om andre opplysninger, jf. domstolloven § 128 og straffeprosessloven §§ 242 og 245 tredje ledd, men dette er ikke aktuelt i mange saker. Vanligvis vil derfor forsvareren ikke være bundet av en lovpålagt taushetsplikt om opplysninger i straffesaksdokumentene.

Straffesaksdokumenter inneholder regelmessig opplysninger som det av hensyn til personvernet og etterforskingen av saken er svært viktig at ikke kommer på avveie. Det kan for eksempel gjelde opplysninger av meget personlig karakter om vitner, helseopplysninger om fornærmede, rapporter fra psykiatere og opplysninger av vital betydning for etterforskingen. Det er utvalgets inntrykk at forsvarere gjennomgående behandler opplysninger fra straffesaksdokumentene med varsomhet. I Advokatforeningens retningslinjer for forsvarere av 19. november 1999 er det også fastsatt i pkt. 5.3 at "*Dokumenter skal ikke utleveres uten samtykke fra politiet ...*". Men dette er ikke en rettslig bindende norm.

Mye kan tale for at det skyldes en forglemmelse at forsvarere ikke er pålagt taushetsplikt for opplysninger fra straffesaksdokumentene, jf. redegjørelsen foran under pkt. 3.5.3. Etter utvalgets oppfatning bør den rettslige situasjonen her endres. Det er ikke rimelig at forsvarere rettslig sett ikke er bundet av taushetsplikt bl.a. om sensitive personopplysninger som ikke angår deres egen klient.

Etter utvalgets oppfatning bør disse spørsmålene utredes nærmere og lede ut i en rettslig regulering av forsvareres taushetsplikt. Men taushetsplikten må ikke begrense forsvarerens mulighet til å ivareta forsvaret av klienten.

6.4.2 Rettslig regulering av offentlige uttalelser fra påtalemyndigheten og politiet

Politiet og påtalemyndigheten har, i motsetning til forsvarere, i utgangspunktet taushetsplikt om opplysninger i straffesaker, bl.a. fordi opplysningene ofte gjelder noens "personlige forhold", jf. straffeprosessloven § 61a første ledd nr. 1 og påtaleinstruksen § 3-1. Det er gjort en rekke unntak fra taushetsplikten i straffeprosessloven §§ 61b og 61c og i påtaleinstruksen §§ 3-2 og 3-3. I straffeprosessloven § 61c første ledd nr. 8 (se også påtaleinstruksen § 3-3 nr. 8) bestemmes at taushetsplikten ikke er til hinder for at:

"statsadvokaten, politimesteren eller den disse gir fullmakt, gir allmennheten informasjon om straffesaker i samsvar med regler gitt av riksadvokaten"

De eneste "regler" som er gitt av riksadvokaten på dette området er rundskrivet av 12. februar 1981 om meddelelser til offentligheten om straffesaker. Utvalget har foran under pkt. 3.4.6 gjennomgått rundskrivet.

Den rettslige situasjonen er således at omfanget av politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt i forhold til offentligheten for en del er fastsatt gjennom et rundskriv fra riksadvokaten. Dette medfører at om et forhold er straffbart kan være avhengig av innholdet i rundskrivet, jf. straffeloven § 121 som bl.a. setter straff for den som forsettlig eller grovt uaktsomt krenker taushetsplikt som i henhold til "gyldig instruks" følger av hans tjeneste for statlig organ.

Etter utvalgets oppfatning er det uheldig at straffbarheten er avhengig av innholdet i en instruks fra overordnet. Særlig gjelder dette når instruksen, som ikke er gitt med straffeansvaret i tankene, fastsetter nokså vage og skjønnsmessige normer.

Det bør utredes nærmere om, og eventuelt på hvilken måte, det skal gis regler som helt eller delvis erstatter riksadvokatens rundskriv fra 1981.

Både spørsmålet om taushetsplikt for advokater og rettslig regulering av uttalelser fra politiet og påtalemyndigheten til offentligheten om straffesaker, er formentlig av atskillig offentlig interesse. Etter utvalgets oppfatning bør disse spørsmålene utredes videre av et utvalg hvor bl.a. forsvarere, politiet, påtalemyndigheten og mediene er representert.

6.4.3 Mer medietrening

Utvalgets undersøkelse viste at ca. 40% av advokatene mente de visste lite eller ikke nok om mediene arbeidsform og journalisters utspøringsmetoder, et standpunkt de delte med ca 20% i politiet.

På spørsmål om det var behov for opplæring i medieopptreden/håndtering, svarte ca. 43% i politiet og ca. 25% av advokatene bekreftende. 10% i politiet og ca. 40% av advokatene mente at det ikke forelå et slikt behov for opplæring.

Utvalget mener det bør legges til rette for en skolering av dem som ønsker det, for eksempel tror utvalget på felles seminar for politiet og forsvarere. Utvalget antar at pressens egne organer er interessert i å bidra til dette.

X x x

